

**Анета Михайлова
Владимир Митев**

**Външната политика на Румъния
в геополитически контекст
и България**

Министерство на външните работи на Република България

ДИПЛОМАТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ

гл. ас. д-р Анета Михайлова

Владимир Митев

Външната политика на Румъния в геополитически контекст и България

Изразените становища и възгледи в изследователските разработки са единствено на авторите и не отразяват непременно позициите на Дипломатическия институт и МВНР по изследваната проблематика.

© Дипломатически институт, 2023

ISBN 978-619-7200-36-2

СЪДЪРЖАНИЕ

Авторски текст на гл. ас. д-р Анета Михайлова

Основни насоки на румънската външна политика след 1989 г.	7
Румънската външна политика в новата геополитическа обстановка след началото на войната в Украйна.....	26
Румънската външна политика в съвременния геополитически контекст и ефектите за България. Перспективи за развитие на двустранните отношения: предизвикателства и възможности.....	61
Препоръки.....	82
Избрана библиография.....	85

Авторски текст на Владимир Митев

Предговор	89
А. Социален конструктивизъм	91
Б. Идеализъм	95
В. Структура на изследването	96
Румънската икономика.....	98
А. Въведение: значението на икономическата динамика за румънската вътрешна и външна политика и връзката между икономиката и сигурността	98
Б. Напрежението между западноевропейските и суверенистките разбирания за развитието на Румъния	101
В. Статистически данни за румънската икономика	104
Г. Напрежението между чуждестранен и национален капитал в Румъния	107
Д. Водещи сектори на румънската икономика – автомобилостроене, IT, земеделие, енергетика	110
Е. Социални проблеми на Румъния.....	115
Ж. Усилията за интернационализация на румънската икономика и общество (case studies) – Букурещката фондова борса, Университетът „Бабеш-Бойа“	118

Геополитически контекст	121
Регионален контекст.....	127
Румънската външна политика в ключови райони.....	132
А. Евроатлантическият елемент в румънската политика и идентичност	132
Б. Репери на румънската външна политика	136
В. Отношения с държавите от ЕС	138
Германия	139
Франция и Италия	140
Нидерландия	142
Австрия и Унгария	142
Полша	144
Г. Отношения със страните в региона извън ЕС.....	145
Турция	145
Република Молдова	148
Украйна.....	151
Глобалният Юг.....	154
Румънският вектор на българската външна политика	157
Предложения за действия към българската дипломация.....	164
Заключение	170
Библиография.....	172
Биографични справки на авторите	175

гл. ас. д-р Анета Михайлова

**Външната политика на Румъния
в геополитически контекст
и България**

**Редактор
Емилия Панева**

Геополитическите измерения на съседството между България и Румъния е много актуална и значима тема, особено с оглед на последните събития, които се развиват в непосредствена близост до границите на двете държави, а именно войната в Украйна и заплахите за сигурността, както и икономическите й последици в регионален, общеевропейски и глобален план. България и Румъния имат дългогодишна история на съперничество и съюзничество в отношенията си и често попадат под въздействието на сходни исторически обстоятелства. Днес двете държави - съюзници в ЕС и НАТО, са изправени пред общи предизвикателства, които налагат бърза и адекватна политическа реакция. В този смисъл анализът на външнополитическите приоритети на Румъния; намирането на допирните точки и различията с приоритетите на българската външна политика; очертаването на рисковете, пред които са изправени двете държави в настоящата геополитическа ситуация; излагането на потенциалните проблеми в двустранните отношения и възможностите за развитие на сътрудничеството в бъдеще - всичко това ще спомогне за изработването на необходимата бърза и адекватна политическа реакция от страна на България. Именно такива са целите на това изследване.

ОСНОВНИ НАСОКИ НА РУМЪНСКАТА ВЪНШНА ПОЛИТИКА СЛЕД 1989 Г.

След рухването на комунизма в Румъния през 1989 г. „завръщането в Европа,“ интеграцията в европейските и евроатлантическите структури се превръща в основен приоритет на румънската външна политика. Това е и единствената цел, която обединява повечето политически партии и общественото мнение в страната. Румъния е сред първите бивши членки на Варшавския договор, която изявява желание за членство в НАТО, а през януари 1994 г. става първата източноевропейска страна, която се присъединява към програмата на НАТО „Партньорство за мир“. В същото време обществената подкрепа за членство в ЕС е сред най-големите от всички държави кандидатки. През февруари 1993 г. Румъния подписва Европейски споразумения с ЕС, а през юни 1995 г. подава молба за членство в ЕС. На 10 декември 1999 г. в Хелзинки Европейският съвет взема решение за започване на присъединителни преговори с Румъния. През второто посткомунистическо десетилетие страната ускорява хода в посока на Запад. Макар и поради геостратегически причини, а не заради заслуги, европейската перспектива става много близка, а скоро е факт и основен фактор в политиката на страната. На 29 март 2004 г. Румъния официално се присъединява към НАТО, а на 1 януари 2007 г. става пълноправен член на ЕС.

В следващите години нейната външна политика е пряко свързана с членството ѝ в тези две обединения. Географското положение на страната като външна граница и на двата съюза, разположена на източния фланг на НАТО, като предмостие към Близкия изток, мащабите ѝ (седма по територия в ЕС) и промяната на баланса на силите в района на Черно море предопределят стремежа ѝ да се утвърди като регионален фактор на стабилност и да играе все по-голяма стратегическа роля.

Приоритетно направление на румънската външна политика е стратегическото партньорство със САЩ и активна роля в рамките на НАТО с фокус върху сигурността на Черноморския регион. Румъния е един от най-силните поддръжници на САЩ сред бившите комунистически страни от Източна Европа, а през 1997 г. са положени основите на стратегическото партньорство между двете държави. За Вашингтон Румъния е важен плацдарм в черноморско-каспийския регион – място за разполагане на нови бази на САЩ и инструмент за изтласкване на Русия от югоизточното геополитическо пространство. Още през 2007 г. летище „Михаил Когълничану“, намиращо се в близост до румънския черноморски град Констанца, става голяма американска военна база, а

през февруари 2010 г. САЩ отправят официална покана към Румъния да се присъедини към противоракетния щит, разполагайки на своя територия наземния комплекс Aegis Ashore, който се състои от радар и SM-3 прехващач. По време на посещението си в САЩ през септември 2011 г. румънският президент Траян Бъсеску и американският президент Барак Обама подписват съвместна декларация за стратегическо партньорство през 21-ви век, като паралелно с това е подписана и междуправителствена спогодба за разполагане на елементи на ПРО на територията на военновъздушната база Девеселу в южна Румъния. Символичната първа копка е направена в края на октомври 2013 г., а през май 2016 г. тя става действаща. С избора се потвърждава стойността на партньорството и важната роля на страната в Алианса. Въпреки критиките на съседна Русия, Букурещ вижда както геополитически, така и икономически ползи от присъединяването си към новата противоракетна система на САЩ. Тя възприема това като възможност да се превърне в ключов регионален играч и един от стълбовете на отбраната на Европа.

Паралелно с политиката на близко двустранно сътрудничество със САЩ Румъния, следвайки стриктно политиката на Алианса, се изявява и като лоялен съюзник на НАТО. Тя участва и е домакин на съвместни военни учения и полага последователни усилия да подобри военния си капацитет. Едновременно с това Румъния се стреми към все по-активна роля в рамките на НАТО, като се опитва да насочи вниманието на съюзниците си към Черноморския регион, който се превръща в стратегически фокус на румънската външна политика. Още с встъпването си на поста през 2004 г. румънският президент Траян Бъсеску се обявява за силна евроатлантическа стратегия в Черноморския регион, която да бъде противовес на Русия. В следващите години Румъния активно и последователно работи за засилване на присъствието на НАТО в Черно море, особено след руското анексиране на Крим и засилването на стратегическата роля в региона на Русия, считана за основна заплаха за националната сигурност на страната.¹

В хода на Кримската криза Румъния стриктно се придържа към позицията на ЕС и НАТО и в същото време се опитва да се наложи като активен регионален фактор при нейното уреждане. Румъния се обявява твърдо в защита на териториалната цялост на Украйна, изразява силна подкрепа за санкциите срещу Русия и настоява САЩ и НАТО да увеличат военното си присъствие в района на Черно море и на територията на самата Румъния, за да гарантират нейната сигурност. На фона на военните действия на Руската федерация румънски официални лица многократно изтъкват необходимостта от преразпределение на военните ресурси на НАТО в Източна

1 Wezeman, S., A. Kuimova. (2018). Romania and Black Sea Security, SIPRI Background Paper. достъпна на <https://www.sipri.org/publications/2018/sipri-background-papers/romania-and-black-sea-security> [1.2.2023]

Европа и превръщането на Черноморския регион в приоритет за Алианса.

Призови за засилване на ролята и присъствието на НАТО в района на Черно море се чуват от румънски политици от целия политически спектър.² Румъния е много активна и по време на срещата на върха на НАТО в Нюпорт през септември 2014 г. След завръщането си от Уелс румънският президент Траян Бъсеску прави изявление, че страната му е успяла да си извоюва план за действие на НАТО при извънредни ситуации, в случай че Румъния бъде атакувана по суша, въздух или вода. Той посочва, че украинският конфликт може да се разпростре и към Румъния, ако Русия предприеме „нерационални действия“. Според него вероятността Румъния да не бъде нападната от Русия е 99.9%, но той е убеден, че страната трябва да бъде готова за оставащия 0.01%.³

Серията от посещения на висши държавни американски представители в Румъния през лятото на 2014 г. потвърждава нарастващата ѝ геостратегическа роля и е знак за това, че страната постепенно е успяла да се превърне в най-важния и надежден съюзник на САЩ в района на Черно море. В своите анализи влиятелната американска разузнавателна агенция за глобални анализи „Стратфор“ отделя специално внимание на нарастващата стратегическа роля на Румъния в региона. В края на май 2014 г. нейният ръководител Джордж Фридман посочва, че тази дипломатическа активност от страна на САЩ никак не е случайна. „Ако тази малка Студена война стане значима, пише той, има две европейски държави, които са от първостепенна важност: Полша и Румъния“, като подчертава факта, че „от приблизително 82-та милиона души, живеещи покрай източната граница (Полша, Словакия, Унгария, Румъния, България), около 58 милиона живеят в Полша и Румъния.“⁴

Румъния стриктно се придържа към политиката на Алианса в региона, като участва във военноморски учения в Черно море и е домакин на съвместни военни учения с въоръжените сили на САЩ и другите страни членки на НАТО. В съответствие с новата стратегия на НАТО за засилване на източния фланг на Алианса ескалацията на кризата в Украйна през 2014 г. води до рязко увеличаване на техния брой. Съгласно приетия на срещата на върха на Алианса в Уелс План за действие за готовност на НАТО (RAP) през февруари 2015 г. в Брюксел е взето решение за създаване на командни центрове в шест страни по източния фланг на НАТО, една от които е Румъния, а това е още едно доказателство за нарасналата ѝ значимост в новите стратегически планове на НАТО.

2 За румънската позиция по време на кризата в Украйна вж.: Михайлова, А. Румъния и украинската криза: в търсене на нова стратегическа роля. - В: Маринков, Б., Б. Банчев, (Съст.) Балканите и украинската криза, София: Парадигма, 2017, с. 65-93.

3 Arbutina, Z. (2014). Fears of the Russian bear, DW. достъпна на <https://www.dw.com/en/fears-of-the-russian-bear-recalled-to-life/a-17912927> [1.2.2023]

4 Friedman, G. (2014) Borderlands: First Moves in Romania, Geopolitical Weekly. достъпна на <https://worldview.stratfor.com/article/borderlands-first-moves-romania> [23.12.2022]

В същото време румънското правителство полага усилия за повишаване на военния капацитет на страната. През юни 2013 г. румънското правителство одобрява проектозакон за покупката на 12 изстребителя Ф-16 втора ръка от Португалия на стойност 628 милиона евро. В края на април 2014 г. румънският министър на отбраната съобщава, че първите многоцелеви самолети Ф-16 ще бъдат доставени на Румъния през 2016 г., а 90 военни ще заминат на обучение в САЩ и Португалия. Той отбелязва също така, че работата за модернизиране на военновъздушната база във Фетеш - Югоизточна Румъния, и за осигуряване на инфраструктурата, необходима за опериране на самолетите, е започнала още през 2013 г. в сътрудничество с НАТО.⁵

След избухването на кризата в Украйна Румъния обещава да увеличи и разходите си за отбрана. През май 2014 г. румънското правителство взема решение да увеличи бюджета за отбрана за 2014 г. със 700 млн. леи (при ниво от 6.4 млрд. леи). В съответствие с приетите решения на срещата на върха на НАТО в Уелс по инициатива на новоизбрания румънски президент Клаус Йоханис в началото на януари 2015 г. парламентарно представените политически партии постигат споразумение до 2017 г. бюджетът за отбрана да се повиши от тогавашните 1.5% на 2% от БВП. Това решение е приветствано от страна на ръководството на НАТО като пример за останалите страни членки на Алианса. Приетата през 2015 г. Стратегия за национална отбрана на Румъния за периода 2015-2019 г. носи подзаглавието „Силна Румъния в Европа и света“, което само по себе си е доказателство за нарасналите амбиции на страната да играе все по-значима роля в световната политика.⁶

На дипломатическия фронт Букурещ подновява усилията си да запази фокуса на съюзниците върху Черноморския регион. Румънските власти са разочаровани от решението на НАТО от 2014 г. да разположи ротационни, а не постоянни сили по източния фланг на Алианса. Две години по-късно Варшавската среща на високо равнище на НАТО взема решение за мащабно подсилване на отбраната по източните граници на Пакта в близост до Русия. Решено е да се изгради засилено изнесено присъствие (Enhanced Forward Presence) в Естония, Латвия, Литва и Полша. То се състои от многонационални сили, разположени на ротационен принцип в четири бойни групи. Друго важно решение от срещата е изграждането на адаптирано изнесено присъствие (Tailored Forward Presence) в югоизточ-

5 Tatu, C. (2014). Interviu/Mircea Duşa: Integrarea României în NATO – moşteneria pe care o lăşăm celor care vin după noi, Agerpres. достъпно на <https://www.agerpres.ro/politica/2014/04/27/interviu-mircea-dusa-integrarea-romaniei-in-nato-mostenirea-pe-care-olasam-cele-care-vin-dupa-noi-10-24-29> [7.2.2023]

6 Romanian Presidential Administration. (2015). National Defense Strategy 2015–2019: A Strong Romania within Europe and the World. достъпна на <https://eda.europa.eu/docs/default-source/Defence-Procurement-Gateway/national-defense-strategy-2015---2019.pdf> [23.12.2022]

ната част на Алианса. В основата му е повишено присъствие на сили на НАТО в Щаба на многонационалната дивизия „Югоизток“, разположена в Румъния. Макар предмет на срещата да са Черно море и заплахите за сигурността в региона, фокусът ѝ е върху Балтийско море, а Букурещ е разочарован от това, че възпиращите позиции на съюзниците в северната и южната част на източния фланг имат различен статут.

По време на състоялата се през октомври 2017 г. в Букурещ сесия на Парламентарната асамблея на НАТО е обявено създаването на нови многонационални сили на Алианса в Румъния. Новата многонационална бригада в Крайова, съставена от около 4000 румънски военнослужещи, подкрепени от техни колеги от няколко държави от НАТО, както и от 900 американски военнослужещи, е създадена като част от адаптираното изнесено присъствие на югоизточния фланг на Алианса. Независимо от това, Букурещ смята, че чуждестранните войници, разположени към този момент на територията на Румъния, не са достатъчни за възпиране на потенциална агресия. Освен това Румъния се стреми да промени статута на това разполагане, така че да съответства на разполагането на САЩ и съюзниците в Полша и балтийските държави.

По време на посещението си в САЩ през ноември 2021 г. румънският външен министър Богдан Ауреску говори пред форума „Сигурност и сътрудничество в Черно море“, организиран от Атлантическия съвет на САЩ, където настоява за засилване на американското военно присъствие в Черноморския регион. Първият румънски дипломат изразява готовността на страната си да участва в разработването на стратегията на САЩ в Черноморския регион и говори за важността на прилагането на многостранен подход към сигурността в Черно море. Според него американското военно присъствие в региона -както войски, така и техника, трябва да се увеличи не само в Румъния, но и по цялата южна част на източния фланг на НАТО.⁷

Едновременно с това продължават румънските усилия за модернизация на армията и повишаване на отбранителния капацитет на страната. През 2017 г. румънският парламент одобрява амбициозна програма за обществени поръчки на стойност 10 милиарда долара за модернизация на въоръжените сили на Румъния.⁸ Близкото сътрудничество със САЩ в сферата на сигурността намира израз и в сключените от Букурещ в края на 2017 г. и началото на 2018 г. крупни сделки за доставка на американско въоръжение и бойна техника. През лятото на 2017 г. Бу-

7 Gould, J. (2021). Romanian official pitched Blinken on Black Sea troop boost, Defense News. достъпна на <https://www.defensenews.com/global/2021/11/09/romanian-official-pitched-blinken-on-black-sea-troop-boost/> [23.12.2022]

8 Visan, G. (2019). The Known Unknowns of Romania's Defense Modernization Plans, ROEC. достъпна на <https://www.roec.biz/project/the-known-unknowns-of-romanias-defense-modernization-plans/> [21.12.2022]

курещ договаря с Вашингтон покупка на 7 системи за ракетна зенитна защита „Пейтриът“ на обща стойност от 3.9 млрд. долара, както и 10 бронетранспортъора „Пирания“. Първата доставка американски ракети земя-въздух „Пейтриът“ е получена през септември 2020 г. и те стават част от интегрирана система за въздушна отбрана.⁹ В началото на март 2021 г. румънското министерство на отбраната обявява доставката от САЩ на първата партида високомобилни ракетно-артилерийски системи Lockheed Martin M142 HIMARS. Румънската поръчка, залегнала в междуправителствено споразумение от 2018 г. е за техника за оборудване на три батареи. В допълнение към 54 пускови установки M142 HIMARS договарят включва машини за снабдяване и боеприпаси. Румъния става първият европейски оператор на системата HIMARS.¹⁰

В контекста на Кримската криза Румъния се насочва и към засилване на стратегическото си партньорство с Полша. Двете държави имат споразумение за стратегическо партньорство от 2009 г., но нивото на сътрудничество е ниско. Специалните отношения на Румъния и Полша със САЩ, фактът, че са членки на НАТО и най-вече обстоятелството, че са двете най-големи държави по неговия източен фланг ги тласка към засилване на сътрудничеството. Едно от първите посещения на румънския президент Клаус Йоханис след избирането му на поста е във Варшава, което е знак за важноста на отношенията на Румъния с Полша, особено в областта на сигурността и отбраната. По време на това посещение през март 2015 г. е подписана съвместна декларация за засилване на стратегическото партньорство между двете държави като част от стратегическото партньорство със САЩ и солидарността в рамките на НАТО.

Съвместна инициатива на Румъния и Полша е форматът Букурещ 9 (Б-9), замислен като платформа, предназначена за засилване на диалога и сътрудничеството между съюзниците по източния фланг на НАТО. „Букурещката девятка“ е лансирана на 4 ноември 2015 г. в Букурещ по инициатива на президента на Румъния Клаус Йоханис и президента на Полша Анджей Дуда по време на двустранната им среща. Като част от този форум България, Чехия, Естония, Латвия, Литва, Унгария, Словакия, Полша и Румъния се срещат периодично, за да координират по-добре действията си в рамките на Алианса. От 2016 г. Полша и Румъния участват и в тристранен формат заедно с Турция, в чиито рамки външните министри на трите държави се срещат ежегодно, за да обсъждат въпроси, свързани с регионалната сигурност. Румъния взема активно участие и в Инициативата „Три морета“, която стартира през 2015 г. по

9 Chirileasa, A. (2020). Romania receives first Patriot missile system. достъпна на <https://www.romania-insider.com/ro-first-patriot-system-sept-2020> [22.12.2022]

10 Manolache, E. (2021). Elements of the first HIMARS long-range rocket launcher arrive in Romania, Agerpres. достъпна на <https://www.agerpres.ro/english/2021/02/21/elements-of-first-himars-long-range-rocket-launcher-arrive-in-romania--665307> [1.2.2023]

предложение на Полша и Хърватия. Тя обединява 12 страни членки на ЕС и НАТО от Централна и Източна Европа, разположени между Балтийско, Черно и Адриатическо море, с цел изграждане на по-добра инфраструктурна мрежа и свързаност по направлението север-юг.

Важна част от политиката на Румъния в района на Черно море е енергийната сигурност. Независимо от факта, че Румъния е трета поред в ЕС по запаси на газ, а по-малко от 30% от нейната консумация на газ зависи от внос, тя ясно осъзнава неразривната връзка между енергетиката и сигурността в условията на променящия се глобален свят и нейната значимост за намирането на нова стратегическа роля и място в него. В периода 2002–2014 г. основните интереси на Румъния в Черно море по отношение на енергийната сигурност са проектите за природен газ „Набуко“ и Междусистемната връзка Азербайджан-Грузия-Румъния (AGRI). И двата газопровода имат за цел да намалят зависимостта на Европа от доставките на руски газ, но в крайна сметка и двата проекта по различни причини не успяват да се реализират.¹¹ Тази зависимост се очертава още по-ясно на фона на противопоставянето на Запада и Русия по повод кризата в Украйна. Румъния се стреми към диверсификация на енергийните си доставки и се опитва да намали своята зависимост от „Газпром“. След неуспеха на проекта „Набуко“ в Букурещ се чуват гласове, че при тези обстоятелства Румъния е длъжна да се свърже с „Газпром“ чрез газопровода „Южен поток“. Но президентът Траян Бъсеску категорично отхвърля тази възможност, изтъквайки факта, че за Румъния има много други алтернативи и нито една от тях не включва „Южен поток“.¹²

В следващите години най-амбициозният проект за румънската енергетика става газопроводът БРУА (България, Румъния, Унгария, Австрия), който има за цел да улесни транспорта на каспийски газ към пазарите на Централна и Източна Европа. Той е един от приоритетните проекти, подкрепени от ЕС в търсенето на алтернативни възможности за диверсификация на енергийните маршрути и гарантиране на енергийните доставки за европейските страни след неуспеха на проекта „Набуко“. Газопроводът БРУА е проектиран да пренесе 4,5 милиарда кубически метра газ от

11 Vişan, G. (2021). Guardian of the Danube: Romania's Mixed Progress in Implementing a Black Sea Strategy, The Jamestown Foundation. достъпна на <https://jamestown.org/program/romania-the-danube-and-the-black-sea-growing-security-challenges-and-underutilized-economic-potential/> [21.12.22]

12 Campeanu, C. (2013). Cum scăpăm de ruşi în jocul gazelor, după eșecul Nabucco?, Romania libera. достъпна на <https://romanalibera.ro/investigatii-romania-libera/cum-scapan-de-rusi-in-jocul-gazelor-dupa-esecul-nabucco-306543/> [23.12.2022]. Година по-късно, в разговор с главния геополитически анализатор на агенция „Стратфор“ Робърт Каплан Бъсеску недвусмислено изразява мнението си по този въпрос: „Румъния е нещо като богат на енергия остров, заобиколен от империята Газпром. През XXI-ви век „Газпром“ е по-опасен от руската армия.“ - Вж. Kaplan, R. (2014). Why Moldova Urgently Matters, Forbes. достъпна на <https://www.forbes.com/sites/stratfor/2014/07/16/why-moldova-urgently-matters/?sh=234c216d7022> [23.12.2022]

Азербайджан към Австрия, преминавайки през Гърция, България, Румъния и Унгария. Румъния успява да приключи първата фаза от строежа на тръбопровода в своя участък (497 километра) през ноември 2020 г. Той осигурява капацитет за двупосочен транспорт от 1,5 милиарда кубически метра газ от или към България и 4,4 милиарда кубически метра газ от или към Унгария.

Постигането на енергийна независимост от Русия е един от аргументите на премиера Виктор Понта в средата на 2013 г. да даде на американската компания „Шеврон“ зелена светлина за разработване на находища на шистов газ. Според оценки на Американската енергийно-информационна администрация (EIA) залежите на шистов газ в Румъния са 1,444 трилиона куб. м., което е достатъчно, за да покрие потреблението ѝ за 100 години. Така Румъния става една от малкото страни в Европа, които се съгласяват да започнат проучвания за шистов газ. Това обаче среща много силна съпротива от страна на местното население и екоактивисти, които протестират срещу опасностите от използваната технология „фракинг“ за човешкото здраве и за природата. В началото на ноември 2014 г. премиерът Понта неочаквано обявява, че страната не разполага с очакваните количества шистов газ и добивът е безсмислен.¹³

Откриването на находища на нефт и газ в румънския черноморски шелф, най-голямото от които е откритото през 2012 г. в дълбоководния периметър „Нептун Дийп“ с капацитет от 42 до 84 милиарда кубични метра, дава надежда, че Румъния не само ще може да постигне енергийна независимост, но и да се превърне в енергиен доставчик за страните от региона.¹⁴ Според румънската „Национална агенция за минерални ресурси“ континенталният шелф на Румъния разполага с ресурси, оценявани на 200 милиарда кубически метра газ. Периметрите са в различна степен на експлоатация, като проектът на американската компания Black Sea Oil and Gas е в най-напреднала фаза, тъй като експлоатацията е във води с малка дълбочина и съответно нуждата от инвестиции е по-малка. „Нептун Дийп“ е даден на концесия на OMV Petrom и американската Exxon Mobil, които през 2018 г. трябва да започнат добива на природен газ от това находище. Инвестицията обаче е отложена заради промени в румънското законодателство, които се окачествяват като неблагоприятни за бизнеса. В края на 2021 г. Exxon Mobil се оттегля, а компанията Romgaz, в която мажоритарен собственик е румънската държава, изразява готовност да закупи нейния дял.

13 Neagu, A. (2014). Ponta: se pare că nu avem gaze de șist ne am bătut farte tare pe ceva ce nu avem, HotNews.ro. достъпна на <https://www.hotnews.ro/stiri-politic-18509303-victor-ponta-pare-nu-avem-gaze-sist-batut-foarte-tare-ceva-nu-avem.htm> [1.2.2023]

14 Ziare.com. (2013). Director OMV Petrom: Marea Neagra poate transforma Romania intr-un lider regional. достъпна на <https://ziare.com/economie/gaz/director-omv-petrom-marea-neagra-poate-transforma-romania-intr-un-lider-regional-1250375> [3.2.2023]

Средство за постигане на енергийна независимост Румъния вижда и в търсенето на инвестиции за развитие на ядрената си енергетика. През октомври 2014 г. китайската компания China General Nuclear Power Corporation (CGN) е избрана за инвеститор на проекта за строежа на трети и четвърти блок на румънската АЕЦ „Черна вода“.¹⁵ През септември 2019 г. САЩ и Румъния подписват Меморандум за разбирателство за сътрудничество в областта на гражданската ядрена енергия. Скоро след това Румъния прекратява споразумението си с китайската компания, а през октомври 2020 г. подписва споразумение за междуправителствено сътрудничество със САЩ, с което американската страна се ангажира да финансира обновяването на първия реактор на АЕЦ „Черна вода“ и изграждането на блокове 3 и 4. Това е проект на стойност 8 милиарда щатски долара. Той се оценява като най-големия финансов пакет, получаван някога от Румъния, и е показателен за доверието, което САЩ имат в своя дългогодишен партньор и съюзник.¹⁶

Друга приоритетна насока на румънската външна политика са постигането на сигурност и стабилност в региона на Източното съседство, решаване на „замразените конфликти“, подкрепа за европейската перспектива на страните в този район с особен акцент върху Република Молдова, с която Румъния има „специални отношения“. Разположена на източната граница на ЕС, Румъния има интерес от стабилност в съседните държави и подкрепя политиката и инициативите на ЕС в региона и сближаването на бившите съветски републики с ЕС. Както е посочено и в Стратегията за национална сигурност на Румъния, зоната на Източното съседство на страната се смята за една от най-чувствителните за националната сигурност на Румъния.¹⁷ Румъния е силно заинтересована от постигането на прогрес в разрешаването на „замразените конфликти“ в района на Черно море – Абхазия и Южна Осетия в Грузия, Нагорни Карабах в Азербайджан и Приднестровието в Молдова – които по-скоро биха намалили, отколкото биха увеличили ролята на Русия. От всички постсъветски замразени конфликти този в Приднестровието се възприема като най-голямата и пряка заплаха за сигурността на Румъния. След края на военните действия през 1992 г. Русия де факто поема ролята на мироопазваща сила в Приднестровието, разполагайки контингент от около 1500 души. След като Румъния се присъединява към

15 АЕЦ „Черна вода“ е проектирана за пет реактора Канду 6, канадско производство. Първият реактор е пуснат в експлоатация през 1996 г., а вторият - през август 2007 г. Двата реактора покриват около 17-18 процента от енергийните нужди на Румъния.

16 Chirileasa, A. (2020). US will finance USD 8 bln project for expanding Romania's Cernavoda nuclear power plant, Romania Insider. достъпна на <https://www.romania-insider.com/romania-us-nuclear-power-cooperation-october-2020> [15.11.2022]

17 România Președințele. (2007). Strategia de securitate națională a României. România Europeană, România Euroatlantică: pentru o viață mai bună într-o țară democratică. достъпна на <https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2015/03/SSNR1.pdf> [23.12.22]

НАТО, тя полага усилия да постави въпроса за „замразените конфликти“ в района на Черно море в международния дневен ред.

Разпадането на СССР превръща независима Украйна в най-големия съсед на Румъния, както и в страна, с която тя споделя най-дълга граница от близо 650 км. Въпреки, че Румъния признава независимостта на Украйна и нейните граници, отношенията между двете държави съвсем не са безпроблемни. В продължение почти на две десетилетия те водят спор за статута на Змийския остров и делимитацията на континенталния шелф, който е разрешен едва през 2009 г. с помощта на Международния съд в Хага в полза на Румъния. Румъния и Украйна се сблъскват и по проблеми от икономическо и екологично естество в района на делтата на р. Дунав, а постоянен източник на напрежение в отношенията им е въпросът за статута на румънското малцинство в Украйна.¹⁸ Въпреки тези различия, Букурещ подкрепя западните амбиции на Киев. През 2008 г. на срещата на върха на НАТО в Букурещ Румъния подкрепя предоставянето на планове за действие за членство на Грузия и Украйна. Решението на украинския президент Виктор Янукович да отхвърли споразумението за асоцииране на Украйна с ЕС през ноември 2013 г. предизвиква силно разочарование в Румъния и същевременно безпокойство, че това може да повлияе неблагоприятно върху европейския път на Молдова. Румъния става първата страна член на ЕС, чийто парламент ратифицира подписаните на 27 юни 2014 г. споразумения на ЕС за асоцииране с бившите съветски републики Украйна, Молдова и Грузия, въпреки руското несъгласие.

Молдова заема водещо място сред специалните приоритети на румънската външна политика. Макар Румъния да е първата страна, която признава обявената през август 1991 г. независимост на Молдова, през следващите две десетилетия отношенията между тях се развиват с различна степен на интензивност и са белязани с множество повратни моменти, бидейки в пряка зависимост от това каква е партията в правителството на Молдова - проруска или прорумънска. Чувствително подобряване на двустранните отношения се забелязва, след като през 2009 г. на власт в Молдова идва проевропейско либерално правителство. На 8 ноември 2010 г. Румъния и Молдова подписват в Букурещ исторически Договор за държавния граничен режим, сътрудничество и взаимопомощ по граничните въпроси.¹⁹ Посещението на новоизбрания молдовски президент в Букурещ през май 2012 г. отбелязва промяна в дипломатическите отношения между двете страни, помрачени от напрежение за повече от десетилетие по време на комунистическата администрация в Кишинев. Траян Бъсеску и Николае Тимофти се споразумяват

18 Kruglashov, A. Troublesome neighborhood: Romania and Ukraine relationships, *New Ukraine. A Journal of History and Politics*, 11/2011, p. 114 – 125.

19 Alexe, D., Cl. Padurean (2010). Romania and Moldova sign historic border treaty, *EUobserver*. достъпна на <https://euobserver.com/news/31245> [30.10.2022]

за ускоряване на съвместни проекти в енергетиката, сред които водещ е трансграничният газопровод, който да свърже румънския град Яш и молдовския град Унгени. За да ускорят реализацията на газопровода, двете правителства го обявяват за проект от национален интерес. Строителството на газопровода Яш-Унгени започва на 27 август 2013 г. - деня, в който Молдова обявява своята независимост, и е открит официално от премиерите на двете страни на същата дата година по-късно.²⁰

В лицето на Румъния Молдова има най-силния поддръжник на европейските си стремежи - позиция, която е отстоявана още по-ревностно по време на събитията в Украйна през 2014 г. Кризата в Украйна предизвиква сериозно безпокойство в Молдова не само заради перспективите пред европейското ѝ бъдеще, но и относно запазването на нейния териториален интегритет.²¹ И след обявяването на независимостта на страната Русия продължава да има значително влияние в Молдова. Тя не само подкрепя правителството на отцепническия регион Приднестровие и властите в автономния район Гагаузия, но е и основен доставчик на природен газ за Молдова и неин основен търговски партньор. След началото на конфликта в Украйна Русия полага значителни усилия да запази влиянието си в бившите съветски републики и конкретно в Молдова, където разполага с доста лостове да наложи волята си.

Молдова е най-бедната страна в Европа, която страда от хронична политическа и икономическа нестабилност. Страната е раздирана от множество вътрешни разделения в обществото - политически, етнически, езикови. Особено силно е това разделение по линията проевропейски/проруски симпатии. Проведеният на 2 февруари 2014 г. референдум в автономната област Гагаузия единодушно подкрепя присъединяване към Евразийския съюз. Останалата част на страната също е разколебана в предпочитанията си – според проучванията 44% от молдовското население подкрепя сближаване с ЕС, а около 40% са за присъединяване към руския митнически съюз.²²

Ескалацията на напрежението в Крим предизвиква опасения у молдовците, че конфликтът може да се пренесе и при тях. В молдовската

20 Газопроводът има за цел да намали зависимостта на Молдова от внасяния от Русия газ на цена около 400 долара за хиляда кубични метра. Европейската комисия осигурява седем милиона евро от общо 28 милиона евро разходи за изграждането на газопровода, който е с дължина 43,2 км (32 км в Румъния). Максималният капацитет е проектиран за 1,5 млрд. куб. м. газ годишно, което представлява повече от годишното потребление на Молдова. През 2015 г. ЕС отпуска допълнително 10 милиона евро за удължаване до Кишинев на газопровода Яш-Унгени с цел да се осигури алтернатива за снабдяване на молдовската столица с газ.

21 Вж. Suveica, Sv. Crisis in Ukraine: A Quest for Moldovan Territorial Integrity, *Südosteuropa* 62 (2014), no. 2, pp. 208-220.

22 Дневник (2014). Сблъсъкът на интересите на ЕС и Русия в Молдова. достъпна на https://www.dnevnik.bg/sviat/2014/03/06/2255317_sblusukut_na_interesite_na_es_i_rusiia_v_moldova/amp/ [23.12.2022]

столица се надигат все повече гласове, които предупреждават, че руското военно присъствие в Приднестровието може да се превърне в непосредствена заплаха за Молдова. Молдовското правителство е сериозно обезпокоено и бърза да сключи споразумение за асоцииране на страната с ЕС. Пред нарастващата опасност Приднестровието да последва примера на Крим Румъния непрекъснато заявява своята твърда подкрепа за ненарушимостта на границите и запазване на териториалната цялост на Молдова, както и за нейното европейско бъдеще. Поради това тя призовава ЕС към по-голяма решителност и прагматичност по отношение на Молдова.

В хода на Кримската криза на преден план отново излиза въпросът за възможното обединение на Румъния с Молдова. Призивите за обединение между двете държави съществуват още от времето, когато Молдова става независима държава. Те обаче традиционно се посрещат със скептицизъм в Румъния и още по-скептично в Молдова. С присъщият си недипломатичен тон румънският президент Бъсеску нееднократно е заявявал подобно желание, което предизвиква недоволство от страна на Молдова и Русия, а нерядко и на политици в самата Румъния. Молдовските власти обаче отхвърлят такава възможност, като в същото време разчитат на подкрепа на Румъния за членство в ЕС. Обединението на „двете румънски държави“ остава цел за много румънци от двете страни на река Прут, но се налага официалната и реалистична позиция, че двете държави могат да бъдат обединени в общия европейски дом.

Посещението на Клаус Йоханис в Молдова само няколко дни след като е избран на президентския пост, и преди ключовите парламентарни избори там е разчетено като знак, че е готов да подкрепя либерално-демократичните ценности, когато те са застрашени. Румънският президент дава уверения, че страната му ще продължи да оказва всестранна подкрепа за интеграцията на Молдова в ЕС, което Румъния приема като свой „национален проект“ и изразява надежда, че това ще се случи в рамките на неговия президентски мандат. Веднага след изборите в Молдова румънският премиер Виктор Понта също излиза с изявление във връзка с резултатите от тях, в което се изразява задоволство от победата на проевропейските партии в парламентарните избори на 30 ноември 2014 г. В него се казва също, че Румъния ще продължи и занапред да финансира програми и проекти в Република Молдова: работата по газопровода Яш-Унгени, обновяване и строеж на детски градини, строителство на мостове, различни културни програми.

В действителност Румъния умело използва „мека сила“, за да затвърждава и разширява позициите си в Молдова. Букурещ налива пари в множество икономически проекти, които имат пряко въздействие върху населението. През последното десетилетие Румъния е инвестирала почти 60 милиона евро в проекти, изпълнявани в Република Молдова. При-

мери за конкретна помощ са и стипендиите за ученици и студенти, и програмата, чрез която хората от левия бряг на Прут, които са в състояние да докажат румънския си произход, могат да възстановят румънското си гражданство. Повече от 700 000 молдовски граждани са се възползвали от възможността да притежават румънски паспорти, което на практика ги прави граждани на ЕС с всичките права и предимства, произтичащи от този статут. На фона на пандемията Румъния изпраща през река Прут медицинско оборудване на стойност милиони евро и дарява хиляди дози ваксина срещу COVID-19.

Успоредно с това Румъния смекчава и определен тип патриотичен дискурс, който предизвиква раздразнение у значителна част от населението на Република Молдова. Резултатът от тази провеждана с инструменти на „меката сила“ политика е, че докато декларираните юнионистки партии в Кишинев губят в предпочитанията на електората, броят на юнионистите парадоксално нараства. През последното десетилетие Румъния постепенно изоставя сантиментално-патриотичния подход и се насочва към икономически прагматизъм, ориентиран към това да свърже Република Молдова с пространството на ЕС. Можем да се съгласим, че именно следването на тази прагматична линия в подхода към Република Молдова засилва имиджа на Букурещ от другата страна на Прут.²³

Сътрудничеството между двете държави става много по-близко, след като властта в Кишинев е поета от проевропейски президент и правителство - на изборите през декември 2020 г. Мая Санду побеждава проруския президент Игор Додон, а на 6 август 2021 г. на власт идва новото правителство начело с бившия финансов министър от правителството на Санду Наталия Гаврилица. В телевизионно интервю от края на 2021 г. на въпроса за евентуално обединение на Молдова с Румъния молдовският президент Мая Санду казва, че обединението на Молдова и Румъния, към което се стремят определени политически сили и в Букурещ, и в Кишинев, е възможно само при съгласието на преобладаващото мнозинство от молдовците.²⁴

Проучване на общественото мнение от началото на 2022 г., осъществено от румънския Институт за политически науки и международни отношения „Ion I. C. Brătianu“ (ISPRI) съвместно с Института за развитие и социални инициативи (IDIS) „Viitorul“ от Република Молдова показва, че една трета от жителите на Република Молдова биха гласували за съюз с Румъния. Според това проучване 34,4 процента от граждани-

23 Necșuțu, M. (2021). From „flower bridges“ to pragmatism. Romanian soft power in Moldova, Veridica.ro. достъпна на <https://www.veridica.ro/en/editorials/from-flower-bridges-to-pragmatism-romanian-soft-power-in-moldova> [21.12.2022]

24 ProTV.md. (2021). Emisiunea In PROfunzime din 27.12.2021 cu Lorena Bogza. Invitata – Maia Sandu. достъпно на <https://inprofunzime.protv.md/emisiuni/emisiunea-in-profunzime-din-27-12-2021-cu-lorena-bogza-invitata-maia-sandu---2589864.html> [1.2.2023]

те на Република Молдова биха гласували за съюз на страната си с Румъния, 49,6 процента биха гласували против него, а около 10 процента не могат да изразят категорично мнение по този въпрос. Процентът на молдовците, които подкрепят съюза, е по-висок при тези, които имат и румънско гражданство. Проучването показва, че през последните 12 години процентът на гражданите на Република Молдова, които искат съюз с Румъния се е увеличил много: докато през 2010 г. процентът е бил 3 на сто, през 2022 г. вече е 34,4 на сто. Тази еволюция на обществените нагласи може да се свърже и със смяната на политическата власт в Кишинев. Данните от проучването са представени в контекста на съвместното заседание на правителствата на двете държави в Кишинев в началото на февруари 2022 г.²⁵

Русия – основна заплаха за националната сигурност на Румъния. Традиционно враждебните отношения между Румъния и Русия се влошават още повече след руската анексия на Крим. Румъния е сред най-категоричните привърженици от региона на западни санкции срещу Москва заради присъединяването на Крим към Русия. Нещо повече, в хода на кризата тя непрекъснато настоява за увеличаването им и приканва европейските институции към по-голяма твърдост и решителност по отношение на Москва. Румънското правителство осъжда всеки акт на сепаратизъм и заклеява действията на Русия в Източна Украйна.

Враждата между двете държави е историческа, като в основата ѝ стои проблемът за Бесарабия (дн. Молдова), но разбира се, най-сериозната причина за руския гняв в съвременната епоха е румънското членство в НАТО и последвалото тясно сътрудничество със САЩ. След срещата на върха на НАТО в Букурещ през април 2008 г. руското внимание се насочва към решението на Румъния и България да разположат американски войски на своя територия. Москва заявява, че това нарушава Основнополагачия акт за взаимоотношения, сътрудничество и сигурност между Русия и НАТО от 1997 г. Остра реакция от страна на Москва предизвиква и решението на Румъния от февруари 2010 г. да приеме елементи на американския противоракетен щит. През 2017 г. Русия обозначава Румъния като „ясна заплаха“ за своята сигурност и като преден пост на НАТО именно поради факта, че страната е домакин на елементи на противоракетната система на САЩ.²⁶ Година по-късно руският президент Владимир Путин прави изявление, че Русия трябва да следи внимателно какво се случва в близост до нейните граници и да реагира на разширяването на военната инфраструктура на НАТО, включително разгръщането на ра-

25 ISPRI și IDIS Viitorul. (2022). Barometrul „Republica Moldova și România în tumultul crizelor regionale”. достъпно на <https://larics.ro/wp-content/uploads/2022/02/BArometru-ISPRI-IDIS-8.02.2022.pdf> [22.12.2022]

26 Reuters (2017). Russia calls Romania 'a clear threat' and NATO outpost, Ifax. достъпна на <https://www.reuters.com/article/uk-russia-romania-nato-idUKKBN1500VS> [23.12.2022]

кетни системи в съседните страни.²⁷ През септември 2018 г. от руското външно министерство предупреждават, че ако дилемата за противоракетната отбрана на САЩ в Източна Европа остане неразрешена, това може да сложи край на Договора за ракетите със среден и малък обseg на действие, като изрично се посочва, че такива американски ракети-носители са разположени в Румъния и скоро ще се появят в Полша.²⁸

Само няколко дни, след като в началото на февруари 2019 г. Русия действително се отказва от този договор, Министерството на отбраната на РФ заявява, че САЩ трябва да унищожат ракетните си установки МК-41, разположени в Румъния. В отговор Румъния за пореден път изтъква, че съоръжението „Девеселу“ има строго отбранителна роля, а твърденията за възможността да се използва тази база за изстрелване на ядрени ракети са „измислица“, използвана от Русия за оправдаване на производството на нови ракети. В същото време ситуацията отново поражда страхове в румънското общество, че при създалата се ситуация Румъния може да стане „военна мишена“ за Русия. Когато в средата на април 2019 г. от НАТО обявяват за планирано модернизиране на системата за противоракетна отбрана в Румъния и за временно разполагане на системата THAAD в базата „Девеселу“, Русия реагира с недоверие и посочва, че „следи отблизо“ този ход на САЩ.²⁹

Войната на думи между Румъния и Русия от лятото на следващата година отново може да се възприеме като симптом за повишаване на напрежението в района на Черно море. В Националната отбранителна стратегия на Румъния за периода 2020-2024, одобрена от парламента в края на юни 2020 г., „агресивното“ поведение на Русия в региона се споменава като една от основните стратегически заплахи, пред които е изправена страната.³⁰ Министерството на външните работи на Русия реагира остро на документа, като прави изявление, че Румъния планира да го използва за увеличаване на присъствието на НАТО и САЩ в региона на Черно море. С ясна препратка към САЩ Русия обвинява Букурещ, че е подчинен на трети страни и техните програми за сметка на собствения си интерес.

27 Draghici, M. (2018). Vladimir Putin: Rusia trebuie să reacționeze la sistemele antibalistice construite în țări vecine, Mediafax.ro. достъпна на <https://www.mediafax.ro/externe/vladimir-putin-rusia-trebuie-sa-reactioneze-la-sistemele-antibalistice-construite-in-tari-vecine-17462237> [21.12.2022]

28 Lupu, V. (2018). US missile defense in Romania and Poland may ruin INF treaty, Russian Foreign Ministry warns, Romania Journal. достъпна на <https://www.romaniajournal.ro/society-people/us-missile-defense-in-romania-and-poland-may-ruin-inf-treaty-russian-foreign-ministry-warns/> [23.12.2022]

29 Romania Insider (2019). Russia is „closely following“ THAAD system deployment to Romania, Russian official says. достъпна на <https://www.romania-insider.com/russia-thaad-system-romania> [22.12.2022]

30 Romanian Presidential Administration. (2020). National Defense Strategy 2020-2024. „Together for a safe and prosperous Romania in a world marked by challenges“. достъпна на https://www.presidency.ro/files/userfiles/National_Defence_Strategy_2020_2024.pdf [21.12.2022]

В края на юли 2020 г., само няколко часа след като Вашингтон обявява, че 11 900 американски войници, намиращи се в Германия, ще бъдат предислоцирани с цел укрепване на югоизточния фланг на НАТО, румънският президент Клаус Йоханис изразява готовност те да бъдат приети в Румъния. От Руското външно министерство отправят критики към плановете на САЩ да разположат част от изтеглените от Германия военни части в Румъния, в което те виждат доказателство, че САЩ и техните съюзници в НАТО се стремят да създадат „дъга на напрежение“ по линията на контакт с Русия за сметка на интересите на европейската сигурност.³¹

Трансилвания – постоянно огнище на напрежение в румънско-унгарските отношения. Отношенията с Унгария са друг болезнен проблем за Румъния, който отново има своите корени в историята - проблемът за Трансилвания. През 1996 г. Румъния подписва основен Договор за разбирателство, сътрудничество и добросъседство с Унгария, който разрешава съществуващите разногласия в двустранните отношения. Въпреки това през следващите години части от Трансилвания, където унгарците съставляват мнозинство (областите Харгита и Ковасна, населени с унгарската малцинствена група секуи, както и част от съседния окръг Муреш), са постоянен източник на безпокойство сред румънските политици поради изразяването вече неколкостранно след 1989 г. искане на споменатото малцинство за автономия.³² Именно това е и причината, поради която Румъния се нарежда сред малкото страни в Европа, които не подкрепят обявената през февруари 2008 г. независимост на Косово. Страхът, че Косово може да се използва като прецедент от унгарците в Трансилвания кара румънските политици да заемат позиция, различна от тази на съюзниците си от НАТО и ЕС. Ситуацията се усложнява допълнително от политиката на унгарския премиер Виктор Орбан за обединение на унгарците „извън границата“. И през следващите години в румънско-унгарските отношения продължават да прехвърчат искри, подклаждани от националистическа кампания в медиите и дори на няколко пъти те са на прага на дипломатическа война.³³

Изостряне в отношенията между двете държави има и в разгара на бежанската криза от 2015 - 2016 г. във връзка със заплахите от страна

31 Barberá, M. (2020). Russia, Romania War of Words a Symptom of Growing Black Sea Tensions, Balkan Insight. достъпна на <https://balkaninsight.com/2020/07/29/russia-romania-war-of-words-a-symptom-of-growing-black-sea-tensions/> [23.12.2022]

32 Според резултатите от преброяването през октомври 2011 г. населението от унгарски етнически произход е 1 227 623 души, което представлява 6,5% от населението на Румъния. 73% от населението на окръг Ковасна, 84% от населението на област Харгита и 37% от населението на област Муреш се обявяват за етнически унгарци. – достъпни на <https://www.recensamantromania.ro/rpl-2011/rezultate-2011/> [15.10.2022]

33 Вж. Михайлова, А. Румъния в началото на 21. век: трудното "завръщане" в Европа. – В: Костов, А., Е. Никова (Съст.) Балканите през първото десетилетие на 21. век, София: Парадигма, 2012, с. 287-288.

на Унгария, че ще построи стена по границата си с Румъния. А пък през лятото на 2018 г. различни икономически интереси сблъскват позициите на Румъния и Унгария във връзка с проекта БРУА.³⁴ В началото на 2019 г. раздори между румънци и етнически унгарци относно едно военно гробище в Трансилвания отново водят до скандал на дипломатическо ниво. Напрежението между двете държави достига нови висоти в началото на май 2020 г., когато унгарският премиер Виктор Орбан публикува в профила си във Фейсбук историческа карта на „Велика Унгария“, а румънският парламент, от своя страна, гласува законопроект, с който обявява 4 юни - датата на подписването на Трианонския договор, за национален празник.

Румъния провежда активна политика по отношение на румънското малцинство в съседните държави, като през 2012 г. дори заплашва да блокира процеса на присъединяване на Сърбия към ЕС заради отношението ѝ към власите.³⁵ В същото време тя подкрепя присъединяването на Западните Балкани към европейските и евроатлантическите структури и **води конструктивна политика на Балканите**, като участва в различни формати на регионално сътрудничество.

След 1989 г. европейският и евроатлантическият вектор стават водещи във външната политика на Румъния, а след като през първото десетилетие на ХХ век тя успява да стане член на ЕС и НАТО, основните насоки на нейната външна политика са в най-голяма степен обусловени от членството ѝ в двете организации. След анексията на Крим от Русия румънската позиция се активизира и, наред с търсенето на гаранции за своята национална сигурност, както и за запазване на териториалната цялост и европейското бъдеще на Молдова, Румъния прави опит да засили своите международни позиции и в голяма степен постига тази своя цел. Страната успява да се превърне в първостепенен стратегически партньор на САЩ и важен съюзник на НАТО в региона на Черно море. В същото време отношенията ѝ с институциите на ЕС далеч не са безпроблемни и въпреки мащабите си тя не може да излезе от ролята на европейска периферия.

И след приемането на Румъния в ЕС правосъдната система и ширещата се корупция продължават да са постоянен обект на критика от Брюксел. Румъния и България са единствените държави членки, чието правосъдие и напредък в борбата с корупцията са обект на специално наблюдение от страна на ЕС чрез специално създаден Механизъм за сътрудничество и проверка (МСП). До средата на 2011 г. докладите на

34 Verseck, K. (2018). Disputa între România și Ungaria pe tema gazului din Marea Neagră. Care e interesul real al lui Orban, Ziare.com. достъпна на <https://ziare.com/economie/gaz/disputa-intre-romania-si-ungaria-pe-tema-gazului-din-marea-neagra-1521905> [23.12.2022]

35 Вж. Банчев, Б. Власите в Сърбия и позицията на Букурещ, Геополитика и геостратегия, 2015/1, с. 40-50.

ЕК по МСП за Румъния са като цяло негативни. На няколко пъти - през 2007 г., 2008 г. и 2009 г., страната е изправена пред опасността да ѝ бъде наложена предпазна клауза. Много критичен е и първият петгодишен обобщаващ доклад по МСП, който излиза през лятото на 2012 г.

Мониторинговият доклад за Румъния от януари 2014 г. е доста по-благоприятен в сравнение с този за България и в него се констатира, че страната е предприела значителни стъпки в борбата с корупцията и показва реален ангажимент да се реформира. Тази положителна оценка не е случайна. През 2013 г. румънската Национална дирекция за борба с корупцията (НДБК) докладва за голям брой присъди срещу високопоставени държавни служители, включително бивши министри и депутати от целия политически спектър.

В началото на 2017 г. обаче, малко след като в януарския си доклад ЕК оповестява, че дава последни препоръки на Румъния и, ако реформите продължат в същия дух, наблюдението може да бъде премахнато, тя осново е подложена на остра критика от страна на Брюксел. Този път причина за раздражението на ЕС са иницираните от коалиционното правителство на СДП-АЛДЕ промени в правосъдното законодателство. В сянката на обтегнати отношения с Брюксел, протести и вътрешнополитически противоречия започва и румънското председателство на Съвета на ЕС, а през февруари 2019 г. отношенията на Румъния с европейските институции достигат най-ниската си точка, когато Румъния изпълнява закана си от ноември 2018 г. и повдига обвинения срещу първия заместник-председател на ЕК Франс Тимерманс и комисаря по правосъдието по повод Вера Йоурова за „фалшифициране“ на последния доклад от МСП. След влизането на лидера на социалдемократите Ливиу Драгня в затвора от страна на управляващите има смекчаване на тона към ЕС, а веднага след като през есента на 2019 г. властта е поета от правителството на Людовик Орбан, новият министър-председател заявява своята решимост да поправи безобразията в правосъдното законодателство и да възстанови добрите отношения с ЕС. Последвалите мониторингови доклади на ЕК отчитат резултатите от тази решимост, но румънското правосъдие остава под наблюдението на Брюксел.³⁶

Недостатъчната борба с корупцията и организираната престъпност се използва като аргумент за отлагане на присъединяването на Румъния и България към Шенгенското пространство. След приемането си в ЕС през 2007 г. двете държави очакват да се присъединят към европейската безвизова зона през март 2011 г. Но Франция, Германия, Финландия и Холандия се противопоставят на това и осуетяват техните намерения. Впоследствие първите три държави отстъпват, но позицията на Холандия

³⁶ Вж. повече в: Михайлова, А. Румъния: Европейска периферия или регионален фактор на стабилност. - В: Костов, А. (съст.), Съвременните Балкани: Предизвикателствата на XXI век, Колективна монография, София: ИК „Тендрил“, 2021, 83-100.

остава непроменена и заради съпротивата на правителството в Хага приемането на България и Румъния в зоната без граничен контрол многократно се отлага. Въпреки че двете държави са изпълнили всички технически критерии, Холандия настоява за два последователни положителни доклада по МСП за влизането им в Шенгенското пространство.

Липсата на административен капацитет и ширещата се корупция пречат на страната да се възползва в максимална степен от членството си в ЕС. Румъния показва по-ниско ниво на усвояване на европейските фондове от средното за Евросъюза, а в същото време ежегодните доклади на Европейската служба за борба с измамите (ОЛАФ) нареждат страната на челно място по измами с европейски фондове в ЕС.

Постепенно и въпросът за присъединяването към Еврозоната остава встрани от дневния ред на страната. След като през есента на 2017 г. Румъния се отказва от първоначално приетото решение присъединяването да стане на 1 януари 2019 г., към началото на 2020 г. и новата цел това да стане през 2024 г. е отчетена като твърде амбициозна. В потвърждение на това идва и докладът на ЕК за конвергенцията от лятото на 2020 г., в който се посочва, че към този момент Румъния не покрива нито един от четирите икономически критерия за приемане на еврото. В началото на 2022 г. румънският министър на финансите Адриан Къчу посочва 2029 г. като реална цел за присъединяване на страната към еврото, а в приетата от правителството в средата на годината Програма за конвергенция за периода 2022-2025 г. не се посочва конкретна дата за въвеждане на общата европейска валута. Последният доклад на ЕК за конвергенцията от 2022 г. отново посочва, че Румъния не отговаря на нито един от четирите критерия за въвеждане на еврото и именно той дава основания на анализатори да смятат, че е невъзможно Румъния да въведе еврото преди 2030 г.³⁷

37 Agiu, M. (2022). Aderarea la euro: Când ar putea trece România la moneda unică europeană, Adevarul. достъпна на <https://adevarul.ro/economie/aderarea-la-euro-cand-ar-putea-trece-romania-la-2230658.html> [23.12.2022]

РУМЪНСКАТА ВЪНШНА ПОЛИТИКА В НОВАТА ГЕОПОЛИТИЧЕСКА ОБСТАНОВКА СЛЕД НАЧАЛОТО НА ВОЙНАТА В УКРАИНА

Руската инвазия в Украйна на 24 февруари 2022 г. и последвалата ескалация на конфликта коренно променя геополитическата обстановка и средата за сигурност в района на Черно море и изправя страните от региона пред множество рискове и предизвикателства. Факторът „Украйна“ оказва своето влияние и върху приоритетите на външната политика на Румъния и позиционирането на страната на международната арена.

В контекста на войната в Украйна основният румънски стратегически приоритет – стратегическо партньорство в НАТО и активна роля в рамките на НАТО в Черноморския регион, придобива още по-голяма значимост. От края на 2021 г. румънското правителство следи внимателно руските ходове по източната граница на Украйна. В условията на ескалиращо напрежение и сериозен риск от избухване на конфликт в непосредствена близост до нейните граници единствен гарант за националната си сигурност Румъния вижда в засиленото присъствие на войски на НАТО по целия източен фланг и особено на своята територия. Още преди началото на конфликта, на среща с френския президент Еманюел Макрон в средата на февруари 2022 г. румънският президент Клаус Йоханис дава уверения, че Румъния е готова да приеме бойна група на НАТО и местоположението ѝ вече е решено, но подробностите за това ще бъдат оповестени публично, когато решението за разполагане на съюзническите войски на територията на страната бъде официално одобрено от Организацията.³⁸

Румъния твърдо се обявява в подкрепа на всички пакети санкции на ЕС срещу Русия, като в същото време румънските ръководни фактори използват всяка възможност, за да изтъкнат широкия обхват на последиците от кризата за сигурността по източния фланг на Алианса, включително в района на Черно море, и за цялото евроатлантическо пространство, както и за необходимостта от засилване на военното присъствие на НАТО в Румъния. На различни международни форуми румънският държавен глава подчертава, че е важно процесът по създаване на бойна група на НАТО в Румъния като мярка за допълнително укрепване на позициите за съдържане и отбрана на НАТО в региона да се ускори и призовава съюзниците да изпратят допълнителен брой войници и съоръжения в

---

38 Chirileasa, A. (2022). President Iohannis: Romania ready to host NATO troops, Romania Insider. достъпна на <https://www.romania-insider.com/iohannis-ro-ready-nato-troops-feb-2022> [15.10.2022]

Румъния. Ден след началото на конфликта, на извънредната среща на формата Букурещ 9 (Б-9), организирана в контекста на войната в Украйна по инициатива на полския и румънския президент, Йоханис отправя призив за подобряване на възпиращите и отбранителните способности на източния фланг и по-специално в района на Черно море.

В отговор на руското нападение над Украйна Алиансът взема решение да задейства плановете си за колективна отбрана и за разгръщане на силите за бързо реагиране. В съответствие с взетото решение на Извънредната среща на върха на държавните и правителствени ръководители от НАТО на 25 февруари 2022 г. Алиансът подсилва източния си фланг, включително изпраща войски и оборудване в Румъния, която граничи с Украйна. Френският батальон е първият сухопътен елемент на силите за реагиране на НАТО, дислоциран в Румъния в резултат на това решение. Предвидено е в рамките на мерките за укрепване на източния фланг на НАТО към румънските военни да се присъединят общо 500 военни от Франция и 300 от Белгия. В допълнение САЩ предислоцират 1000 американски военнослужещи от Германия в Румъния.

За да подсили югоизточния фланг на НАТО, на 26 февруари 2022 г. Италия изпраща в Румъния още четири бойни самолета, които се присъединяват към четирите самолета „Юрофайтър“, разположени във военновъздушната база „Михаил Когълничану“. Дни по-рано германските въоръжени сили също са изпратили шест бойни самолета в Румъния. В началото на март 2022 г. румънското Министерство на националната отбрана (МАрН) съобщава, че към този момент в Румъния са разположени 22 самолета от три страни членки на НАТО. Те принадлежат на ВВС на Италия, Германия и САЩ, разположени са в 86-та авиобаза във Фетец и 57-ма авиобаза „Михаил Когълничану“ и съвместно със самолети на румънските ВВС изпълняват мисии на засилена въздушна полиция под командването на НАТО.³⁹

От началото на март 2022 г. НАТО повишава готовността си в цяла Европа за възпиране на потенциална агресия от страна на Русия. На проведеното на 1 март 2022 г. заседание на Върховния съвет за отбрана на Румъния (CSAT) е взето решение да бъдат засилени усилията на двустранно и съюзническо ниво за значително укрепване на възпиращия и отбранителния капацитет на източния фланг чрез дислоциране на съюзнически сили и ускорено изграждане на бойната група в Румъния.⁴⁰

На извънредната среща на върха на НАТО в Брюксел на 24 март 2022 г.

39 Marica, I. (2022). Defence Ministry: 22 aircraft from 3 NATO countries are deployed in Romania, Romania Insider. достъпна на <https://www.romania-insider.com/defence-ministry-nato-aircraft-romania-2022> [21.10.2022]

40 CSAT. (2022). Declarația de presă susținută de Președintele României, Klaus Iohannis, la finalul ședinței Consiliului Suprem de Apărare a Țării. достъпна на <https://csat.presidency.ro/ro/comuni/declaratia-de-presa-sustinuta-de-presedintele-romaniei-klaus-iohannis-la-finalul-sedinței-consiliului-suprem-de-aparare-a-tării1646215121> [23.12.2022]

е одобрено поисканото от Румъния сформирание на бойна група на НАТО по модела на тези в Полша, Естония, Литва и Латвия и е взето решение рамковата държава да бъде Франция. Във връзка с това генералният секретар на НАТО Йенс Столтенберг отбелязва, че Румъния става петата страна от източния фланг на НАТО с „разширено военно присъствие“. Румънският държавен глава обаче настоява, че са необходими допълнителни мерки за засилване на постоянното присъствие на НАТО в района. Клаус Йоханис изрично подчертава, че укрепването на съюзническото присъствие в Румъния, в Черно море и по целия източен фланг е стратегическа цел на страната в интерес на европейската и евроатлантическата сигурност в отговор на последиците от руската агресия. Това консолидирано присъствие трябва да бъде единно, балансирано и съгласувано от Балтийско до Черно море. Румънският президент казва още, че дългосрочното и балансирано укрепване на отбранителната и възпиращата позиция на НАТО по източния фланг в отговор на руската агресия трябва да бъде ускорено.⁴¹

По време на срещата с вицепрезидента на САЩ Камала Харис при посещението ѝ в Букурещ през март 2022 г. Йоханис изразява категоричното си мнение, че е наложително да се преосмисли основната концепция, структурата и съставните елементи на позициите на НАТО по източния фланг, тъй като обстоятелствата са напълно различни от времето, когато е бил замислен съществуващият подход към присъствието на Алианса в региона. Той използва възможността още веднъж да изтъкне, че е необходимо бойната група на НАТО да стане оперативна възможно най-скоро, както и в дългосрочен план да се увеличи американското и съюзническото военно присъствие в Румъния като мярка за обезпечаване не само на сигурността на страната, но и на целия регион.⁴² Това мнение се споделя и от заместник-генералния секретар на НАТО Мирча Джоана (по произход румънец), който в интервю за румънска телевизия казва, че колкото повече войски на НАТО има в Румъния, толкова по-безопасна и по-добре защитена ще е тя.“ В същото време Джоана окачествява посещението на вицепрезидента на САЩ като потвърждение на факта, че Румъния и Полша са две ключови стратегически котви за Северноатлантическия съюз.⁴³

По предложение на координиращата държава Франция през май 2002 г. е решено френският батальон, разположен в Румъния, който се

---

41 Agerpres. (2022). Iohannis: Întărirea prezenței aliate în România, la Marea Neagră și pe întreg Flancul Estic - obiectiv strategic. достъпно на <https://www.agerpres.ro/politica/2022/03/24/iohannis-intarirea-prezentei-aliate-in-romania-la-marea-neagra-si-pe-intreg-flancul-estic-obiectiv-strategic--890619> [1.2.2023]

42 Novaceanu, A. (2022). Iohannis: Long-term US ans allied enhanced presence in Romania, needed, Agerpres. достъпна на <https://www.agerpres.ro/english/2022/03/11/iohannis-long-term-us-and-allied-enhanced-presence-in-romania-needed--882867> [1.2.2023]

43 Popovici, C. (2022). Mircea Geoană explică ce a obținut România după vizita vicepreședintelui SUA, Kamala Harris la București, Antena 3. достъпно на <https://www.antena3.ro/politica/mircea-geoana-nato-vizita-kamala-harris-sua-romania-632262.html> [30.1.2023]

счита за преден отряд на Съвместните оперативни сили на НАТО с висока степен на готовност, да сформира бойна група на територията на страната, включвайки в нея на ротационен принцип военни от Белгия и Нидерландия. За да подкрепи интегрираната противовъздушна и противоракетна отбрана на НАТО, в края на същия месец Франция разполага в Румъния система за противовъздушна отбрана МАМВА и команден пункт за противовъздушна отбрана.

Преди заминаването си за срещата на върха на НАТО в Мадрид в края на юни 2022 г. румънският президент прави изявление, че страната му има „много конкретни“ очаквания от тази среща, най-важните от които са: значително укрепване на източния фланг; увеличаване на броя на съюзническите войски в района; обявяване на Черно море за зона от стратегически интерес за НАТО; разглеждане на Русия като сериозна заплаха за Алианса; превръщане на бойните групи в бригади.⁴⁴ Румъния няма как да не е доволна от решенията на срещата на върха на НАТО в Мадрид, защото всички тези очаквания се оправдават. На Мадридската среща е приета новата стратегическа концепция на НАТО, в чийто фокус вече е района на Черно море. Основният приоритет на Алианса включва укрепване на източния фланг. Полша и Румъния стават централни за НАТО в Източна Европа, като е решено американските войски на НАТО да бъдат преместени в този район. В този документ Западните Балкани и Черно море са определени като „стратегически важни“.⁴⁵

След приемането на новата стратегическа концепция на НАТО, румънският президент заявява, че Румъния е напълно удовлетворена от решенията, взети в Мадрид. В кулоарите на срещата САЩ обявяват намерението си да увеличат военното си присъствие в Европа, а в Румъния да бъде разположена бригада от 5000 американски войници. Румънският президент оценява Мадридската среща на върха като една от най-значимите и резултатни за Румъния съюзнически срещи през последните години, защото страната е успяла да постигне всичките си цели, най-важната от които е дългосрочното консолидиране на съюзническата позиция за възпиране и отбрана на източния фланг. Румъния е особено доволна и от факта, че за първи път Черно море се споменава в стратегическа концепция на НАТО.⁴⁶

В следващите месеци военното присъствие на НАТО и САЩ на тери-

---

44 Nine O'Clock. (2022). President Iohannis in Madrid: Romania has concrete expectations of NATO Summit. Army budget to be 2.5 pct of GDP starting with 2023. достъпно на <https://www.nineoclock.ro/2022/06/29/president-iohannis-romania-has-concrete-expectations-of-nato-summit/> [30.1.2023]

45 NATO. (2022). NATO 2022 Strategic Concept Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid 29 June 2022. достъпна на <file:///C:/Users/82KT0057BM/Downloads/290622-strategic-concept.pdf> [15.01.2023].

46 Chirileasa, A. (2022). Romania to benefit from enhanced NATO and US military assistance, Romania Insider. достъпна на <https://www.romania-insider.com/ro-benefit-nato-summit-madrid-jun-2022> [23.12.2022]

торията на Румъния нараства. През октомври 2022 г. в страната влиза първият конвой с френска военна техника, състоящ се от бронетранспортъори. С това се цели да бъде завършено техническото оборудване на бойната група на НАТО (Battle Group Forward Presence-BGFP), разположена на полигон „Чинку“, близо до Брашов, чието седалище е официално открито на 3 ноември 2022 г. В средата на ноември 2022 г. в Румъния пристига вторият конвой с френска военна техника, състоящ се от танкова рота с бойни машини Leclerc. Като част от стратегията на НАТО за „реакция и възпиране“ се предвижда от декември 2022 г. до края на март 2023 г. в Румъния да бъдат разположени осем изстребители F-18, както и 130 военни от испанските ВВС. На фона на нарастващото напрежение между Русия и НАТО в края на октомври 2022 г. в Румъния пристигат части на елитната американска 101-ва въздушнодесантна дивизия, за да участват в предстоящото съвместно военно и наземно учение. Споменатата дивизия е била за последен път в Европа при десанта в Нормандия във финалния етап на Втората световна война.⁴⁷

Румънският принос за укрепването на източния фланг на НАТО на фона на бушуващата война в Украйна е оценена по достойнство от висшето ръководство на Алианса. На съвместна пресконференция в Брюксел с румънския премиер Николае Чука в края на октомври 2022 г. генералният секретар на НАТО Йенс Столтенберг казва, че Румъния е много ценен съюзник и НАТО е готов да защитава Румъния. Сред заслугите ѝ той посочва факта, че страната е домакин на една от новите бойни групи на НАТО в Черноморския регион, дава пример на другите страни членки на НАТО относно разходите за отбрана и е домакин на ключов обект на НАТО за отбрана срещу балистични ракети.⁴⁸

В този смисъл не е случайно решението Букурещ да бъде определен като домакин на срещата на външните министри на НАТО на 29 и 30 ноември 2022 г. Във фокуса на тази среща са мерките, свързани с прилагането на решенията от срещата на върха на НАТО в Мадрид, относно войната в Украйна, енергийната сигурност, дългосрочния подход в политиката към Русия с акцент върху укрепването на позициите за възпиране и отбрана в региона на Черно море. Да участват в срещата са поканени Молдова, Украйна, Грузия, Финландия, Швеция и Босна. Това е първата по рода си сре-

---

47 Mihăescu, A. (2022). Unitatea de elită a armatei SUA, trimisă să apere România: Divizia 101 ... războiul cu Rusia la câțiva kilometri de granița cu Ucraina, G4Media.ro. достъпна на https://www.g4media.ro/video-unitatea-de-elita-a-armatei-sua-trimisa-sa-apere-romania-divizia-101-aeropurtata-celebra-pentru-debarcarea-din-normandia-se-antreneaza-pentru-razboiul-cu-rusia-la-cativa-kilometri-de-granita.html?mc_cid=2c432074d4&mc_id=cd1f92f96c [23.12.2022]

48 Ionescu, M. (2022). Romania, very valuable ally, and NATO is prepared to defend it, says Jens Stoltenberg, Agerpres. достъпна на <https://www.agerpres.ro/english/2022/10/26/romania-very-valuable-ally-and-nato-is-prepared-to-defend-it-says-jens-stoltenberg--1002966> [1.2.2023]

ща, организирана в Румъния, и се възприема в страната като потвърждение на важната ѝ ролята в контекста на сигурността.⁴⁹ Решението за провеждане на тази среща в Букурещ, както и решението Румънското външно министерство да бъде съорганизатор на Мюнхенската лидерска среща - формат на Мюнхенската конференция по сигурността преди срещата на външните министри на НАТО в Букурещ, са безспорно доказателство за нарасналата роля на Румъния като ключов играч в района на Черно море.

В средата на януари 2023 г. в румънската военновъздушна база „Отопени“ са прехвърлени от Германия самолети на НАТО със система за ранно предупреждение и контрол AWACS, които да изпълняват мисии за наблюдение на руската военна активност в близост до границите на Алианса в продължение на няколко седмици. За целите на мисията в Румъния са разположени и 185 войници. Почти едновременно в края на същия месец Пентагонът обявява, че удължава срока на разполагане в Румъния на бригада от елитната 101-ва въздушнодесантна дивизия и изпраща в базата край Констанца двузвезден генерал и няколко щабни офицери. Според румънски военни анализатори това е много важен ход, който изпраща сериозен сигнал до Москва.⁵⁰

След началото на войната в Украйна се засилва и стратегическото партньорство на Румъния със САЩ, а контактите между двете държави се интензифицират. Посещението на вицепрезидента на САЩ Камала Харис в Румъния през март 2022 г. е разчетено в Букурещ като силен сигнал за подкрепа в контекста на войната в Украйна и заплахите от страна на Русия. В периода 24-30 март 2022 г. на работно посещение в САЩ е председателят на румънския Сенат Флорин Къцу, което е първото посещение на такова равнище за последните 10 години, а в началото на май 2022 г. първата дама на САЩ Джил Байдън посещава Румъния в знак на подкрепа за Украйна и съседните страни, помагачи на украинските бежанци.

Румънският президент Клаус Йоханис приветства изявлението на американския президент Джо Байдън в навечерието на Мадридската среща на върха на НАТО, че е взето решение за изпращане на допълнителни войски в Румъния чрез разполагане на нова бойна група в страната като възможност за укрепване на сигурността на целия регион. Румънското правителство оценява заявеното от президента на САЩ намерение да се увеличи значително американското военно присъствие в страната и да се достигне до ниво бригада като много важно и като пореден израз на

---

49 Colceriu, C.-A. (2022). NATO2022Bucharest/NATO ministerial meeting on November 29-30 confirms Romania's role amid current security context (official), Agerpres. достъпна на <https://www.agerpres.ro/english/2022/11/09/nato2022bucharest-nato-ministerial-meeting-on-november-29-30-confirms-romania-s-role-amid-current-security-context-official--1010292> [1.2.2023]

50 Bolocan, V. (2023). Armata americană își mută elitele în România. „Această mobilitate a deranjat teribil la Moscova”, Adevarul. достъпна на <https://adevarul.ro/stiri-interne/evenimente/armata-americana-isi-muta-elitele-in-romania-2236932.html> [30.1.2023]

силата на стратегическото партньорство на Румъния със САЩ.⁵¹

Румъния отбелязва много тържествено 25-та годишнина на стратегическото си партньорство със САЩ. По този повод американският държавен секретар Антъни Блинкен пише в Туитър, че Румъния няма по-добър приятел от САЩ и че двете страни споделят „общ ангажимент да отхвърлят руската агресия в региона“. От своя страна, румънският президент Йоханис прави изявление, че стратегическото партньорство със САЩ е и ще продължи да бъде основен фундамент на румънската външна политика.⁵²

В контекста на войната в Украйна Румъния още повече засилва позициите си на първостепенен стратегически партньор на САЩ в региона и на един от основните стълбове по източния фланг на НАТО. В същото време тя засилва и сътрудничеството си с другия основен стълб по източния фланг на НАТО – Полша. Само ден след началото на войната в Украйна двете държави инициират извънредна среща на страните от Б-9 във Варшава, във фокуса на която е руската агресия в Украйна и регионалната сигурност в Централна и Източна Европа. Двете държави са много активни и при организирането на срещата на страните от Б-9 в румънската столица две седмици преди срещата на върха на Алианса в Мадрид, за да координират позициите си за съществена консолидация на източния фланг. Развитието на войната в Украйна и координирането на позициите в Черноморския регион за срещата на върха на НАТО в Мадрид са във фокуса на разговорите и на десетата тристранна среща на външните министри на Румъния, Полша и Турция.

На фона на нарастващи заплахи за регионалната и националната сигурност Румъния отдава още по-голямо значение на необходимостта от превъоръжаване и модернизация на румънската армия и повишава значително своята активност по отношение на производството и снабдяването с военно оборудване. В средата на март 2022 г. между „Букурещкия завод за механика“ (UMB) и базираното в Европа бизнес звено на „Дженерал дайнамикс корпорейшън“ е подписано споразумение за създаване на съвместно предприятие - „Дженерал дайнамикс юропиън ленд системс Румъния“ (GDELS), за производство на 227 бронирани машини „Пирания“. Румънският министър на икономиката Флорин Спътару нарича проекта „начало за румънската отбранителна индустрия“ и вижда в него възможност страната да се превърне в регионален износител на продукцията на отбранителната индустрия, а премиерът Николае Чука

---

51 Agerpres. (2022). Iohannis: Suplimentarea prezenței militare americane va avea un rol benefic pentru România și pentru securitatea întregii regiuni. достъпно на <https://www.agerpres.ro/politica/2022/06/29/iohannis-suplimentarea-prezentei-militare-americane-va-avea-un-rol-benefic-pentru-romania-si-securitatea-intregii-regiuni--942391> [1.2.2023]

52 Peia, F. (2022). Iohannis: Parteneriatului strategic cu SUA este și va continua să rămână unul dintre fundamentele politicii externe, Agerpres. достъпна на <https://www.agerpres.ro/politica/2022/07/11/iohannis-parteneriatul-strategic-cu-sua-este-si-va-continua-sa-ramana-unul-dintre-fundamentele-politicii-externe--947816> [1.2.2023]

посочва, че Румъния се нарежда сред първите страни, в които се произвежда модерна техника и военно оборудване.⁵³ В края на същия месец от румънското Министерство на отбраната идва съобщението, че до две-три години в страната ще се произведат дронове и миниподводници.

На 4 май 2022 г. румънските компании Romarm и Electromecanica Ploiesti и американската Raytheon Missiles & Defence подписват меморандум за разбирателство за производство в Румъния на ракети-прехващачи SkyCeptor. Израз на нарасналото самочувствие на страната относно развитието на националната отбранителна индустрия е изказването на румънския министър на икономиката, направено по време на церемонията по подписването, че това ще превърне Румъния в първата страна, която ще може да използва най-новата версия на американската система за противовъздушна и противоракетна отбрана „Пейтриът“. а меморандумът е само първата стъпка, насочена към развитието на дългосрочно стратегическо партньорство между Electromecanica Ploiești, Romarm и Raytheon, както и към позициониране на Румъния като стратегически доставчик на военно оборудване в Европа и света.⁵⁴

В средата на същия месец Букурещ е домакин на откриването на осмото издание на Black Sea Defense and Aerospace (BSDA 2022) - най-голямото изложение в Източна Европа за военна и космическа техника и сигурност, на което над 390 престижни фирми изложители от 33 държави на пет континента представят текущото състояние на развитието на военното оборудване и способности, както и най-новите тенденции и технически решения, получени от научните изследвания в областта на сигурността и отбраната. На това изложение Румъния е сериозно представена с най-новите постижения във военната си индустрия.⁵⁵

В края на май 2022 г. румънското Министерство на отбраната съобщава, че румънските военновъздушни сили ще продължат да използват още една година изстребителите си Миг-21 Лансър, чиито полети са преустановени през април след поредица от проблеми и трябва да бъдат изтеглени окончателно на 15 май 2023 г. В съобщението се казва, че дотогава самолетите ще се използват само за мисии за наблюдение и за

---

53 Colceriu, C.-A. (2022). PM Ciuca: Romania becomes one of the first countries to make modern defence equipment, Agerpres. достъпна на <https://www.agerpres.ro/english/2022/03/15/pm-ciuca-romania-becomes-one-of-the-first-countries-to-make-modern-defence-equipment--884570> [1.2.2023]

54 Trandafir, C. (2022). EconMin: Romania, first country that could use latest version of Patriot system on ground, Agerpres. достъпна на <https://www.agerpres.ro/english/2022/05/04/econmin-romania-first-country-that-could-use-latest-version-of-patriot-system-on-ground--912059> [1.2.2023]

55 Cozmei, V. (2022). BSDA 2022 - Cea mai mare expoziție militară din Europa de Est: Competiție mare între blindatele 4x4 expuse / Cum ar arăta un F-35 românesc, HotNews.ro. достъпна на <https://www.hotnews.ro/stiri-defense-25565415-bsda-2022-cea-mai-mare-expozitie-militara-din-europa-est-competitie-mare-intre-blindatele-4x4-expuse-cum-arata-35-romanesc.htm> [21.12.2022]

поддържане на бойните умения на пилотите, а междувременно Румъния ще активизира усилията си за закупуване на още 32 употребявани изтребители Ф-16 от Норвегия.⁵⁶

В средата на юни 2022 г. румънското правителство одобрява проекторешение за закупуването на 32 самолета F-16 втора ръка от Норвегия, заедно с логистична подкрепа и обслужване от САЩ на стойност около 454 млн. евро. Месец по-късно министрите на отбраната на Румъния и Франция подписват писмо за намерение за закупуване от страна на Румъния на произведени във Франция подводници и хеликоптери от клас Scorpene. Същевременно румънското Министерство на отбраната работи по проектозакон, който предвижда по-кратки срокове за процедурите за обществени поръчки в сектора на отбраната.⁵⁷

В началото на септември 2022 г. Румъния заявява желание да закупи дроне „Байрактар“ от Турция. Става дума за 18 апарата, а цената се изчислява на около 300 милиона долара. В тази сума влиза покупката на 18-те дрона плюс пакет първоначална логистична поддръжка и съответно оборудване за обучение и подготовка.⁵⁸ Малко по-късно, след посещението на румънския министър на отбраната в Израел е разпространена новината, че Румъния има голямо желание да закупи от Израел системата за противоракетна отбрана „Железен купол“ (Iron Dome), което би я превърнало в първата европейска страна, притежаваща тази система. От румънското Министерство на отбраната отказват да обсъждат въпроса за „Железен купол“, но не скриват интереса на страната към израелската военна техника и сътрудничеството с Израел в сферата на отбраната.⁵⁹

В края на октомври 2022 г. румънската армия изпраща искане до парламента да одобри изразходването на сумата 150 милиона евро за закупуване от компанията Airbus на два хеликоптера H215M, които могат да водят бойни действия на сушата. Искането на армията е мотивирано с новите условия за сигурност, както и с цялостното изпълнение на мисиите и задълженията на румънската армия в национален и международен

---

56 Ionescu, V. (2022). Vasile Dîncu: Vrem să accelerăm venirea celor două escadrile de avioane F-16. Suntem într-un proces de pregătire a piloților / Avem 22 de aeronave foarte moderne și în forțele multinaționale, B1TV.ro. достъпна на <https://www.b1tv.ro/politica/vasile-dincu-vrem-sa-acceleram-venirea-celor-doua-escadrile-de-avioane-f-16-suntem-intr-un-proces-de-pregatire-a-pilotilor-avem-22-de-aeronave-foarte-moderne-si-in-fortele-multinationale-video-1161411.html> [31.01.2023]

57 Chirileasa, A. (2022). Romania to purchase French submarines and helicopters, Romania Insider. достъпна на <https://www.romania-insider.com/ro-purchase-french-helicopters-submarines-jul-2022> [17.10.2022]

58 Digi24.ro. (2022). România vrea să cumpere 18 drone Bayraktar cu 300 de milioane de euro. достъпна на <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/romania-vrea-sa-cumpere-18-drone-bayraktar-2067075> [1.2.2023]

59 Hendrik, A. (2022). Ce spune Ministerul Apărării cu privire la informația că România ar urma să achiziționeze sistemul de apărare Iron Dome, din Israel, Evz.ro. достъпна на <https://evz.ro/ce-spune-ministerul-apararii-cu-privire-la-informatia-ca-romania-ar-urma-sa-achizitioneze-sistemul-de-aparare-iron-dome-din-israel.html> [23.12.2022]

план. В искането се посочва, че покупката ще допринесе за осъществяване на целите на програмата за трансформация на армията на Румъния до 2040 г. Компанията Airbus открива фабрика в окръг Брашов още през 2016 г. и оттогава продължава да чака поръчка от румънската армия, която така и не е постъпила.⁶⁰

На проведеното на 25 октомври 2022 г. заседание на Върховния съвет за отбрана на страната е одобрена актуализация на програмата за развитие и оборудване на армията до 2040 г. Вниманието е насочено към мерки за укрепване на въоръжените сили на Румъния, ускоряване на програмите за военни доставки, провеждане на повече учения на НАТО на територията на страната, засилване на преговорите с черноморските съседи и разработване на проекти за междусистемни връзки в широкия Черноморски регион.⁶¹

През декември 2022 г. Румъния сключва сделка на стойност около 380 млн. евро за придобиване на седем безпилотни летателни системи Watchkeeper X от израелската фирма за отбранителна електроника Elbit Systems. Системите Watchkeeper X са предназначени за събиране на разузнавателна информация, наблюдение и прихващане на цели. Съгласно подписаното петгодишно споразумение компанията Elbit Systems се задължава да прехвърли на румънски отбранителни фирми част от производството, тестването и поддръжката на системите, което е част от по-широките планове на румънското правителство за основно обновяване на държавната отбранителна индустрия.⁶²

В контекста на войната в Украйна въпросът за енергийната сигурност в Черноморския район също придобива първостепенна важност. На извънредното заседание на Върховния съвет за отбрана на страната, състояло се на 1 март 2022 г., осигуряването на енергийна независимост на Румъния е определено като един от стратегическите приоритети. Още на следващия ден правителството обявява намерение да се ускорят проектите за атомна енергия и добив на газ в Черно море. Няколко дни по-късно на срещата с американския вицепрезидент Камала Харис румънският президент Клаус Йоханис определя енергийната криза като възможност за преминаване към независимост от руския газ

60 HotNews.ro (2022). Armata României vrea să cumpere două elicoptere H215M de la Airbus pentru 150 milioane de euro. Solicitarea transmisă către Parlament. достъпна на <https://www.hotnews.ro/stiri-defense-25865051-armata-vrea-cumpere-doua-elicoptere-h215m-airbus-pentru-150-milioane-euro.htm> [22.12.2022]

61 Peia, F. CSAT a aprobat actualizarea programului "Armata 2040", Agerpres. достъпна на <https://www.agerpres.ro/politica/2022/10/25/csat-a-aprobat-actualizarea-programului-armata-2040--1002286> [1.2.2023]

62 Kozmei, V. (2022). Drone pentru Armata României: MApN a semnat un contract de 380 mil. euro cu Elbit pentru drone Watchkeeper X produse în România, HotNews.ro. достъпна на <https://www.hotnews.ro/stiri-defense-25976680-drone-pentru-armata-romaniei-mapn-semnat-contract-380-mil-euro-elbit-pentru-drone-watchkeeper-produse-romania.htm> [9.2.2023]

чрез инвестиции във възобновяеми източници и в атомната енергетика, чрез диверсификация на източниците и внос на втечен природен газ, чрез повишена свързаност.⁶³

Ескалиращият военен конфликт в Украйна, нарастващото влошаване на отношенията между Запада и Русия и енергийната криза в Европа карат румънското правителство да започне да обмисля алтернативни маршрути и източници на газ. Добра възможност Румъния вижда в „поставянето на масата“ на газопровода БРУА, който вече е изграден като европейски проект, но не се реализира с целия си потенциал. Той би могъл да се използва като алтернативен маршрут за доставяне в Европа на газ от Азербайджан чрез вече съществуващи газопрееносни коридори.⁶⁴

В стремежа си към постигане на енергийна независимост румънското правителство се насочва към приемането на нов закон за офшорните залежи, който да премахне недостатъците на закона, приет през 2018 г., и да разчисти пътя за чуждестранни инвестиции. На 15 април 2022 г. проектозаконът за офшорните залежи е внесен в румънския парламент с приоритет на разглеждане по спешност и един месец по-късно новият закон вече е факт. Румънските управляващи окачествяват приемането на този закон като най-важната стъпка към постигането на енергийна независимост от Русия.

През юни 2022 г. в националната газопрееносна система на Румъния влиза първият газ, извлечен от офшорни находища в Черно море. Става въпрос за периметъра „Мидия“, разработван от компанията Black Sea Oil & Gas. Към този момент очакванията са до края на 2022 г. оттам да бъдат извлечени половин милиард кубически метра газ, а според изчисленията годишното производство от периметъра „Мидия“ ще осигури 10 процента от необходимото количество на национално равнище, което приближава Румъния до целта да постигне енергийна независимост.⁶⁵ Финализирането на покупката на дела на американската компания ExxonMobil в проекта за разработване на дълбоководното газово находище „Нептун Дийп“ в Черно море от страна на компанията Romgaz, чийто мажоритарен собственик е румънската държава, е окачествено като възможност за Румъния да се превърне в регионален доставчик на енергийна сигур-

---

63 Novăceanu, A. (2022). VIDEO Iohannis: Criza energetic - oportunitate de a trece la independența față de gazul rusesc prin investiții în surse regenerabile, Agerpres. достъпна на <https://www.agerpres.ro/politica/2022/03/11/video-iohannis-criza-energetica-oportunitate-de-a-trece-la-independenta-fata-de-gazul-rusesc-prin-investitii-in-surse-regenerabile--882837> [1.2.2023]

64 Chirtoc, I. (2022). Conducta BRUA, alternativa propusă de România la Bruxelles pentru a reduce dependența de gazele Rusiei, Ziare.com. достъпна на <https://ziare.com/conducta-brua/virgil-popescu-conduca-brua-alternativa-gaze-din-rusia-1727788> [23.12.2022]

65 Digi24.ro. (2022). Primele gaze din Marea Neagră au intrat azi în Sistemul Național de Transport. Ciucă: Ne transformă într-o piață mult mai concurențială. достъпна на <https://www.digi24.ro/stiri/economie/energie/primele-gaze-noi-din-marea-neagra-au-intrat-azi-in-tara-ciuca-ne-transforma-intr-o-piata-mult-mai-concurențiala-1976263> [31.01.2023]

ност. По думите на румънския енергиен министър Вирджил Попеску капацитетът на това находище е такъв, че когато започне експлоатацията на природен газ от него, Румъния на практика ще произвежда повече газ, отколкото ще може да потребява.⁶⁶

Очаква се обаче експлоатацията на това находище да започне най-рано през 2026 г., а междувременно от румънския газопреносен оператор „Трансгаз“ идват уверения, че Румъния е в процес на напреднали преговори за внос на природен газ от Азербайджан, Египет и Обединените арабските емирства и че риск от недостиг на газ или от нормиране на потреблението за населението няма. На 19 октомври 2022 г. националната газова компания на Румъния Romgaz и държавната петролна компания на Азербайджан SOCAR подписват меморандум за разбирателство за съвместна инвестиция в изграждането на LNG терминал на брега на Черно море. Два месеца по-късно двете държавни компании подписват договор за доставка на газ в Румъния от Азербайджан. Договорът предвижда планирани доставки на газ през Южния коридор от 1 януари 2023 г., като се използват транспортните капацитети на Трансадриатическия газопровод (TAP) и междусистемната връзка Гърция-България (IGB), както и тези на българската и румънската преносни системи. В началото на февруари 2023 г. Romgaz и SOCAR подписват споразумение за транспортиране на допълнителни количества азербайджански газ в обем от 1 млрд. куб м. за срок от една година от 1 април 2023 г.⁶⁷

През декември 2022 г. Азербайджан, Грузия, Унгария и Румъния подписват в Букурещ Споразумение за стратегическо партньорство в областта на производството и преноса на зелена енергия. Споразумението осигурява финансовата и техническата рамка за реализиране на проект за изграждане на подводен кабел за пренос на електроенергия от възобновяеми източници между Румъния и Азербайджан през Грузия и Черно море, а след това към Унгария и останалата част от Европа. Проектът за прокарване на електрически кабел под Черно море е в списъка на приоритетни проекти на ЕК по инициативата „Глобален портал“ (Global Getway). Подводният кабел с дължина 1195 км (1100 км - под вода и 95 км сухоземна част) ще свързва Грузия с Румъния и е първият от този тип в Черно море. Изграждането му трябва да започне през 2023 година, но не се очаква да бъде пуснат в експлоатация преди 2029 г.⁶⁸

Енергийната криза, предизвикана от войната в Украйна, съживява

66 Cicovschi, A. (2022). Ministrul Energiei a enumerat statele care pot primi gaze românești: România va produce mai multe gaze decât consumă, Adevarul. достъпна на <https://adevarul.ro/economie/ministrul-energiei-a-enumerat-statele-care-pot-2165461.html> [23.12.2022]

67 Chirileasa, A. (2023). Romanian President: Romgaz prolongs framework contract with Azeri company Socar, Romania Insider. достъпна на <https://www.romania-insider.com/romanian-president-romgaz-socar-contract> [7.2.2023]

68 Tserteli, M. (2023). Black Sea Cables to Slake Europe's Thirst for Energy, CEPA. достъпна на <https://cepa.org/article/black-sea-cables-to-slake-europes-thirst-for-energy/> [9.2.2023]

интереса към ядрената енергия в глобален мащаб. В новите условия Румъния придава голямо значение и на развитието на ядрената енергетика, за да гарантира енергийната си сигурност. За осъществяването на своите ядрени проекти Румъния разчита в най-голяма степен на стратегическото си партньорство със САЩ, в което постигането на енергийна сигурност е издигнато като приоритет. Изграждането на реактори 3 и 4 в АЕЦ „Черна вода“, както и ремонтните дейности, които се предвижда да бъдат извършени в блок 1, се възприемат като необходими стъпки за достигане на нивото, което ще гарантира енергийната независимост на Румъния. В началото на ноември 2022 г. румънското правителство обявява, че е договорило два заема от САЩ с обща стойност от над три милиарда долара за строежа на два нови ядрени реактора в централата „Черна вода“. Очаква се предварителната работна фаза, финансирана със заем от САЩ в размер на 50 милиона долара, да бъде завършена до 2025 г., а цялостното изграждане на двата реактора да бъде завършено до 2030 г.⁶⁹

В същото време Румъния възлага големи надежди на новия проект, свързан с внедряването на малки модулни реактори (SMR) на базата на технология, собственост на американската компания NuScale Power. Съвместен проект на Румъния и САЩ за включване на малки модулни ядрени реактори в румънската национална система е представен за първи път на срещата на върха за климата в Глазгоу през есента на 2021 г. През ноември 2021 г. между румънската държавна ядрена компания Nuclearelectrica и частната американска фирма NuScale Power е сключена сделка за доставяне на малки ядрени реактори в Румъния. В средата на 2022 г. правителството на САЩ предоставя 14 милиона долара за инженерно проучване и проектиране на инсталирането на SMR в Румъния. Взето е решение първият малък модулен реактор да бъде инсталиран в бившата въглищна централа в Дойчеш, намираща се на 90 км от Букурещ. Реализирането на този проект ще превърне Румъния в една от първите страни в света и първата в Европа, която прилага тази иновационна технология, позволяваща доставянето на „чиста“ енергия. Румъния има амбицията да изгради необходимия потенциал, за да може в бъдеще да приложи първите малки модулни реактори в Европа и да стане катализатор за прилагането им в региона, особено в други страни от инициативата „Три морета“, което ще донесе и множество социални и икономически ползи на страната.⁷⁰

В контекста на войната в Украйна още по-голяма значимост придобива и друг основен приоритет на румънската външна по-

69 Necsutu, M. (2022). Romania To Build Two New Nuclear Reactors with US Technology, Balkan Insight. достъпна на <https://balkaninsight.com/2022/11/10/romania-to-build-two-new-nuclear-reactors-with-us-technology/> [10.2.2023]

70 Digi24.ro. (2022). Primul reactor de mici dimensiuni din România va fi amplasat la vechea termocentrală de la Doicești. достъпна на <https://www.digi24.ro/stiri/economie/energie/primul-reactor-de-mici-dimensiuni-din-romania-va-fi-amplasat-la-vechea-termocentrala-de-la-doicesti-1949815> [1.2.2023]

литика, а именно – подкрепа за страните от Източното съседство с основен фокус върху Република Молдова.

Поради силното влошаване на ситуацията със сигурността в Украйна и Черноморския регион на 21 февруари 2022 г. Румъния повишава до максимална степента на тревога за Украйна. Според новото ниво на тревога румънското Министерство на външните работи призовава румънските граждани да не пътуват до Украйна, а тези, които са временно в Украйна, незабавно да напуснат територията ѝ. На 22 февруари 2022 г. Румъния осъжда признаването на Донецка и Луганска област като очевидно нарушение на международното право, което трябва да получи незабавен твърд отговор от международната общност и изразява подкрепа за независимостта и териториалната цялост на Украйна. Още на следващия ден румънският министър на отбраната прави изявление, че Румъния може да приеме половин милион бежанци от Украйна, ако обстановката ескалира и тя бъде нападната от Русия. След началото на войната румънският парламент приема специална декларация, с която твърдо осъжда агресията на Русия срещу Украйна, настоява за изтегляне на руските сили и подчертава, че Румъния подкрепя силно суверенитета и териториалната цялост на Украйна, както и легитимните ѝ стремежи да се присъедини към НАТО и ЕС.⁷¹

Както по време на Кримската криза през 2014 г., и след началото на войната в Украйна през 2022 г. Румъния е силно загрижена за нейния дестабилизиращ потенциал в целия регион и особено за евентуалните последици за съседна Молдова, която е изцяло зависима от руските енергийни доставки и където Москва де факто държи контрола върху властта в Приднестровието. Докато Молдова посреща на територията си стотици хиляди украински бежанци, бушуващата война в съседство крие потенциални военни, политически и икономически рискове за самата нея. След като в началото на март 2022 г. молдовският президент подписва молба за членство на страната в ЕС, сепаратистките власти в Тираспол обявяват, че не са съгласни с искането Република Молдова да се присъедини към ЕС и искат признаване на независимостта на Приднестровието.

Разпростирането на конфликта към района на Одеса увеличава безпокойството и на Румъния, защото театърът на бойните действия се приближава към границите на Молдова и към нейните собствени граници. В края на април 2022 г. възникват реални опасения от ескалация на напрежението, след като в Приднестровието избухват няколко експлозии с неизяснен характер. Властите в сепаратистката молдовска област съобщават, че е било обстрелвано намиращото се в непосредствена близост

71 Pandeia, R.-A. (2022). Romanian Parliament firmly condemns, in declaration adopted Monday, Russian Federation aggression on Ukraine, Agerpres. достъпна на <https://www.agerpres.ro/english/2022/02/28/romanian-parliament-firmly-condemns-in-declaration-adopted-monday-russian-federation-aggression-on-ukraine--874435> [1.2.2023]

до границата с Украйна село Кобасна, в което се намира огромен склад с боеприпаси, охраняван от руските сили. Те въвеждат „червен код за заплахата от тероризъм“ и обвиняват Украйна в разпространяване на конфликта на територията на Приднестровието. От страна на Русия обаче обвиненията се насочват и срещу Румъния. Руският депутат и експерт по политически и международни въпроси Сергей Александрович Марков хвърля вината върху Румъния. В интервю за в. „Правда“ Марков казва, че Румъния, чиято крайна цел е с подкрепата на НАТО и с участието на украинската армия да анексира Република Молдова, планира да сложи ръка върху Приднестровието и да подложи на масови политически репресии всички поддръжници на Русия.⁷²

Междувременно руски официални лица предупреждават, че въведената от молдовското правителство забрана за публично показване на символите на руската инвазия „Z“, „V“ и двцветната лента „Св. Георги“ ще бъде „болезнено“ за Молдова, а високопоставен руски военен командир казва, че руските сили се стремят да овладеят цяла Южна Украйна и по този начин да създадат коридор към Приднестровието. Заместник-командващият руският централен военен окръг генерал-майор Рустам Минекаев посочва, че има данни за „потискане“ на рускоезичното население в Приднестровието, а това не може да не послужи като сигнал за тревога предвид факта, че Русия използва именно подобен претекст, за да влезе в Украйна. В разгара на конфликта основният съюзник на Русия - белоруският президент Александър Лукашенко показва карта с ясно очертани посоки на инвазията, където една от стрелките сочи към Приднестровието и Молдова.⁷³

Румъния следи с повишено внимание нарастващото напрежение между Русия и Молдова, но реагира на ситуацията с призови за отговорно поведение и за запазване на спокойствие. Същевременно Букурещ изразява принципната си позиция, че е необходимо да се намери цялостно, мирно и устойчиво решение, зачитащо суверенитета и териториалната цялост на Република Молдова в международно признатите ѝ граници, което да не засяга нейното проевропейско бъдеще.⁷⁴

И през следващите месеци напрежението между Руската федерация и Република Молдова остава, а заплахата войната да се разпростре и на молдовска територия продължава да витае в общественото простран-

---

72 Vlad, A. (2022). Incredibil: Rusia acuză România că se pregătește să atace Transnistria! Planul pentru anexarea Moldovei!, Național. достъпна на <https://www.national.ro/stiri-externe/oficial-rus-acuza-romania-ca-se-pregateste-pentru-atacarea-transnistriei-si-anexarea-republicii-moldova-760462.html>[12.2.2023]

73 Necsutu, M. (2022). Via Southern Ukraine, Russia Eyes „Another Route“ to Moldova’s Transnistria, Balkan Insight. достъпна на <https://balkaninsight.com/2022/04/22/via-southern-ukraine-russia-eyes-another-route-to-moldovas-transnistria/> [22.12.2022]

74 Chirileasa, A. (2022). Romania recommends caution to Moldova after incidents in Transnistria, Romania Insider. достъпна на <https://www.romania-insider.com/romania-caution-moldova-transnistria-incidents> [21.12.2022]

ство. Молдова попада под острия прицел на руската пропаганда, която винаги е присъствала в молдовското публично пространство чрез медиите, проруски политици и различни други инструменти за влияние, но с идването на власт на Мая Санду и нейната проевропейска партия и особено след 24 февруари 2022 г. тя непрекъснато се засилва. Засилва се и агресивната реторика към проевропейското правителство на Молдова.⁷⁵

В средата на юни 2022 г., малко преди да бъде оповестено решението на ЕС да предостави на Република Молдова статут на кандидат за членство в Съюза, руският външен министър Сергей Лавров прави изявление, че Западът цели да превърне Молдова във „втора Украйна“, но мнозинството от населението на страната не желае това и молдовското „консуматорското правителство“ трябва да си даде реална сметка какви са истинските интереси на страната. Лавров обвинява властите в Кишинев, че са започнали да отричат всичко руско, също както са сторили и украинците преди това, и същевременно обвинява президента на Молдова Мая Санду, че блокира преговорите за разрешаване на конфликта в Приднестровието. Дни преди това изявление на първия руски дипломат постоянният представител на Русия в ЕС Владимир Чижов предупреждава, че Украйна иска да отвори приднестровския фронт, което „може да доведе до тъжни последици за държавността на Република Молдова“, и не изключва сценарий, при който Русия ще трябва да защитава непризнатата Приднестровска молдовска република (ПМР).⁷⁶

Същевременно, непосредствено след оповестяването на решението на ЕС да предостави на Република Молдова статут на кандидат за членство в Съюза външният министър на сепаратисткия молдовски регион прави изявление, че населението на Приднестровието е решено да постигне независимост и евентуално обединение с Русия.

В началото на септември 2022 г. по време на публично събитие руският външен министър Сергей Лавров отправя директно предупреждение към молдовското правителство, че всяко действие, което „застрашава сигурността на руските войски“ в Приднестровието, ще се счита за „нападение срещу Русия“. Руският външен министър изтъква, че Кишинев „не желае пряк диалог с Тираспол“ и „разчита на недипломатическо разрешаване на конфликта“ и обещава, че Русия „ще направи всичко, за да защити рускоезичното население на Молдова и Приднестровието“. Освен това той обръща внимание и на факта, че наред с Приднестро-

75 Nae, A. (2022). Russian Propaganda on Telegram: Narratives Targeting the Republic of Moldova, Romanian Centre for Russian Studies. достъпна на <https://russianstudiesromania.eu/2022/06/01/russian-propaganda-on-telegram-narratives-targeting-the-republic-of-moldova/> [21.12.2022]

76 Buduşan, I. (2022). Serghei Lavrov: „Se încearcă transformarea Republicii Moldova în a doua Ucraină“, Realitatea.net. достъпна на https://www.realitatea.net/stiri/extern/serghei-lavrov-se-incearca-transformarea-republicii-moldova-in-a-doua-ucraina_62ab5cecc96f7755ff2c55d2 [23.12.2022]

вието, съществува и Гагаузия, която също иска специален статут и на практика вече има някои елементи на специален статут.⁷⁷

Руската заплаха за възможна военна конфронтация с Република Молдова, съдържаща се в речта на Лавров, няма как да не предизвика загриженост от страна на Румъния. Още повече, че много често агресивната реторика на Москва към правителството на Молдова е обвързана с обвинения за преднамерени действия от румънска страна. Руският външен министър Лавров повдига въпроса за Гагаузия броени дни, след като няколко проруски лидери в Молдова лансират пропагандирания от правителството в Москва сценарий за наличието на румънска заплаха за Република Молдова, а Гагаузия обявява, че „ще поиска помощ от Русия и Турция, защото се страхува, че Република Молдова ще бъде завладяна от Румъния“.⁷⁸

Сериозно напрежение в молдовско-руските отношения възниква и във връзка с предприетите от Молдова мерки за засилване на националната отбрана на страната и опасенията от страна на Русия, че Молдова може да се откаже от неутралния си статут и да се ориентира към членство в НАТО. Въпреки неутралния си статут, Молдова има дългогодишни отношения на сътрудничество с НАТО, но в контекста на войната това сътрудничество става все по-близко. През ноември 2022 г. за първи път молдовски външен министър присъства на министерска среща на НАТО. На форума в Букурещ съюзниците отново потвърждават подкрепата си за Република Молдова, включително чрез предоставяне на обучение за молдовските отбранителни сили. Два месеца преди това молдовският президент Мая Санду провежда разговори в Ню Йорк с генералния секретар на НАТО Йенс Столтенберг. В контекста на нарастващи заплахи за сигурността Молдова обмисля нова стратегия за национална отбрана, а бюджетът за отбрана за 2023 г. нараства с 68 % в сравнение с 2022 г., като най-големи инвестиции се предвижда да бъдат направени за осигуряване на въздушното пространство на страната. В изказването си на Световния икономически форум в Давос през януари 2023 г. президентът на Молдова Мая Санду призовава съюзниците да окажат помощ за засилване на противовъздушната отбрана на страната. Дни по-късно такива призови са отправени и от молдовския министър на отбраната Анатолие Носати по време на заседанието на Контактната група за предоставяне на отбранителна помощ за Украйна в Рамщайн. Като аргумент

---

77 Traci, L. (2022). Lavrov avertizează Republica Moldova împotriva acțiunilor ce ar putea pune în pericol trupele ruse din Transnistria; reacția Chișinăului, Agerpres. достъпна на <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2022/09/01/lavrov-avertizeaza-republica-moldova-impotriva-actiunilor-ce-ar-putea-pune-in-pericol-trupele-ruse-din-transnistria-reactia-chisinaului--972368> [1.2.2023]

78 Cupa, V. (2022). Cum încearcă Rusia să ațâțe un conflict la 10 kilometri de Prut. Teritoriul autonom care cere, dintr-o dată, să fie apărat de agresiunea României, Ziare.com. достъпна на <https://ziare.com/gagauzia/rusia-incearca-starneasca-revolta-gagauzia-inducand-teama-de-romania-propaganda-1758994> [31.01.2023]

за необходимостта за засилване на националната отбрана се посочват нарасналите заплахи за сигурността на страната в контекста на войната в съседна Украйна, близостта ѝ до театъра на военните действия, инцидентите с паднали отломки от ракети на нейна територия и нарушаването на въздушното ѝ пространство.

Интервю на молдовския президент Мая Санду за Politico, дадено отново в рамките на форума в Давос, дава повод за коментари, че в условията на войната в Украйна под въпрос е поставен и военният неутралитет на Молдова. На въпрос на Politico за възможно присъединяване към НАТО Санду отговаря, че има сериозна дискусия относно способността на страната да се защитава, дали може да го направи сама или трябва да стане част от по-голям съюз, като не посочва, че този съюз ще бъде НАТО. Тя веднага добавя, че ако в един момент гражданите на Молдова стигнат до заключението, че неутралитетът трябва да бъде променен, това трябва да стане по демократичен път. Въпреки това, статията излиза под заглавие „Време за членство в НАТО?“⁷⁹, а руската реакция е толкова остра и обществените притеснения в самата Молдова са толкова големи, че за да смекчи ефекта от думите на молдовския президент министърът на отбраната Анатолие Носати е принуден да направи изрично изявление, че Молдова няма намерение да се присъединява към НАТО, защото няма готовност за това.

Русия следи внимателно стъпките на Молдова в посока все по-близко сътрудничество с НАТО и отправя недвусмислени предупреждения за последиците, до които може да доведе тази политика. През декември 2022 г. заместник-министърът на външните работи на Русия Михаил Галузин коментира, че близките връзки на Молдова с НАТО подкопават сигурността на страната и отправя съвет към Молдова да не повтаря „тъжния опит“ на Украйна. След интервюто на Мая Санду и руският сенатор Андрей Климов предупреждава Молдова, че рискува да „повтори украинския сценарий“. Същото предупреждение е отправено индиректно и от руския външен министър Сергей Лавров, като отново се прави внушение за евентуален съюз с Румъния. В телевизионно интервю Лавров казва, че Западът е „насочил погледа си“ към Република Молдова, която да играе ролята на „следващата Украйна“, докато президентът Мая Санду е „готова практически на всичко, включително на съюз с Румъния.“⁸⁰

Наред с военната заплаха за Молдова най-сериозно безпокойство според Румъния буди опасността от вътрешна дестабилизация и сваляне

---

79 Lynch, S. (2023). Time to join NATO? Moldova eyes joining 'a larger alliance', Politico. достъпна на <https://www.politico.eu/article/maia-sandu-moldova-nato-alliance-joining-ukraine-war-russia-invasion/> [15.2.2023]

80 Romania Journal. (2023). Lavrov Threatens Again the Republic of Moldova: It Could Become the Next Ukraine. достъпна на <https://www.romaniajournal.ro/politics/lavrov-threatens-again-the-republic-of-moldova-it-could-become-the-next-ukraine/> [15.2.2023]

на проевропейското правителство на страната, към което са насочени основно действията на Русия. Румънският политически анализатор Арманд Гошу е на мнение, че в действителност най-голямата заплаха за проевропейското правителство в Кишинев не е от военно естество. Според него Москва готви друг сценарий отвъд Прут, който включва използване на енергийната зависимост, висока инфлация, намаляване на покупателната способност на населението, антизападна пропаганда и мобилизация на лидерите на проруски политически партии и групи, които се чувстват застрашени. Той прогнозира, че проруските сили ще се опитат да използват отчаяното положение на хората, за да организират широкомащабни протести, които да доведат до сваляне на правителството. Според него дестабилизирането на ситуацията на източната граница на Румъния може да бъде „кошмарен сценарий“ и в интерес на нейната сигурност е политическата сцена в Кишинев да остане стабилна, а Молдова да продължи да е твърдо ориентирана към Запада.⁸¹

Прогнозираната от Гошу мобилизация на проруските сили в Република Молдова се случва в действителност и в продължение на месеци страната е раздирана от многохилядни граждански протести. На фона на енергийна криза и рекордна инфлация хората настояват за предсрочни избори и оставка на президента Мая Санду. На карта е поставено оцеляването на прозападното правителство и връщането във властта на проруските сили. Въпреки че молдовското правителство успява да намери изход от енергийната криза, а финансовата подкрепа от ЕС допринася за облекчаване на тежката икономическа ситуация в страната, опасностите от дестабилизация продължават да нарастват.

По време на срещата на Европейския съвет в Брюксел през февруари 2023 г. украинският президент Володимир Зеленски прави изявление, че е информирал президента на Молдова Мая Санду за наличието на таен план на Москва за унищожаване на Република Молдова, открит от украинските служби за сигурност, който показва пътя за дестабилизиране на ситуацията на левия бряг на Днестър. Зеленски казва още, че планът е много подобен на този, създаден от Русия за установяване на контрол над Украйна. Няколко дни по-късно президентът на Молдова Мая Санду обвинява Русия, че планира да използва чуждестранни саботьори, за да свали ръководството на страната, да попречи на присъединяването ѝ към Европейския съюз и да я използва във войната срещу Украйна. Санду казва още, че информацията, получена от Зеленски е потвърдена по оперативен път от Службата за разузнаване и сигурност (SIS) на Молдова. Русия отхвърля тези обвинения като неоснователни

---

81 Contributors.ro. (2022). Rusia se pregătește de revanșă în Republica Moldova. Ce mai poate face statul român? Interviu cu analistul Armand Goșu. достъпно на <https://www.contributors.ro/rusia-se-pregateste-de-revansa-in-republica-moldova-ce-mai-poate-face-statul-roman-interviu-cu-analistul-armand-gosu/> [31.01.2023]

и същевременно обвинява Украйна, че подклажда напрежението между Русия и Молдова, заявявайки, че Киев се опитва да въвлече Молдова „в тежка конфронтация с Русия“.⁸² Междувременно на 10 февруари 2023 г. Наталия Гаврилица подава оставка от министър-председателския пост. Още същия ден президентът Мая Санду номинира за поста Дорин Речан - президентски съветник по въпросите на отбраната и сигурността и бивш вътрешен министър.

Румъния следи внимателно събитията в Република Молдова. Що се отнася до загатнатата възможност за евентуално присъединяване към НАТО, румънските политици предпочитат да запазят мълчание. Изказването на Мая Санду е окачествено по-скоро като непремерено и ненавременно, усложняващо излишно и без това напрегнатата ситуация.⁸³ Относно оставката на Гаврилица Румъния заявява, че не очаква промяна в проевропейския курс на Република Молдова, а напротив: очакванията са правителството на Речан да постави още по-силен акцент върху проевропейския дневен ред и сътрудничеството с Румъния. Промяната в правителството на Молдова се възприема като стратегически ход. Речан се смята за по-твърд политик, с апетит към проблемите на сигурността и за по-подходящ в момент, когато Република Молдова е постоянно заплашвана от руски лидери или от сепаратисткия анклав Приднестровие.⁸⁴

Румънската реакция относно изнесените данни за „тайния план“ на Русия за Молдова е категорична. Румънският президент Клаус Йоханис заявява, че Румъния осъжда твърдо всеки опит за дестабилизация, инициран отвън, и продължава да бъде до Република Молдова в усилията ѝ да се справи с тези предизвикателства и ще я подкрепя по европейския ѝ път.

В новата ситуация след началото на войната в Украйна Румъния придава още по-голямо значение на европейската перспектива на страните от Източното съседство. Румънските ръководни фактори използват всяка възможност, за да изразят твърдата подкрепа на страната си за интеграцията на Украйна, Република Молдова и Грузия в ЕС. Румъния твърдо застава зад подписаното от украинския президент Володимир Зеленски на 28 февруари 2022 г. официално искане за присъединяване на Украйна към ЕС, а веднага, след като на 3 март 2022 г. и Република Молдова обявява кандидатурата си за присъединяване към

82 Marinescu, F. (2023). Rusia respinge acuzația de complot pentru destabilizarea Republicii Moldova, G4media.ro. достъпна на <https://www.g4media.ro/rusia-respinge-acuzația-de-complot-pentru-destabilizarea-republicii-moldova.html> [16.2.2023]

83 Fati, S. (2023). Ajutați-o pe Maia sau despre război și interese electorale, DW. достъпна на <https://www.dw.com/ro/ajuta%C8%9Bi-o-pe-maia-sau-despre-r%C4%83zboi-%C8%99i-interese-electorale/a-64511608> [1.2.2023]

84 Pantazi, C. (2023). Câteva explicații despre scimbarea blitz de guvern din Moldova: de ce a forțat Maia Sandu demisia premierul Gavriliță și ice impact are asupra parcursului pro-european. G4media.ro. достъпна на <https://www.g4media.ro/cateva-explicatii-despre-schimbarea-blitz-de-guvern-din-moldova-de-ce-a-fortat-maia-sandu-demisia-premierului-gavrilita-si-ce-impact-are-asupra-parcursului-pro-european.html> [15.2.2023]

ЕС, от Румъния идват уверения, че тя ще окаже цялата необходима техническа подкрепа за осъществяване на това начинание. Решението на Европейския съвет от 24 юни 2022 г. да предостави официален статут на кандидати за членство в ЕС на Украйна и Република Молдова е приветствано от Румъния като „историческо“ и тя им предлага пълната си подкрепа, заявявайки своята готовност да сподели с тях своя опит, за да продължат напред по собствения си европейски път.

По време на заседанието на Европейския съвет в Брюксел в края на март 2022 г. румънският президент Клаус Йоханис специално поставя въпроса за страните от Източното съседство в контекста на променената ситуация в Черноморския регион. Той настоява, че е необходим цялостен пакет от мерки за помощ за Република Молдова, който да включва хуманитарна и финансова подкрепа, управление на границите и подкрепа в областта на енергетиката. Румънският президент подчертава също необходимостта от приоритетно насърчаване на европейската отбрана и сигурност чрез справяне с предизвикателствата на Източното съседство на ЕС. Той изказва подкрепа за използването на целия потенциал на европейските инструменти за укрепване на устойчивостта на Украйна, Република Молдова и Грузия, като се отчита фактът, че сериозната заплаха от страна на Русия за евроатлантическата сигурност ще остане реалност за години напред.⁸⁵

Румъния проявява солидарност и оказва подкрепа за украинските бежанци. Тя има над 600 километра обща граница с Украйна и още в първите дни след руската агресия става една от държавите, към която се насочва голям бежански поток. Страната реагира бързо и адекватно, като изгражда приемателни пунктове по границата и инфраструктура за първоначална помощ на украинските бежанци, изпраща хуманитарна помощ и отбранително оборудване в Украйна и изразява готовност да играе ролята на хъб за дистрибуция на хуманитарната помощ за Украйна. Пакетът от хуманитарни мерки за влезлите в страната украински бежанци и по-специално за тези, решили да останат на румънска територия, включват създаване на мобилни лагери в окръзите на граничните райони, предоставяне на безплатен достъп до медицински услуги, образование, пазар на труда и обществен транспорт. За да се осигури адекватен ресурс за средносрочен и дългосрочен престой на бежанците на територията на Румъния, на 26 юли 2022 г. правителството стартира Национален план от мерки за интеграция на украинските бежанци в страната.⁸⁶

---

85 Președintele României. (2022). Participarea Președintelui României, Klaus Iohannis, la reuniunea Consiliului European din 24-25 martie 2022. достъпно на <https://www.presidency.ro/ro/media/participarea-presedintelui-romaniei-klaus-iohannis-la-reuniunea-consiliului-european-din-24-25-martie-20221648236472> [31.01.2023]

86 Munteanu, A. (2022). Invazia Ucrainei de către Rusia: Răspunsul României la criza refugiaților. Policy Brief, ESGA. достъпна на <https://www.esga.ro/wp-content/uploads/2022/09/Adelina-Munteanu-Policy-Brief.pdf?fbclid=IwAR2HRJfFx03KSq6sll3Oq4IK3N1C0-Ls1u7kSNfBimaSjLmjMVgDmmrwxgY> [23.12.2022]

Румъния пледира, че е необходимо да се окаже подкрепа на общоевропейско ниво за усилията на Република Молдова да се справи с управлението на ситуацията с украинските бежанци на своята територия. Големият поток от хора, бягащи от войната в Украйна към границите на съседна Молдова, я превръщат в държавата с най-много бежанци на глава от населението и я поставят в изключително трудна икономическа ситуация. Самата Румъния търси изход от това положение, предлагайки украинските бежанци, потърсили убежище в Молдова, да бъдат прехвърлени в Румъния, ако капацитетът на страната да приема бежанци е запълнен. Румъния създава зелени коридори, за да може украинските бежанци от границата на Украйна с Република Молдова да бъдат прехвърляни директно на територията на Румъния, така че да се намали натискът, с който се сблъскват властите в Молдова. В средата на март 2022 г. Румъния изпраща 55 тона хуманитарна помощ за украинските бежанци в Молдова. Това е втори транш хуманитарна помощ от Румъния, която пристига в Молдова след изпратените две седмици по-рано 17 тона помощи.

Кризата с бежанците в Молдова се добавя към сериозната икономическа и енергийна криза, пред която е изправена страната. В тази тежка ситуация Румъния оказва финансова и техническа помощ на Република Молдова, а също така насърчава разширяването на макрофинансовата помощ на ЕС за страната. Букурещ многократно се застъпва за предоставяне на подкрепа на Молдова в контекста на бежанската криза и за укрепване на нейната енергийна сигурност.

През март 2022 г. румънското правителство одобрява отпускането на безвъзмездна финансова помощ в размер на 100 милиона евро за Република Молдова в подкрепа на устойчивото развитие и реформите в страната по нейния европейски път. На 5 април 2022 г. в Берлин се провежда международна конференция за създаване на Платформа за подкрепа на Молдова, организирана съвместно от Румъния, Германия и Франция. Конференцията има за цел да стимулира международната помощ за Република Молдова в момент, когато тази помощ ѝ е изключително необходима за справяне с множеството кризи, пред които е изправена. Идеята е получените пари да бъдат под формата на грантове, заеми или макрофинансова помощ и да бъдат насочени към критични сектори от икономиката на страната. В речта си при откриването на конференцията румънският външен министър Богдан Ауреску обявява, че Букурещ подготвя пакет от финансова помощ за Република Молдова на стойност 10 милиона долара. Той призовава международната общност да мобилизира „солидна“ финансова помощ, която да позволи на Молдова да се справи с енергийната криза, да стабилизира обществените финанси и да подкрепи целите за реформи на настоящото правителство: засилване на правовата държава, модернизиране на обществ-

вените институции и повишаване на стандарта на живот.⁸⁷ На Берлинската конференция са поети финансови ангажименти в размер на 659,5 милиона евро под формата на заеми, бюджетна подкрепа и финансова помощ, ангажименти за презаселване на 12 000 украински бежанци от Република Молдова в други държави, както и хуманитарна помощ на стойност 71,3 милиона евро.

На 15 юли 2022 г. в Букурещ се провежда втората министерска конференция на Платформата за подкрепа на Молдова. Основният ѝ фокус е върху подкрепата на усилията за реформи в Република Молдова, след като страната вече е получила статут на кандидат за членство в ЕС. Букурещ мотивира желанието си да бъде домакин на второто издание на министерската конференция със специалните отношения между Румъния и Република Молдова, основани на езикова, културна и историческа общност, както и на двустранното стратегическо партньорство за европейска интеграция на Република Молдова, стартирало през 2010 г. Букурещката конференция успява да събере финансови ангажименти под различна форма в подкрепа на Република Молдова на обща стойност около 600 милиона евро.

На 21 ноември 2022 г. в Париж се провежда третата конференция на Платформата за подкрепа на Молдова, основният фокус на която е сериозната енергийна криза, в която изпада страната след чувствителното намаляване на доставките на газ от Русия и прекратяването на доставките от Украйна в резултат на руските бомбардировки на ключови инфраструктурни обекти. По време на конференцията френският президент Еманюел Макрон обявява допълнителна международна помощ за Молдова в размер на над 100 милиона евро, а Германия от своя страна обещава още 32 милиона евро помощ. По време на конференцията румънският външен министър Богдан Ауреску посочва конкретните стъпки, направени от Румъния в подкрепа на Молдова за справяне с енергийната криза и изразява надежда, че „и в бъдеще Платформата за подкрепа на Молдова ще остане в центъра на международните усилия, насочени към оказване на помощ на Кишинев за изграждане на стабилна, просперираща и устойчива демокрация.“⁸⁸

В действителност помощта на Румъния към Молдова за справяне с тежката енергийна криза в страната в хода на войната в Украйна е наистина много значима. В енергийно отношение Република Молдова е изключително уязвима, защото е зависима на сто процента от външни доставки

---

87 Necsutu, M. (2022). Western Partners Stump up Aid Package for Moldova, *Balkan Insight*. достъпна на <https://balkaninsight.com/2022/04/06/western-partners-stump-up-aid-package-for-moldova/> [23.12.2022]

88 Vișan, I. (2022). Aurescu: Republica Moldova are nevoie de granturi, nu de împrumuturi, *Agerpres*. достъпна на <https://www.agerpres.ro/politica/2022/11/21/video-aurescu-republica-moldova-are-nevoie-de-granturi-acum-nu-de-imprumuturi--1017098> [1.2.2023]

на газ и електричество. През март 2022 г. Румъния доставя на Молдова гориво и мазут на стойност 3,4 милиона евро и изразява готовност да съдейства за енергийната сигурност на Молдова чрез изграждане на газохранилище на територията на Румъния, тъй като самата Молдова не разполага с капацитет за съхранение на газ. В края на май 2022 г. румънското правителство взема решение да предостави безвъзмездна спешна хуманитарна помощ за Република Молдова, за да се осигури правилното функциониране на енергийната ѝ система. В съответствие с това решение Молдова получава от румънския държавен резерв приблизително 130 000 литра дизел, 113 000 литра бензин и още 5 милиона литра мазут на стойност приблизително 19 милиона леи. Целта на тази помощ е повишаване на енергийната сигурност на Република Молдова и е конкретен отговор, който Румъния дава на искането, отправено чрез посолството на Република Молдова в Румъния.⁸⁹ Румъния помага на Молдова и с доставки на мазут и дърва за огрев и непрекъснато отправя призови към международната общност за предоставяне на безвъзмездна помощ на Република Молдова, за да може страната да купува енергия от свободния пазар.

По отношение на газа Молдова е изключително уязвима, защото изцяло зависи от руския газ, доставян от „Газпром“, а в хода на войната в Украйна тази зависимост се превръща в средство за натиск и изнудване. В края на 2021 г., след изтичане на предишния договор с „Газпром“, Русия заплашва, че ще спре газовите доставки за Молдова, ако страната не изплати натрупания дълг на компанията „Молдовагаз“ към „Газпром“. В крайна сметка двете страни се споразумяват за одит на дълга и нови условия, по които да се извършват газовите доставки за Молдова и подписват 5-годишен договор, според който плащането трябва да се извършва до 20-то число всеки месец. В началото на 2022 г. „Газпром“ отправя предупреждение, че доставките ще бъдат спрени, ако страната не погаси задълженията си към компанията. Опасността Молдова да остане без синьо гориво става още по-реална, когато се оказва, че тя няма средства да си плати сметките за август и затова иска отлагане на плащането. Следващият месец тези задължения са изплатени, но Русия отново поставя въпроса за неизплатения стар дълг. От 1 октомври 2022 г. Русия намалява с 30% доставките на природен газ за Молдова, а в края на ноември 2022 г. „Газпром“ обвинява Украйна, че задържа част от доставките на газ за Молдова и те ще бъдат допълнително намалени, като от началото на следващия месец вече ще възлизат на 56,5 % от предвидените в договора.⁹⁰

89 Florea, D. (2022). Guvernul a aprobat acordarea de ajutoare umanitare pentru Republica Moldova, Ucraina și pentru refugiații ucraineni, Agerpres. достъпна на <https://www.agerpres.ro/politica/2022/05/25/video-guvernul-a-aprobat-acordarea-de-ajutoare-umanitare-pentru-republica-moldova-ucraina-si-pentru-refugiatii-ucraineni--924247> [30.01.2023]

90 Popescu, S. (2022). Gazprom reduce cu 56,5% livrările de gaz către Republica Moldova, Agerpres. достъпна на <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2022/11/22/gazprom-reduce-cu-56-5-livrarile-de-gaz-catre-republica-moldova--1017918> [30.01.2023]

В търсенето на изход от тежката икономическа ситуация през юни 2022 г. молдовският президент Мая Санду се обръща към ЕС за помощ за намиране на алтернативни доставки на газ и справяне с рекордно високата инфлация, достигаща 30%. Надежди се възлагат и на близкото сътрудничество с Румъния. По време на посещението си в Букурещ в края на юли 2022 г. Мая Санду заявява желанието на Молдова да купува газ от Румъния в най-скоро време. На срещата ѝ с румънския президент Клаус Йоханис двамата лидери обсъждат важната роля и потенциала на действащия от 2021 г. газопровод Яш-Унгени-Кишинев като съществен елемент в архитектурата на енергийната сигурност на Република Молдова. Молдова разглежда новия 120-километров тръбопровод, свързващ Кишинев с румънския град Яш, като алтернатива. По него могат да се пренасят 1.5 млрд куб метра газ, което е една трета от пиковото потребление на Молдова.

И в следващите месеци, подложени на постоянен натиск и заплахи от страна на Русия, лидери от Кишинев лобират в Букурещ за осигуряване на доставки на газ от Румъния, ако „Газпром“ прекрати газовите доставки. По време на срещата си с молдовския премиер Наталия Гаврилица в средата на септември 2022 г. в Букурещ, румънският премиер Николае Чука я уверява, че Румъния „полага всички усилия“, за да намери решения за доставки, транзит и складиране на необходимите количества газ за Република Молдова. Малко по-късно обаче той споделя, че в случай, че „Газпром“ спре газа за Молдова, Румъния действително ще ѝ осигури газ по газопровода Яш-Унгени, но че тя не разполага с целия капацитет, който може да подкрепи нуждите на Молдова. В разгара на разразилата се остра енергийна криза в началото на ноември 2022 г. Мая Санду отново е в Букурещ. Тя споделя, че тарифите за природен газ в Молдова са се увеличили седем пъти за последните 12 месеца и са два пъти по-високи от тези в Румъния и че съществуват сериозни опасения, че страната може да остане без газ в студените зимни месеци. Румъния обещава в случай на нужда да се намеси, но не крие, че румънският газ ще струва много повече на Молдова, отколкото доставения от „Газпром“.

В резултат на ескалацията на конфликта в Украйна, Молдова се изправя пред най-тежката енергийна криза в постсъветската си история. 70% от електричеството си Молдова получава от електроцентралата в Кучурган, намираща се на територията на Приднестровието, а останалите 30% са внос от Украйна. След взривяването на 8 октомври 2022 г. на Керченския мост, свързващ Русия и Крим, Москва започва агресивна офанзива срещу Украйна, при която са унищожени или повредени важни части от украинската енергийна инфраструктура. На 10 октомври 2022 г. Украйна обявява, че преустановява износа на електроенергия, включително за Република Молдова. В допълнение

към това властите в Тираспол съобщават, че централата в Кучурган ще ограничи износа на електроенергия за десния бряг на Днестър и Кишинев ще получава само 27%. В този тежък за страната момент молдовското правителство се обръща за помощ към Румъния. Румъния веднага се отзовава и от средата на октомври започва да доставя електроенергия на Молдова. Междувременно румънското правителство приема наредба, която позволява в изключителни ситуации, настъпили в резултат на предизвикани от войната в Украйна последствия за сигурността на електроснабдяването на Република Молдова, тя да получава ток на преференциални цени. След като на 1 ноември 2022 г. Молдова спира да получава електроенергия от ТЕЦ „Кучурган“, Румъния изразява готовност да я снабдява с 90% от необходимото ѝ електричество. Така, в този изключително критичен за Молдова момент Румъния действа много бързо и започва да доставя за Молдова рекордно количество електрическа енергия, като по този начин се превръща в единственият ѝ основен доставчик на ток.⁹¹

Същевременно Румъния продължава да оказва хуманитарна помощ на раздираната от война съседна Украйна. Едновременно с приетото в края на май 2022 г. правителствено решение за оказване на хуманитарна помощ на Република Молдова, е прието решение за предоставяне на хуманитарна помощ и на Украйна. То предвижда за подпомагане на населението, силно засегнато от руската военна агресия, в Украйна да бъдат изпратени хранителни продукти, легла, матраци, одеяла, възглавници и гориво от запасите на държавния резерв в размер на почти 10 милиона леи.

Като се има предвид дълбокото въздействие на кризата със сигурността в Украйна, през целия този период Румъния търси политически и практически решения за улесняване на транспорта и транзита на украинско зърно и други украински продукти към международните пазари. Румънските власти предприемат комплексни мерки за разширяване на транзитния капацитет, включително железопътния капацитет, съответно логистичния капацитет на пристанищата в Констанца и Галац - усилия, които правят възможен износа на над 5,2 милиона тона украинско зърно. Към това трябва да се добавят повече от 5,5 милиона тона други стоки, произведени в Украйна. Заслужава да се отбележи, че включително след подписването на Истанбулските споразумения за износ на зърно през Черно море, търсенето и обемите на украинския транзит на зърно през Румъния продължават да растат. Румъния остава ключов изход за износа на зърно от Украйна и насочва усилия към развитие на инфра-

91 Digi24.ro. (2022). România vinde Moldovei o cantitate record de energie electrică, asigurând 90% din necesarul actual. достъпна на <https://www.digi24.ro/stiri/externe/romania-vinde-moldovei-o-cantitate-record-de-energie-electrica-asigurand-90-din-necesarul-actual-2139315> [31.01.2023]

структурния капацитет на нови експортни коридори и създаване на нови инфраструктурни връзки. През ноември 2022 г. става ясно, че железопътната инфраструктура в румънското пристанище Констанца ще бъде модернизирана чрез инвестиционен проект на стойност 1 милиард евро, като средствата ще дойдат по Механизма на ЕК за свързване на Европа. Основната цел на тази инвестиция е да се оптимизира железопътната дейност в пристанище Констанца чрез повишаване на ефективността на транспортната система, съответно достъпността на пристанището, а срокът за реализирането на проекта е четири години.⁹²

Помощта за справяне с проблемите - резултат от руския енергиен натиск, която Румъния оказва от началото на войната и на Украйна, и на Молдова, стои в основата на идеята за създаване на тристранен формат на сътрудничество. Румъния е първата страна от ЕС, която започва да внася електроенергия от Украйна през лятото на 2022 г. В средата на октомври 2022 г., когато Украйна е принудена да спре износа на електроенергия за Република Молдова, Румъния много бързо започва да доставя електроенергия на Кишинев. На 15 септември 2022 г. по румънска инициатива е осъществена първата тристранна среща на министрите на външните работи на Румъния, Украйна и Република Молдова в Одеса. Участие вземат и тримата енергийни министри, както и енергийни компании от трите държави, което отразява стратегическия ангажимент на трите страни да си сътрудничат тясно в тази област и да противодействат на опитите на Руската федерация да подкопава енергийната сигурност на Украйна и Молдова. Румъния, Украйна и Република Молдова се договарят за сключването на тристранно междуправителствено споразумение за насърчаване на свързаността и сътрудничеството в областта на енергетиката и за увеличаване на двустранния обмен на електроенергия чрез сключване на двустранни договори в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план.⁹³

Израз на установените близки отношения на доверие и сътрудничество е и отправеното от молдовските власти в средата на ноември 2022 г. искане до Румъния и Украйна да наблюдават и защитават въздушното пространство на Република Молдова, тъй като през него прелитат руски ракети и дори има инцидент със свалена руска ракета на територията на страната.⁹⁴

---

92 Dumitrescu, R. (2022). Port of Constanța to receive EUR 1 bln makeover of railway infrastructure, Romania Insider. достъпна на <https://www.romania-insider.com/port-constantamakeover-railway-infrastructure-2022> [16.2.2023]

93 Neagu, B. (2022). Romania to increase energy cooperation with Ukraine, Moldova, EURACTIV.ro. достъпна на https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/romania-to-increase-energy-cooperation-with-ukraine-moldova/ [31.01.2023]

94 Traci, L. (2022). Republica Moldova caută soluții pentru a se apăra de rachetele rusești în cooperare cu România și Ucraina (președintele parlamentului), Agerpres. достъпна на <https://www.agerpres.ro/romania-in-lume/2022/11/17/republica-moldova-cauta-solutiipentru-a-se-apara-de-rachetele-rusesti-in-cooperare-cu-romania-si-ucraina-presedinteleparlamentului--1015444> [1.2.2023]

Руската инвазия в Украйна засилва сближаването на Румъния и Молдова до степен, която дава основание на някои анализатори да говорят за „постепенна интеграция.“⁹⁵ В хода на войната Република Молдова се оказва най-уязвимия съсед на Украйна и множеството кризи и рискове, пред които тя се изправя, отново правят актуален въпросът за обединение с Румъния. Гласове в тази посока се чуват и в Румъния, и в Молдова, но на официално ниво общата позиция и на двете държави е, че те трябва да продължават да укрепват близкото си сътрудничество, да следват европейския си път, за да бъдат обединени един ден в общия европейски дом.

Още на 24 феврури 2022 г. бившият румънски президент Траян Бъсеску заявява, че ако имаше власт за вземане на решения в Република Молдова, той незабавно би поискал съюз с Румъния като мярка за защита в случай на евентуална руска агресия. Според него една Молдова, интегрирана в Румъния, ще бъде под щита на НАТО и ще остане само да реши дали иска да запази в границите си Приднестровието, което така или иначе не контролира, или ще приеме, че границите ѝ се простират до Днестър и иска съюз с Румъния.⁹⁶ Седмица, след като Молдова подава молба за членство в ЕС в интервю за телевизия Euronews на въпроса дали е актуален сценарий, при който в страната се провежда референдум, за да може Молдова да се обедини с Румъния и по този начин да влезе в ЕС и НАТО, за което настояват някои румънски политически партии, молдовският премиер Наталия Гаврилица отговаря, че към този момент подобна възможност не се обсъжда.⁹⁷

В края на април 2022 г., когато напрежението в отношенията на Молдова с Русия е много изострено и над страната надвисва опасност да последва съдбата на Украйна, бившият министър-председател на Република Молдова Юрие Лянка изразява мнение, че тя не може сама да се защити срещу евентуална руска инвазия и вижда „единствен сценарий“ в съюз на Република Молдова с Румъния. Така, според него, в момента, в който тази стъпка бъде направена, Молдова веднага ще попадне под чадъра за сигурност на НАТО и ЕС. И споделя, че макар подобно нещо да изглежда невъзможно, той самият е бил министър-председател в сходна ситуация през 2014 г., когато Русия анексира Крим и нахлува в Донбас, и е имал подобни споразумения

95 Fati, S. (2022). România - R. Moldova: o integrare treptată, DW. достъпна на <https://www.dw.com/ro/rom%C3%A2nia-r-moldova-o-integrare-treptat%C4%83/a-63829624> [31.01.2023]

96 Botnarenco, I. (2022). Băsescu afirmă că R. Moldova ar trebui să ceară imediat unirea cu România, după ce Rusia a atacat Ucraina, Adevarul. достъпно на <https://adevarul.ro/stiri-externe/republica-moldova/basescu-afirma-ca-r-moldova-ar-trebuie-sa-ceara-2151832.html> [31.01.2023]

97 Zsiros, S. (2022). Staying neutral: Moldova's PM Natalia Gavrilița says yes to joining the EU but no to NATO, Euronews. достъпно на <https://www.euronews.com/2022/03/08/staying-neutral-moldova-s-pm-natalia-gavrilita-says-yes-to-joining-eu-but-no-to-nato> [31.01.2023]

с румънските лидери.⁹⁸ От своя страна, в интервю за молдовската телевизия Мая Санду повтаря казаното в края на 2021 г., а именно, че не е против съюза с Румъния, но обединението е нещо, което само гражданите на страната могат да решат и то не може да стане, докато мнозинството от тях не го подкрепи.⁹⁹

Румъния трезво отчита реалностите и напълно осъзнава рисковете, които носи със себе си реализирането на тази идея в съществуващия геополитически контекст. Румънският военен експерт Хари Букур-Марку привежда аргументи за несъстоятелността на подобна идея в този момент, определяйки я просто като една популистка тема и в двете държави, и изразява мнение, че единственият ефективен начин за постигането му всъщност е интеграцията в ЕС на румънците от другата страна на Прут. Той обръща внимание на факта, че въпросът за обединението се използва не само от румънските и молдовските политици, но и от руската пропаганда и че може да послужи като претекст на Москва да посочи заплахата от Запада (НАТО и ЕС) за нейните батальони в Приднестровието. Анализирайки икономическите, политическите и културните аспекти на евнуален съюз, той прави извода, че Румъния икономически няма да може да се справи, защото тя трябва да плати цената на това обединение. Според него, в контекста на руската заплахата за сигурността на Република Молдова, съседната страна би спечелила само ако НАТО разшири своя „чадър“ за сигурност и над нея.¹⁰⁰

Насочвайки поглед към отзвука на идеята за обединение с Румъния в молдовското общество, молдовският политически анализатор Дионис Ченуша прави извод, че поредицата от кризи, през които преминава Молдова, насочва общественото внимание към алтернативни решения и въпреки че са в ущърб на молдовската държава или нейната териториална цялост, те не противоречат на европейската перспектива. От една страна, интересът на молдовските граждани към проекта за обединение с Румъния остава на относително високо ниво, приемливо както от идейна, така и от утилитарна гледна точка като начин за постигане на чувство за нормалност, контрастиращо с несигурността, че Молдова е способна да предотвратява и разрешава ефективно кризисни ситуации. От друга страна, има взрив в обществената подкрепа за отделянето

---

98 Antena3.ro. (2022). Iurie Leancă, fost premier al Republicii Moldova, despre ce ar trebui să facă România: "Unicul scenariu este unirea". достъпно на <https://www.antena3.ro/emisiuni/news-hour-with-cnn/iurie-leanca-fost-premier-republica-moldova-despre-ce-ar-trebuie-sa-faca-romania-unic-scenariu-unire-637625.html> [31.01.2023]

99 JurnalTV.md. (2022). Secretele Puterii: Provocări în stânga Nistrului. достъпно на <https://www.jurnaltv.md/news/06972f4461192804/secretele-puterii-provocari-in-stanga-nistrului.html> [31.01.2023]

100 Florescu, R. (2022). Expert militar: „Unirea Republicii Moldova cu România e doar o temă populistă la noi și un pretext moscovit”, Adevarul. достъпна на <https://adevarul.ro/stiri-locale/cluj-napoca/expert-militar-unirea-republicii-moldova-cu-2164601.html> [31.01.2023]

на Молдова от Приднестровието, което се обяснява с факта, че част от населението на страната смята, че признаването на независимостта на отцепилия се регион автоматично ще ускори европейския курс на страната.¹⁰¹

Въпросът за обединение с Молдова в настоящия момент не стои в политическия дневен ред на Румъния, затова пък избягването на „кошмарния сценарий“ дестабилизация на източната граница на Молдова е въпрос от първостепенна важност, защото в настоящия геополитически контекст несигурното бъдеще на Молдова прави много уязвима и самата нея.

След избухването на войната в Украйна се наблюдава видимо подобряване и на румънско-украинските отношения, потвърждение за което е интензивният двустранен диалог. Сред най-важните моменти в него са посещенията на украинския министър на външните работи Дмитро Кулеба в Букурещ на 22 април 2022 г.; посещенията на румънска делегация начело с министър-председателя Николае Чука и президента на Камарата на депутатите Марчел Чолаку в Киев на 26 април 2022 г.; участието на румънския премиер в срещата на върха на Кримската международна платформа на 23 август 2022 г. Особено място в динамиката на отношенията между двете държави заема посещенията на президента Клаус Йоханис в Киев на 16 юни 2022 г. заедно с президента на Франция, канцлера на Германия и министър-председателя на Италия, което цели да покаже европейското единство пред лицето на руската агресия и в подкрепа на Украйна. Същевременно то е свидетелство за утвърждаването на Румъния като значим регионален фактор в политиката на ЕС по отношение на Украйна.

Подкрепата, която Румъния оказва на Украйна в хода на войната, и подобряването на двустранните отношения намира конкретен израз и в промяната на украинската позиция по отношение на румънското малцинство в Украйна. В края на март 2022 г. украинският президент Володимир Зеленски обявява намерение да сключи споразумения със съседните страни, за да защити културата и езика на гражданите от съответните национални малцинства в Украйна. Гарантирането на правата на румънската общност в Украйна и уеднаквяването на отношението към румънците в Украйна с отношението към украинците в Молдова е потвърдено и по време на посещенията на румънския министър-председател Николае Чука в Киев в края на април 2022 г., както и в изказването на украинския президент Зеленски пред румънския парламент.¹⁰²

101 Cenușa, D. (2022). „Noua” agendă europeană a Moldovei, unirea cu România și separarea de regiunea transnistreană, Contributors.ro. достъпна на <https://www.contributors.ro/noua-agenda-europeana-a-moldovei-unirea-cu-romania-si-separarea-de-regiunea-transnistreana/> [31.01.2023]

102 Ziare.com (2022). Ucraina propune, în premieră, un acord pentru protejarea limbii române. Anunțul lui Volodimir Zelenski. достъпна на <https://ziare.com/razboi-ucraina/zelenski-acord-protejarea-limbii-romane-in-ucraina-1732689> [31.01.2023]

И докато в хода на войната в Украйна Румъния все повече се сближава с Украйна и Молдова, то **отношенията ѝ с Русия достигат най-ниската си точка**. Както и по време на Кримската криза през 2014 г., Румъния твърдо се обявява за санкциониране на Руската федерация и за нейната международна изолация. Тя подкрепя всички приети до момента пакети санкции на ЕС срещу Русия, срещу нейния основен съюзник Беларус, както и срещу Иран, които са съучастници на Русия в престъпленията ѝ срещу украинските граждани и гражданската инфраструктура. Румъния участва активно във всички дипломатически усилия на многостранно ниво за осъждане на агресията на Русия срещу Украйна и подкрепя всички предложени в Съвета за сигурност и в Общото събрание на ООН резолюции, осъждащи руската агресия. В контекста на ескалацията на конфликта в Украйна след 21 септември 2022 г. румънските лидери се присъединяват към други световни лидери, които заклеймяват обявената от Путин частична мобилизация на резервисти. Румънският премиер изразява загриженост, че точно в Международния ден на мира Владимир Путин обявява референдуми за окупираните украински региони и дава уверения, че Румъния ще запази своето „балансирано отношение и ще продължи спокойно да анализира заедно със съюзниците от НАТО развитието на ситуацията в Украйна“.¹⁰³ Проведените в края на септември 2022 г. референдуми по въпроса за присъединяването към Русия в самопровъзгласилите се Донецка и Луганска народни републики, както и в окупираните Херсонска и Запорожка област и подписването на споразуменията за присъединяването им към Руската федерация са окачествени от Румъния като нелегитимни и представляващи безотговорна ескалация на ситуацията.

Румъния изразява ясна позиция и по отношение на търсенето на отговорност от Русия и всички замесени чрез инструментите на международното право. На 13 септември 2022 г. Румъния подава декларация за намеса в производството, заведено от Украйна срещу Руската федерация в Международния съд (ICJ) по спора, свързан с обвиненията в геноцид във връзка с Конвенцията за предотвратяване и наказване на престъплението геноцид. Няколко дни по-късно тя внася в Регистъра на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) искане за намеса в полза на заведеното от Украйна на 28 февруари 2022 г. дело в съда срещу Руската федерация. Правителството на Румъния също така одобрява и решение да дари 100 000 евро на Доверителния фонд на Международния наказателен съд за подкрепа на разследването на международни престъпления, извършени в Украйна.

След налагането на санкции в отговор на руската инвазия в Украйна

---

103 Florea, D. (2022). Ciucă: am luat act cu îngrijorare de declarațiile președintelui Putin; analiăm cu calm situația alături de partenerii NATO, Agerpres. достъпна на <https://www.agerpres.ro/politic/2022/09/21/ciucua-am-luat-act-cu-ingrijorare-de-declaratiile-presedintelui-putin-analizam-cu-calm-situatia-alaturi-de-partenerii-nato--982475> [1.2.2023]

Румъния, както и другите държави членки на ЕС, е определена от Москва като „неприятелска страна“. В хода на конфликта руската страна нееднократно я обвинява, че оказва военна подкрепа на Украйна и така допринася за ескалацията на конфликта. От своя страна, румънското правителство започва активна кампания за борба с дезинформацията и разпространението на руската пропаганда в страната, като още в края на февруари 2022 г. предприема редица мерки, за да блокира определени медийни канали, идентифицирани като разпространяващи фалшиви новини.

Паралелно с нарастването на румънската подрепа за Украйна в хода на войната се увеличават и обвиненията и заплахите от страна на Русия към Румъния. Например през април 2022 г. в изявление на руското Министерство на отбраната Румъния е спомената като една от страните, изпращащи най-много наемници в Украйна, а в началото на септември 2022 г. говорителят на Руското външно министерство Мария Захарова, използвайки като аргумент „наличието на румънски снаряди“, за които се предполага, че са употребени от украинските войници, иска от властите в Букурещ публично да признаят изпращането на оръжия в Украйна и да се въздържат от твърдението, че изпратените доставки са само хуманитарна помощ.¹⁰⁴

Продължават обвиненията от руска страна, че Румъния се стреми да погълне Молдова, да откъсне територии от Украйна и отново да изгради „Велика Румъния“. В своето интервю за агенция ТАСС, дадено след решението на ЕС от 23-24 юни 2022 г. за предоставяне на статут на кандидат за членство в ЕС на Република Молдова и на Украйна, бившият руски президент Дмитрий Медведев обвинява Букурещ, че иска да създаде „нова Велика Румъния“ и предупреждава, че ако това се случи, ще има последствия за Република Молдова, включително по-високи цени на енергията и прекъсване на доставките на други ресурси.¹⁰⁵ Румъния присъства и в пропагандния наратив на основния съюзник на Русия - беларуският лидер Александър Лукашенко. В средата на септември 2022 г. по време на публично събитие той прави изявление, в което споменава, че САЩ тласкат Европа към военна конфронтация с Русия на територията на Украйна и че други държави, включително Румъния, ще бъдат пряко въвлечени.¹⁰⁶ В речта си по случай Деня на на-

104 Dumitrescu, R. (2022). Russia accuses Romania of secretly shipping weapons to Ukraine, Romania Insider. достъпна на <https://www.romania-insider.com/russia-romania-secretly-shipping-weapons-ukraine> [31.01.2023]

105 Digi24. (2022). MAE reacționează la amenințările lui Medvedev la adresa României și Moldovei: Un grad mare de frustrare. достъпна на <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/mae-reactioneaza-la-amenintarile-lui-medvedev-la-adresa-romaniei-si-moldovei-un-grad-mare-de-frustrare-1989271> [31.01.2023]

106 Chirileasa, A. (2022). Romania reacts to Belarus President's rhetoric, Romania Insider. достъпна на <https://www.romania-insider.com/romania-reacts-lukashenko-rethoric-sept-2022> [31.01.2023]

ционалното единство на 4 ноември 2022 г. руският президент Владимир Путин заявява, че Западът умишлено изопачава истината за Втората световна война и ролята на Съветския съюз за победата над нацистка Германия и заедно с това обвинява Румъния и Полша, че искат да заграт територии в Украйна.¹⁰⁷

Румъния категорично отхвърля подобни обвинения и остро реагира на всякакви реакции вътре в страната, които биха породили съмнения в подобни намерения. Така например, Румънското външно министерство определя като „неприемливи“ изявленията, направени в публичното пространство от проф. Андрей Марга - бивш външен министър на Румъния, относно агресията на Русия срещу Украйна и последиците от нея, защото са в грубо противоречие с официалната позиция на Румъния и поставят под въпрос основните принципи на международното право, по-специално неприкосновеността на границите. В средата на септември 2022 г., по време на представянето на книга на панаира на книгата в град Алба Юлия, Андрей Марга заявява, че Украйна се намира в „неестествени граници“ и трябва да отстъпи територии на Русия, Унгария, Полша и Румъния.¹⁰⁸

Допълнителна причина за увеличаване на напрежението в отношението между Румъния и Русия е решението на румънското правителство да анулира вече издадените визи на членовете на руската делегация в навечерието на заминаването им за Букурещ за участие в конференцията на Международния съюз по далекосъобщения през септември 2022 г. Градусът на напрежението се покачва отново в началото на октомври 2022 г., когато на четирима души - румънски и чуждестранни граждани, са повдигнати обвинения в рамките на разследване за шпионаж срещу „Газпром“. Обвиненията са повдигнати след извършени обиски в офиси на компанията „НИС Петрол“ - филиал на „Газпром“ в Румъния, поради подозрения за разкриване на секретна служебна информация и неразрешен трансфер на информация. Румънските разузнавателни служби изнасят данни, че „НИС Петрол“ е събирала данни за запасите от петрол и газ в редица територии в западния румънски окръг Тимиш и ги е предавала в Москва.¹⁰⁹

Остра реакция от страна на Москва предизвиква и разполагането

---

107 G4Media.ro. (2022). Foreign Affairs Ministry, after Putin's statements... достъпна на <https://www.g4media.ro/foreign-affairs-ministry-after-putins-statements-falsely-suggesting-that-romania-has-territorial-claims-over-ukraine-russian-president-large-territories-in-romania-in-hungary-have-been-taken.html> [31.01.2023]

108 Agerpres. (2022). Foreign Ministry finds Andrei Marga's statements on Russia's aggression against Ukraine unacceptable. достъпна на <https://www.agerpres.ro/english/2022/09/18/foreign-ministry-finds-andrei-marga-s-statements-on-russia-s-aggression-against-ukraine-unacceptable--980938> [1.2.2023]

109 Niculescu, M. Scandal de spionaj la NIS Petrol, sucursala Gazprom în România. Au loc perchezitii DIICOT, Stirile PROTV. достъпна на <https://stirileprotv.ro/stiri/actualitate/scandal-de-spionaj-la-nis-petrol-proxy-ul-gazprom-in-romania-au-loc-perchezitii-diiicot.html> [31.01.2023]

на американски военни части от 101-ва въздушнодесантна дивизия във военновъздушна база край Констанца в края на октомври 2022 г. Като заплаха прозвучават думите на говорителя на Кремъл Дмитрий Песков, че разполагането на американски сили в Румъния ще увеличи опасността за Русия и Москва ще вземе предвид този аспект, когато гарантира собствената си сигурност.¹¹⁰

Румънският политически елит е обединен в своята позиция за категорично осъждане на Русия като агресор във войната с Украйна. Преобладаващата част от населението на страната също споделя тази нагласа. Така например, проучване на общественото мнение, проведено, три месеца след началото на войната през май 2022 г., показва, че повечето румънци смятат, че Русия е виновна за войната в Украйна и че руските лидери трябва да бъдат наказани за военните престъпления, извършени срещу украинското население. Около седем от всеки десет румънци (71,2%) смятат Русия за главния виновник за войната в Украйна, около 10,4% обвиняват САЩ, 4,5% Украйна и около 3,9%, съответно 1,7% обвиняват НАТО и ЕС. Над половината (50,3%) от анкетираните вярват, че Украйна ще спечели войната, а около 26,1% смятат, че Русия ще бъде победител. Мнозинството от румънците (87,3%) вярват и са съгласни, че руските лидери трябва да бъдат наказани и преследвани за техните военни престъпления, извършени в Украйна. Запитани за мнението им относно присъствието на повече войски на НАТО в Румъния, 65% от анкетираните (спрямо 59,2% през февруари) смятат това за положително, докато 31,7% - за отрицателно и смятат, че наличието на повече войски ще провокира Русия.¹¹¹

Анализът на външната политика на Румъния в контекста на променената геополитическа обстановка след началото на войната в Украйна показва, че нейните основни стратегически приоритети – стратегическо партньорство със САЩ, активна роля в ЕС и НАТО с фокус върху района на Черно море, не само се запазват, но и придобиват още по-голяма стойност. Войната в Украйна поставя Черно море във фокуса на НАТО, чувствително се засилва и натовското присъствие по източния фланг и в самата Румъния, нещо, за което Румъния настоява още с приемането си в Алианса. Амбицията на Румъния да засили своето влияние и стратегическа роля и да се превърне в регионален фактор в зоната на Черно море се проявява по време на Кримската криза през 2014 г. Тогава в хода на конфликта румънската позиция

110 Gherghiță, A. (2022). Kremlinul avertizează că trupele americane din România cresc pericolul pentru Rusia, Adevarul. достъпна на <https://adevarul.ro/stiri-externe/rusia/rusia-avertizeaza-ca-trupele-americane-din-romania-2215648.html> [31.01.2023]

111 Cristescu, G.-A. (2022). Sondaj INSCOP. Cum se raportează românii la NATO, UE și Rusia după trei luni de război în Ucraina, Adevarul. достъпно на <https://adevarul.ro/politica/sondaj-inscop-cum-se-raporteaza-romanii-la-nato-2170995.html> [31.01.2023]

се активизира и наред с търсенето на гаранции за своята национална сигурност, както и за запазване на териториалната цялост и европейското бъдеще на Молдова Румъния прави опит да укрепи своите международни позиции. Тя успява да реализира тази своя амбиция, а благодарение на последователната си политика през следващите години стратегическата ѝ роля в региона се засилва.

Войната в Украйна още повече засилва международните позиции на Румъния. Твърдото и категорично осъждане на руската агресия и подкрепата на всички пакети санкции на ЕС срещу Русия, засилването на стратегическото партньорство със САЩ и проявената активност за реализиране на политиката на НАТО поставят Румъния редом с Полша, превръщат я в най-силния съюзник на НАТО по източния фланг и в първостепенен партньор на САЩ. В същото време активната подкрепа за Украйна и украинските бежанци; всестранната помощ, която Румъния оказва на Република Молдова, за да може страната да се справи с множеството кризи, пред които тя се изправя в хода на войната; твърдата подкрепа за европейската перспектива на страните от Източното съседство - всичко това оформя профила на страната като регионален лидер и гарант на регионалната сигурност.

След началото на войната в Украйна специалните отношения с Молдова са доведени до безпрецедентно близко сътрудничество, след като в критични за страната моменти бързата и навременна румънска помощ изиграва ролята на спасителен пояс за правителството на Молдова. Руската блокада на украинските пристанища превръща пристанище Констанца в основен канал за износ на зърно от Украйна. Дори и след подписването на Истанбулското споразумение за деблокиране на украинското зърно румънските черноморски пристанища имат стратегически потенциал да играят важна роля за превръщане на Румъния в транзитна зона на стоки и продукти от Украйна за международните пазари и неслучайно тя усилено търси възможности за модернизирание на пристанищната инфраструктура.

РУМЪНСКАТА ВЪНШНА ПОЛИТИКА В СЪВРЕМЕННИЯ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ КОНТЕКСТ И ЕФЕКТИТЕ ЗА БЪЛГАРИЯ. ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ДВУСТРАННИТЕ ОТНОШЕНИЯ: ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНОСТИ

Изложеното по-горе ясно показва, че променената геополитическа обстановка повишава стратегическата роля на Румъния и тя се превръща във важен регионален фактор. По какъв начин това влияе върху България и нейните интереси? Има ли различия във външнополитическите приоритети и позиции на двете държави и какво ги мотивира? Какви са предизвикателствата и възможностите пред двустранните отношения в новата ситуация? На тези въпроси ще се опитам да потърся отговор в следващите редове.

Въпреки че България и Румъния са членки и на ЕС, и на НАТО и дори често са разглеждани като тандем, двете държави имат различни външнополитически приоритети. За разлика от България, която е по-активна политически спрямо южните си съседи Гърция и Турция, както и спрямо Западните Балкани, приоритетна насока на румънската външна политика са сигурността и стабилността в района на Източното съседство, както и подкрепата за европейското членство на тези държави с особен акцент върху Република Молдова. Румъния има ясно заявени амбиции да играе ролята на регионален лидер в Черноморския регион и се опитва да се утвърди като основен стратегически партньор на НАТО в региона. В регионален план много по-малък е румънският интерес на юг и на запад, въпреки участието на страната в различни регионални формати за сътрудничество и многократно заявяваната подкрепа за европейското членство на Западните Балкани.

Черно море е районът, където най-отчетливо се проявява влиянието на различните стратегически приоритети във външната политика на България и Румъния. Това проличава още по-ясно на фона на войната в Украйна.

И двете държави са за насърчаване на многостранното сътрудничество в Черноморския регион, за укрепване на регионалния мир и сигурност. Те подкрепят демократизацията и европейската перспектива на страните от широкия Черноморски регион. България и Румъния се изявяват като лоялни партньори и подкрепят инициативите на ЕС и НАТО в региона. През 2007 г. двете държави се застъпват за регионалната инициатива на ЕС „Черноморска синергия“. И Румъния, и България приветстват засилването на източния фланг на НАТО, оповестено на срещата на високо равнище на

НАТО в Уелс през 2014 г., както и „Инициативата за гарантиране на европейската сигурност“ (European Reassurance Initiative) на правителството на САЩ. Двете съседни държави участват в различни регионални формати за сътрудничество в областта на сигурността и отбраната и за икономическото сътрудничество като Процеса на срещи на министрите на отбраната от Югоизточна Европа, BlackSeaFor, Б-9 и инициативата „Три морета“.

Но има и една съществена разлика. Румъния настоява, особено след руската анексия на Крим, за засилване на военното присъствие на НАТО по източния фланг и превръщането му в постоянно с цел възпиране на Русия. Приоритет за страната е и засилването на сътрудничеството със САЩ и увеличаване на американското военно присъствие в региона като гарант срещу руската заплаха. В това отношение Румъния е много активна и последователна и използва всяка възможност, за да заяви и отстоява позицията си. В сравнение с нея България изглежда по-скоро дистанцирана по отношение на Черноморския регион, особено по въпросите на сигурността и най-вече по въпроса за възприемането на Русия като заплаха за националната сигурност. Можем да се съгласим с твърдението, че България гледа на проблемите на регионалната сигурност преди всичко през призмата на развитието на енергетиката, туризма и търговията, както и на предотвратяването на масови бежански потоци.¹¹²

На Варшавската среща на високо равнище на НАТО през 2016 г. България не подкрепя румънското предложение за създаване на постоянна черноморска „флотилия“ на НАТО, която да противодейства на руските военноморски действия след анексирането на Крим. Предложението на румънския министър на отбраната за създаване на постоянен военноморски отряд на НАТО в Черно море е подкрепено от Турция, но румънските планове не се осъществяват поради несъгласието на българското правителство, което се опасява от остра руска реакция и от вътрешна съпротива срещу поставянето на български бойни кораби под турско командване като част от една ротационна система.¹¹³ В същото време София подкрепя всички други инициативи на НАТО в Черноморския регион и се съгласява да участва с войски в многонационална бригада, дислоцирана в базата „Михаил Когълничану“. Инициативата за гарантиране на европейската сигурност на администрацията на американския президент Барак Обама обхваща разполагането на военно оборудване и персонал в бази в Румъния и България като държави на първа линия, както и провеждането на съвместни учения. На министерска среща на НАТО през февруари 2017 г. България подкрепя решението да бъде засилено до-

---

112 Ratchev, V., T. Tagarev (2022). Bulgaria's Black Sea Dilemma: NATO Ally or Russian Gateway?, Jamestown Foundation. достъпна на <https://jamestown.org/program/bulgarias-black-sea-dilemma-nato-ally-or-russian-gateway/> [31.01.2023]

113 Бечев, Д. Русия се завръща на Балканите, София: Изток-Запад, 2018, с. 213.

пълнително съюзническото военноморско присъствие.¹¹⁴

През 2017 г., в навечерието на българското председателство на Съвета на ЕС български дипломати лансират идеята за създаване на европейски макрорегион в Черно море. Това е инициатива, която е насочена едновременно към това да се повишат възможностите за сътрудничество между страните от региона и да се намали напрежението в отношенията с Русия. Според инициаторите на тази идея създаването на Черноморски макрорегион би могло да се превърне в носеща конструкция на Стратегията на ЕС за Черно море и в ефективен инструмент за нейното осъществяване, доколкото макрорегионите имат достъп и до европейските структурни и инвестиционни фондове. Разработването на Черноморска стратегия на ЕС би могло да започне в рамките на българското председателство на Съвета на ЕС и да приключи с нейното приемане по време на румънското председателство.¹¹⁵ Инициативата обаче остава само на ниво експерти и не предизвиква особено вдъхновение в Букурещ.

В хода на войната в Украйна проличава много по-твърдата и последователна позиция на Румъния против руската агресия и в подкрепата за Украйна, както и нарасналата ѝ стратегическа значимост като регионален фактор и основен стълб (редом с Полша) на политиката на НАТО в района на Черно море. Румънската позиция е много по-силно ангажирана - нещо, което се наблюдава и през 2014 г. в контекста на кризата след руската анексия на Крим. Същевременно България, макар и да следва общата политика на съюзниците си в ЕС и НАТО, заема по-скоро предпазлива позиция, която в някои аспекти става обект на остро вътрешнополитическо противопоставяне.

Различията в подхода на ръководни фактори на двете държави към конфликта проличават по време на срещата на президентите Румен Радев и Клаус Йоханис в Букурещ през март 2022 г. Румънският президент изразява твърдата си позиция, че е необходимо чувствително засилване на източния фланг на НАТО, така че защитата да бъде консолидирана до степен, равна на тази в северната част на Балтийско море. В същото време българският президент защитава една по-нюансирана позиция, в която се поставя акцент върху рисковете за региона от потенциална ескалация на конфликта в Украйна и необходимостта те да бъдат неутрализирани посредством стратегически диалог.¹¹⁶

Докато в Румъния основните ръководни фактори на страната са единни

114 Пак там.

115 Митев, В. (2017). Любомир Кючуков: Европа трябва да има стратегия за региона на Черно море – единственото европейско море останало в момента „безпризорно“, Мостът на приятелството. достъпно на <https://friendshipbridge.eu/bg/2017/04/13/kyuchukov-interview-black-sea-bg/> [3.2.2023]

116 Eremia, R. (2022). Iohannis, despre războiul din Ucraina: Noi nu considerăm că acest conflict se va extinde în țările NATO / Ce spune președintele Bulgariei, Adevarul. достъпна на <https://adevarul.ro/politica/iohannis-despre-razboiul-din-ucraina-noi-nu-2155816.html> [31.01.2023]

в позицията си по отношение на конфликта и въпросът за предоставяне на военна помощ на Украйна не е обект на публично обсъждане, в България този въпрос създава напрежение между правителството на премиера Кирил Петков и президента, както и вътре в самата четирипартийна правителствена коалиция, където БСП заплашва да напусне правителството, ако то реши да снабдява Украйна с оръжие и боеприпаси. Румъния има категорично заявена позиция в конфликта като преден пост на НАТО в съдържането на руската заплаха и действията ѝ са в пълно съответствие с тази позиция. В същото време в България се чуват гласове, включително на експерти в областта на външната политика, че българският национален интерес диктува предпазливост и внимателна оценка на рисковете, че изпращането на оръжия за Украйна спомага за удължаване на конфликта, а не за търсенето на мирно решение и че най-добре би било страната да се опита да влезе в ролята на посредник в преговорите между Русия и Украйна.¹¹⁷

В началото на октомври 2022 г. българският държавен глава отказва да сложи подписа си под инициираната от румънския президент Клаус Йоханис декларация в подкрепа на целостта на Украйна и присъединяването ѝ към НАТО. Декларацията е подкрепена от девет държави от Централна и Източна Европа (Румъния, Чехия, Полша, Естония, Латвия, Литва, Северна Македония, Черна гора и Словакия), а неприсъединилите се към нея са само България и Унгария. Официално оповестеният мотив на президента Радев е, че той не се присъединява към декларацията поради наличието на текст за приемането на Украйна в НАТО. Той заявява, че подкрепя останалите позиции, съдържащи се в документа, но подкрепата за присъединяването на Украйна към НАТО в този момент крие риск от пряко въвличане на България в конфликта.¹¹⁸

Още по-видими са различията в политическите и обществените реакции в Румъния и България спрямо Русия. Поради исторически сложили се обстоятелства сред румънския политически елит и в обществото има консенсус по въпроса за отношението към Русия. Въпреки официално заявената от българското правителство позиция в подкрепа на териториалната цялост и суверенитета на Украйна и осъждане на руската агресия, войната в Украйна затвърждава и по-скоро задълбочава съществуващия разлом в българското общество, възникнал на база отношение към Русия. Традиционните симпатии към Русия сред значителна част от българското общество имат като резултат колеблива и предпазлива политика и превръщат България в най-слабото звено на НАТО по източния фланг. Това е в рязък

---

117 Вж. коментарите на българските дипломати Л. Кючуков, С. Николов, В. Радомирски, П. Воденски в: Експерт-БДД. (2022). Изпращането на въоръжение на Украйна е като гасене на пожар с бензин. достъпно на https://www.expert-bdd.com/index.php?option=com_content&view=article&id=2528:2022-10-12-07-59-47&catid=18:--&Itemid=37

118 БТА. (2022). Президент-Прессъобщение. достъпно на <https://bta.bg/bg/news/bulgaria/oficial-messages/338122-saobshteni> [31.01.2023]

контраст със ситуацията в Румъния, където исторически обусловените отношения на неприязън и недоверие към Русия обединяват обществото и политическия му елит зад една твърда и ясна позиция спрямо участието на Русия в конфликта. Всъщност обществените и политическите реакции в двете държави относно започналата на 24 февруари 2022 г. агресия на Русия в Украйна в много голяма степен повтарят реакциите по време на украинската криза от 2014 г. след руската анексия на Крим.¹¹⁹

Различие в позициите на Румъния и България се наблюдава и по отношение на санкциите спрямо Русия. След като на 21 февруари 2022 г. Русия признава самопровъзгласилите се Донецка и Луганска републики за независими, а три дни по-късно нахлува на територията на Украйна, ЕС налага на Русия редица нови санкции. Те допълват съществуващите мерки, наложени ѝ от 2014 г. насам след анексирането на Крим и неизпълнението на Минските споразумения. Всъщност и България, и Румъния принципно подкрепят налагането на санкции срещу Русия заради агресията в Украйна, но докато подкрепата на Румъния за санкциите е категорична и тя дори непрекъснато настоява за увеличаването им, България търси възможност да бъде изключена от някои от тях.

През март 2022 г. България заявява, че ще се нуждае от някакъв вид изключване от енергийните санкции на ЕС срещу Русия, тъй като не може да си позволи да спре вноса на петрол и газ. Страната е почти изцяло зависима от доставките на „Газпром“, които съставляват близо 80% от всички газови доставки, а единствената петролна рафинерия е собственост на руската „Лукойл“ и това осигурява над 60% от горивото, използвано в страната. Когато в началото на юни 2022 г. е приет шести-ят пакет санкции срещу Русия, които налагат частично ембарго за вноса на руски петрол, България получава временна отстъпка от забраната за внос на руски суров петрол по море. В случая тя се възползва от предвиденото временно изключение за вноса на суров петрол по тръбопровод в онези държави от ЕС, които поради географското си разположение страдат от особена зависимост от руските доставки и към момента нямат възможности да ги заменят.¹²⁰

Румъния подкрепя предложението на ЕК за забрана на вноса на петрол от Русия. Най-голямата енергийна компания в Румъния OMV Petrom прави изявление, че вече се е отказала от вноса на руски петрол. От своя страна, румънският енергиен министър Вирджил Попеску уверява, че рафинериите ще намерят петрол от други източници, например

119 Вж. Dimitrov, P., A. Mihaylova, In Line with Brussels. Romanian and Bulgarian Position on the Ukrainian Crisis, *Europolity*, vol. 11, n. 1, 2017, 87-117.

120 Господинова, С. (2022). Прието е предоставянето на дерогация в ограничителни мерки за санкциониране на Русия заради войната в Украйна, БТА. достъпна на <https://www.bta.bg/bg/news/bulgaria/339510-prieto-e-predostavyaneto-na-derogatsiya-v-ogranichitelni-merki-za-sanktsionirane> [31.01.2023]

Казахстан, Азербайджан и Саудитска Арабия, и че дори руският внос да бъде спрян, в близкия период в Румъния няма да има недостиг на гориво. Страната е подготвена за тази ситуация, защото внася около 70% от суровия петрол, който рафинира, а около 40% от него идват от Казахстан и само 30% - от Русия.¹²¹

В много различна позиция са двете държави и по въпроса за ядреното гориво. Докато в Румъния ядрените реактори са изцяло западни, България все още е силно зависима от руското ядрено гориво и технологии. Именно поради това преди началото на извънредния Европейски съвет на 9-10 февруари 2023 г. в Брюксел българският президент Румен Радев прави изявление, че България ще наложи вето, ако ЕС се опита да въведе антируски санкции в ядрената сфера, тъй като ядрената енергетика е от стратегическо значение за бъдещето на българската икономика.

Видимите различия в позициите на двете държави в хода на войната в Украйна имат свое логично обяснение. На първо място, Румъния усеща заплахата от войната в съседство като много по-непосредствена и затова политиката ѝ е по-ангажирана. Поведението на България е по-пасивно, то следва хода на събитията. След анексията на Крим Русия става непосредствен съсед на Румъния в Черно море, което увеличава не само усещането за руска заплаха, но и вероятността от хибридни атаки. По-специално, безпокойство в Букурещ създава близостта на руския военен арсенал до изключителната икономическа зона на Румъния и офшорните находища на нефт и газ. Особени притеснения за Румъния буди опасността Змийският остров да бъде превзет от Русия. Островът се намира в Дунавската делта, само на 12 морски мили от румънския бряг. Залогът за запазване на острова е висок, не само защото може да бъде използван като отправна точка за обстрел на територията на Румъния, но и поради стратегическото му разположение на търговския път, който води до Проливите, и най-важното - защото в пространството около него има големи запаси от нефт и газ. Тези периметри са разделени между Румъния и Украйна чрез международен арбитраж, но ако Русия не признае неговата юрисдикция, всичко може да се промени и Румъния ще загуби най-много от това.¹²² Както по време на Кримската криза, и при този руско-украински конфликт Румъния е силно загрижена от неговото отражение в съседна Молдова, където „замразеният конфликт“ в Приднестровието има силен взривоопасен потенциал, а съществува и сериозен риск войната да се прехвърли и на нейна територия.

121 Neagu, B. (2022). Romania ready to give up Russian oil, EURACTIV.ro. достъпна на <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/romania-ready-to-give-up-russian-oil/> [31.01.2023]

122 Fati, S. (2022). Pierde Rusia controlul Mării Negre? Ce poate pierde România, DW. достъпна на <https://www.dw.com/ro/pierde-rusia-controlul-m%C4%83rii-negre-ce-poate-pierde-rom%C3%A2nia/a-61809571> [31.01.2023]

Кремъл умело използва икономически лостове за влияние в страната, а именно зависимостта на България от руския природен газ, петрол и ядрена енергия, както и поддържането на основните бойни способности на българската армия. Руската пропаганда намира благодатна почва в България. Проруските гласове и директната пропаганда присъстват както в традиционните медии, така и в социалните платформи и често са елемент от политическото говорене, а войната в Украйна разделя българското общество.¹²³ И в Румъния Русия използва традиционните инструменти за влияние – икономически и енергиен натиск, корупция, дезинформационна кампания, политическо влияние, кибератаки, „мека“ сила (култура и религия). За разлика от България обаче, в Румъния няма определена политическа сила, която да е проруски настроена. Поради малките възможности за успех от гледна точка на политика и икономика, в Румъния Русия залага на комбинация от заплахи и манипулации, за да разклати вярата в сигурността, предлагана от членството в НАТО и ЕС. Но за разлика от България, недоверието и напрежението в двустранните отношения – резултат от исторически наслоения, са в основата на сравнително малкия потенциал за руско влияние в Румъния.¹²⁴

Друг много значим фактор, който влияе върху възможностите за следване на определена политика, е енергийната зависимост от Русия. България се оказва силно уязвима от санкциите, които ЕС налага на Русия след началото на войната в Украйна, защото е два пъти по-зависима от руските енергийни ресурси в сравнение със средното ниво на зависимост в Европа. В същото време зависимостта на Румъния от руския газ е много по-ограничена и затова тя може да си позволи по-твърда позиция по въпроса за санкциите. Румъния е един от най-големите производители на природен газ в Европа и разполага със съществени ресурси от газ в Черно море. Анализ на Fitch от средата на 2022 г. класира Румъния като страна с ниска уязвимост към внезапно спиране на доставките на руски газ поради своите големи възможности за противодействие. Посочва се, че вътрешното производство на газ в Румъния покрива от 80 до 90% от потреблението на страната, а разработваните офшорни газови проекти в Черно море биха могли да компенсират останалото и да превърнат страната в износител на газ в бъдеще.¹²⁵

123 Dzambazova, B. (2022). Welcome to Bulgaria, where the Ukraine war is NATO's fault, POLITICO. достъпна на <https://www.politico.eu/article/bulgaria-ukraine-russia-war-nato-fault/> [31.01.2023]

124 Rebegea, C. (2018). Russian Influence in Romania, B: The Historical and Current State of Romanian-Russian Relations, New Direction Report, 2018, p. 30-53. достъпна на <https://newdirection.online/publication/the-historical-and-current-state-of-romanian-russian-relations> [31.01.2023]

125 Dumitrescu, R. (2022). Romania among the least vulnerable countries to effects of Russian gas cut-off, Romania Insider. достъпна на <https://www.romania-insider.com/romania-among-least-vulnerable-russian-gas-cut> [16.10.2022]

България не може да разчита на собствени енергийни ресурси, но причина за нейната силна зависимост от руския газ е подходът към обезпечаването на енергийната сигурност на страната, който се оказва пречка за постигане на една от основните цели на енергийната политика на ЕС – диверсификация на енергийните източници и намаляване на енергийната зависимост от Русия. В това отношение политиката на Румъния е в пълен синхрон с тази на ЕС. Още при управлението на президента Траян Бъсеску постигането на енергийна независимост от Русия става един от важните приоритети за Румъния. Тя отдава предпочитание на проекта „Набуко“ и, за разлика от България, се противопоставя на проекта „Южен поток“, който се превръща в ключов елемент от руската стратегия за изграждане на газов коридор през Югоизточна Европа и заобикаляне на Украйна. След неуспеха на „Набуко“ Румъния се фокусира върху използването на газ от собствените си ресурси, по-специално залежите в черноморския шелф и строежа на терминал за втечен газ. Тя е отворена за регионални инициативи относно строежа на тръбопроводи, по-специално с посока юг - север, като БРУА; проекта за вертикален коридор, свързващ Румъния и България с гръцкия терминал за втечен газ; Трансатлантическия газопровод (ТАП); Трансанатолийския газопровод (ТНАП). Зависимостта от руски газ в Румъния намалява, за разлика от България, която и след края на „Южен поток“ продължава да е изключително зависима от Русия за газовите си доставки и тази зависимост се превръща в сериозно предизвикателство в новата геополитическа ситуация след началото на войната в Украйна.

Засилването на позициите на Румъния в рамките на политиката на НАТО по източния фланг и на стратегическото партньорство със САЩ, още по-голямото сближаване с Полша и утвърждаването ѝ като важен фактор в района на Черно море в новия геополитически контекст може да окаже своето влияние и върху международното позициониране на България. Вероятно и в бъдеще Румъния ще продължи да укрепва тези си позиции и към нея ще бъде насочван по-голям военен ресурс. Тя е по-напреднала и в модернизацията на армията. В условията на възможна по-нататъшна ескалация на напрежението в района на Черно море и увеличаващи се рискове за сигурността това може да се окаже от съществено значение при евентуално разрастване на конфликта. Възможно е формирането на нови обединения, нови оси в рамките на НАТО, които да играят все по-голяма роля в региона, в които Румъния да бъде включена наред с Полша и балтийските държави, а България да остане в сянка.

В същото време общите рискове и предизвикателства в района на Черно море по-скоро ще сближат, отколкото ще раздалечат двете държави съюзници в НАТО. Черно море се очертава като трайна зона на несигурност с висок конфликтен потенциал. Рисковете за регионалната сигурност ще се

увеличават, а заплахите са най-големи за държавите, които са в най-голяма близост. България и Румъния са такива и именно това ще ги тласне към засилване на сътрудничеството, а съюзничеството им в НАТО ще изтласка на заден план всички различия помежду им. Факт е, твърди Димитър Бечев в своето фундаментално изследване за политиката на Русия на Балканите, че украинската криза от 2014 г. сближава двете съседки, макар от българска страна да се изпращат различни, понякога противоречиви послания. В крайна сметка, въпреки реториката за изгодата от икономическите връзки и за избягване на конфронтацията, София приема политиката на сдържане на НАТО. Различните гледни точки относно Русия не променят фундаменталния факт, че основният компонент и на румънската, и на българската политика е Западът.¹²⁶ Има всички основания да смятаме, че подобно сближаване ще се случи и в контекста на настоящия конфликт в Украйна.

Необходимостта от общи усилия за повишаване на капацитета на България и Румъния да се справят с новите рискове и предизвикателства пред регионалната сигурност и за засилване на сътрудничеството в тази насока се споделя от ръководните фактори и на двете държави. По време на срещата на държавните ръководители на страните от НАТО от Югоизточна Европа - България, Румъния, Република Северна Македония и Черна гора, румънският премиер Николае Чука призовава за засилване на регионалното сътрудничество в сферата на отбраната и за координирани действия, особено от страна на държавите от източния фланг на НАТО.¹²⁷ Това е позиция, която се споделя от всички останали участници в срещата, в т.ч. България. В края на април 2022 г. министрите на отбраната на България и Румъния обсъждат развитието на сътрудничеството в областта на отбраната на среща в Букурещ. Във фокуса на разговорите им е усложнената среда за сигурност в Черноморския регион след руската агресия в Украйна, както и теми от дневния ред на Алианса, по които предстои да бъдат взети решения на срещата на върха на НАТО през юни в Мадрид. Двете страни изразяват готовност да продължат съвместното участие в многонационални учения за повишаване на оперативната съвместимост на своите въоръжени сили. На въпрос каква е визията на България по повод дискусиите в страните от източния фланг на НАТО относно постоянното военно присъствие, зададен по време на интервю за румънската агенция „Аджерпрес“, българският министър на отбраната Драгомир Заков отговаря, че България следва плътно решенията на НАТО и ще бъде една от страните домакини на подобни бойни групи. По повод ситуацията в Украйна той специално изтъква, че България и Румъния не само са изправени пред общи заплахи и общи предизвикателства,

126 Бечев, Д. Цит. съч., с. 134.

127 Florea, D. (2022). PM Ciuca: We need stronger defence, Agerpres. достъпна на <https://www.agerpres.ro/english/2022/03/28/pm-ciuca-we-need-stronger-defence--892347> [1.2.2023]

но споделят обща съдба и то не само като съседи, но и като съюзници и изразява твърдата си убеденост, че никой не може да гарантира сигурността и стабилността в Черно море без тяхното участие.¹²⁸

Същевременно България проявява интерес към закупуване на военно оборудване, произведено в Румъния. По време на конференцията при откриването на вече споменатото осмо издание на изложението на военна и аерокосмическа техника в Черноморския регион (BSDA 2022) в Букурещ от държавната военна компания „Ромтехника“ съобщават, че Румъния е в напреднали преговори с България за съвместно производство на 150 бронетранспортъора „Пирания V“ за окомплектоване на българската армия и за експорт в трети страни.¹²⁹

Войната в Украйна отваря широк спектър от предизвикателства, които пораждаат необходимост от сътрудничество не само по въпросите на отбраната, но и от гледна точка на справяне с икономическите проблеми в национален, регионален и глобален план. В този смисъл засилването на сътрудничеството между България и Румъния в качеството им на държави членки на ЕС придобива още по-голямо значение.

В рамките на ЕС България и Румъния, които още с приемането си в организацията се възприемат като тандем, имат сходна позиция и общи интереси, което е добра основа за сътрудничество за решаването на въпроси от взаимен интерес. С приемането им в ЕС на България и Румъния е отредена ролята на регионална периферия, а тяхното правосъдие и вътрешен ред са обект на наблюдение от специално създаден за целта механизъм. И двете държави са против подкрепяната от Франция и Германия идея за „Европа на две скорости“. Те отстояват идеята за необходимостта от повече интеграция в ЕС и общи политики, страхувайки се, че в една по-фрагментирана, многоскоростна Европа, задълго могат да останат в периферията на Евросъюза.¹³⁰ Към настоящия момент действието на т.нар. Механизъм за сътрудничество и проверка на ЕК е прекратено и за двете държави и наблюдението в тези сфери се извършва по правила, валидни за всички държави членки на Съюза. България и Румъния обаче все още са извън Шенген и Еврозоната, което им пречи да се възползват от възможностите на пълноправното членство.

Напълно споделям мнението, че тандемът България-Румъния е възмож-

---

128 Ghita, O. (2022). INTERVIEW/Bulgarian DefMin: No one can guarantee security in the Black Sea region without Bulgaria and Romania, Agerpres. достъпна на <https://www.agerpres.ro/english/2022/04/30/interview-bulgarian-defmin-no-one-can-guarantee-security-in-black-sea-region-without-bulgaria-and-romania--910274> [1.2.2023]

129 Bolocan, V. (2022). România și Bulgaria ar putea produce blindate Piranha V în parteneriat. достъпна на <https://adevarul.ro/stiri-interne/evenimente/romania-si-bulgaria-ar-putea-produce-blindate-2168862.html> [31.01.2023]

130 Touma, A., M. Chereșeva (2017). Balkan EU States Reject a 'Multi-Speed' Union, Balkan Insight. достъпна на <https://balkaninsight.com/2017/03/02/balkan-member-states-reject-a-multi-speed-eu-03-02-2017/> [31.01.2023]

ност, а не неудобство и че през последните 30 години двете държави проиграват ценна възможност за координация и сътрудничество, включително за координация и сътрудничество в рамките на ЕС. Следвайки наследената от миналото тенденция на междусъседско съперничество, в моменти, когато едната страна дръпне напред, тя, вместо да дърпа напред и другата страна, търси начини да се отдели от нея. Подобен подход носи негативи и за двете страни, отслабва позициите им в рамките на ЕС и увеличава опасността да продължат да играят ролята на европейска периферия.¹³¹

Необходимостта от координиране на позициите и общи действия за постигането на общи цели в рамките на ЕС се отнася с пълна сила за приемането на двете държави в Шенгенското пространство. Това е тяхно право, залегнало в присъединителния договор. Отчетено е, че и двете държави са изпълнили всички технически критерии за приемане и положително становище за това е изтъквано многократно от ЕК. Правилата обаче не важат в еднаква степен за всички и самото европейско законодателство допуска мнението на мнозинството да бъде пренебрегнато заради възможността една или повече държави да наложат вето, използвайки като мотив други критерии. Именно това се случва и на заседанието на Съвета по правосъдие и вътрешни работи на ЕС на 8 декември 2022 г., когато България и Румъния за пореден път таят надежди да станат част от Шенгенското пространство. Тогава става ясно, че двете държави няма да бъдат допуснати в зоната за свободно движение от началото на 2023 г., за разлика от присъединилата се към ЕС шест години след тях Хърватия. България и Румъния получават отрицателен вот от страна на Австрия с мотива, че двете държави пропускат твърде много нелегални мигранти към Централна Европа, без да ги регистрират при тяхното влизане на съответната територия, както изискват европейските правила. Само срещу България гласува и Нидерландия поради опасения относно функционирането на правовата държава и върховенството на закона и с искане за нов положителен мониторингов доклад. Наложеното вето от страна на Нидерландия и Австрия в много голяма степен се основава на вътрешнополитически причини, защото борбата с миграцията има голям изборен залог. В случая изоставащата е България, защото тя трябва да се справя с ветото на две държави, но България и Румъния остават обединени от необходимостта да защитават правата си, да се борят срещу възможностите за субективизъм, както и за намиране на общоевропейско решение на проблема с миграцията. Разбира се борбата с корупцията и за функционираща правова държава, както и усилията за пресичане на нелегалната миграция трябва да останат приоритет и за двете държави.

131 Митев, В. (2023). Весела Чернева: Пакетирането на България и Румъния заедно е възможност, а не неудобство, Мостът на приятелството. достъпно на <https://friendshipbridge.eu/bg/2023/01/10/tcherneva-infrastructure-bg/#more-16703>

В контекста на войната в Украйна Румъния използва активната си позиция по отношение на конфликта като лост за постигане на приоритетната си цел - приемане в Шенгенското пространство, както и за да докаже, че нейното място наистина е там. Така например, в интервю за телевизия „Блумбърг“, дадено в началото на август 2022 г. премиерът Николае Чука изразява увереност, че след повече от десетилетие чакане, Румъния може от тази година най-сетне да стане член на Шенгенското пространство. Присъединяването на страната към Шенген се възприема като толкова бързо постижима цел поради помощта, която Румъния предоставя на Украйна след руската агресия и предвид нейната активна роля в контекста на войната на международно ниво.¹³²

След като Румъния най-сетне успява да получи подкрепата на Нидерландия, надеждите ѝ са попарени от внезапната промяна в позицията на Австрия. Това решение предизвиква остри политически реакции в Букурещ. Румънското правителство окачествява мотивите на Австрия като напълно неоснователни и предприема конкретни дипломатически стъпки, за да изрази своето несъгласие с наложеното вето - на австрийския посланик в Букурещ е връчена протестна нота, а румънският посланик във Виена е извикан на консултации в Букурещ. Същевременно има призови за ответни реакции от страна на Румъния: бойкот на австрийските компании и услуги, гласуване против австрийските интереси на различни международни форуми. Един румънски евродепутат дори настоява Европейската комисия да сезира Съда на ЕС. По-късно тонът се смекчава и в средата на януари 2023 г. румънският посланик се връща във Виена. В България също първоначалната реакция на решението от 8 декември 2022 г. е гневна и емоционална, но още от самото начало се възприема конструктивен подход. И двете държави заявяват, че приемането им в Шенгенското пространство остава приоритетна цел и ще продължат усилията си за постигането ѝ.

Непосредствено след неуспешния опит за приемане на България и Румъния в Шенгенското пространство през декември 2022 г. се заражда идеята за създаването на „малък“ Шенген чрез отпадане на граничния контрол между двете държави. Тази идея е силно приветствана от съюзите на автомобилните превозвачи в двете държави, както и от местните общински власти от двете страни на реката, тъй като улесненият трафик през българо-румънската граница ще донесе икономически ползи. На междудържавно ниво обаче няма информация да има преговори за отваряне на границите между България и Румъния. Бизнесът също изглежда скептичен относно подобно решение, било то и временно. Официалното становище на Управителния съвет на Българо-румънската търгов-

---

132 Romania Journal. (2022). Bloomberg Interview: PM Ciuca Expects Romania To Join Schengen This Year. достъпна на <https://www.romaniajournal.ro/politics/bloomberg-interview-pm-ciuca-expects-romania-to-join-schengen-this-year/> [31.01.2023]

ско-промишлена палата е, че въпреки категоричните ползи от облекчено преминаване на границата между България и Румъния, създаването на подобно „свободно“ пространство не е добра идея, защото бизнесът през границата, колкото и интензивен да е той, не е „заклучен“ само между България и Румъния, че „малкият“ Шенген е доброволна самоизолация от „големия“ Шенген, а двете държави са част от европейското семейство и трябва да бъдат равнопоставени с всички останали.¹³³

Фактът, че срещу българската кандидатура за Шенген гласуват две държави кара някои румънски политици да смятат, че разглеждането на България и Румъния в тандем може да се окаже пречка за Румъния. Категоричен в това отношение е лидерът на социалдемократите Марсел Чолаку, който смята, че Румъния има повече шансове да бъде приета в Шенген, ако бъде разделена от България. Всъщност на Съвета по правосъдие и вътрешни работи на ЕС на 8 декември 2022 г. Румъния прави опит за разделяне на двете държави при гласуването, но това не е допуснато.

Въпреки тази позиция, чийто изразител не е единствено Чолаку, преобладаващата част от румънските политици смятат, че е по-добре България и Румъния да бъдат приети заедно в Шенгенското пространство. Това е и официалната позиция на румънското правителство. Няколко дни след ключовото гласуване румънският президент изразява мнение, че разделянето на България и Румъния не е добро решение и Румъния ще работи за едновременно приемане на двете държави. Същевременно Йоханис посочва, че за Съвета по правосъдие и вътрешни работи е бил подготвен вариант за раздалечаване във времето от България по въпроса за Шенген, а не за разделяне, тоест Румъния да влезе първа, а България - след това, но вотът да бъде общ и само сроковете на реалното влизане и условията за проверка да бъдат адаптирани по някакъв начин за всяка страна.¹³⁴ Малко по-късно румънският президент изтъква решимостта на страната си да продължи разговорите за Шенген на абсолютно всички нива, без да се придържа към конкретна дата, и посочва, че Румъния ще предприеме съвместни стъпки с България и затова планира да посети България в близките седмици.

Присъединяването на двете държави към Шенгенското пространство и как да се излезе от задънената улица след решението на Съвета по правосъдие и вътрешни работи от декември 2022 г. е във фокуса на телефонния разговор между президента на Румъния Клаус Йоханис и пре-

133 Върбанова, М. (2023). Защо „малкият“ Шенген не е решение за България и Румъния?, Капитал. достъпна на https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2023/01/26/4442516_zashto_malkiiat_shengen_ne_e_reshenie_za_bulgariia_i/ [15.3.2023]

134 Agerpres. (2023). Iohannis: Nu cred că este o soluție buna decuplarea de Bulgaria în dosarul Schengen. достъпно на <https://www.agerpres.ro/politica/2022/12/14/video-iohannis-nu-cred-ca-este-o-solutie-buna-decuplarea-de-bulgaria-in-dosarul-schengen--1029681>[13.2.2023]

зидента на България Румен Радев, проведен в средата на януари 2023 г. Двата държавни глави изразяват готовност да продължат близкото си сътрудничество за постигане на общата цел и твърдата си решимост да поставят въпроса в европейския дневен ред, за да може да се постигне положително решение до края на годината. Също така те се договарят да си сътрудничат за намиране на решения на европейско равнище за борбата с нелегалната миграция и за ефективна защита на външните граници на ЕС.¹³⁵

Икономическите трудности и рисковете за енергийната сигурност - пряко следствие от войната в Украйна, придават още по-голямо значение на необходимостта от транспортна и енергийна свързаност на страните от региона. Широки възможности за сътрудничество в рамките на ЕС предлагат европейските финансови инструменти за подкрепа на европейската свързаност и трансгранични инфраструктурни проекти. България и Румъния са дунавски и черноморски страни, през териториите им преминават основни паневропейски коридори, а за развитието на инфраструктурата може да се търси финансовата подкрепа на множество европейски фондове. Заради войната в Украйна ЕС вече отпуска и средства за преобразуване на транспортната инфраструктура в годна за военни цели.

Много голям потенциал в това отношение има Стратегията на ЕС за Дунавския регион, която е общностен инструмент за макрорегионално сътрудничество на крайречните държави в разширения басейн на река Дунав с цел постигане на икономическо, социално и културно сближаване. Дунавската стратегия обхваща четири основни тематични сфери: свързаност, опазване на околната среда, изграждане на просперитет и сигурност, отразени в няколко тематични приоритетни области. Нейните програми за транснационално сътрудничество дават много широки възможности за сътрудничество чрез проекти, свързани с: подобряване на плавателността на р. Дунав; опазване на околната среда и биоразнообразието; използване на възобновяеми енергийни ресурси; интегрирано развитие на региона чрез стимулиране на туризма и културната дейност; сътрудничеството в областта на научните изследвания и иновациите; укрепване на местната икономика и улесняване на транспорта между дунавските градове. В случая с България и Румъния използването на инструментите на Дунавската стратегия допринася не само за икономическото развитие и сътрудничество на крайдунавските селища от двете страни на реката, но и за изграждане на икономически, социални и културни мостове между двете държави.

След приемането си в ЕС България и Румъния не успяват да се въз-

---

135 Peia, F. (2023). President Iohannis – Bulgarian counterpart phone talk on accession to Schengen area, Agerpres. достъпно на <https://www.agerpres.ro/english/2023/01/19/president-iohannis-bulgarian-counterpart-phone-talk-on-acession-to-schengen-area--1046206> [15.2.2023]

ползват в оптимална степен от възможностите, които им предлага това членство за повишаване на трансграничното сътрудничество и развитие на енергийните и инфраструктурни връзки помежду си. Характерен пример в това отношение е фактът, че по протежение на 470-километровия участък от река Дунав, който е северна граница на България с Румъния, между двете държави има изградени само два моста. До голяма степен причина за липсата на достатъчен интерес и желание за сътрудничество в тази насока имат исторически формиралите се външнополитически приоритети на двете държави.

Идеята за изграждане на мост на р. Дунав, свързващ България и Румъния, има дългогодишна история и, макар и с различна интензивност, присъства трайно в двустранните отношения от края на XIX в. до наши дни. През 1881 г., само три години след своето Освобождение, Българското княжество установява първите си контакти с Румъния, на които се обсъжда и възможността за строителство на мост над р. Дунав. Оттогава този въпрос става една от постоянните теми на отношенията между двете съседни държави, но решаването му се оказва много трудно и са необходими повече от седем десетилетия, за да може тази идея да бъде реализирана на практика. Прави впечатление, че активната страна в повечето случаи е България, която показва изненадваща приемственост в преследването на тази цел, докато Румъния най-често търси благовиден повод, за да отклони или отложи настойчивите искания от страна на южната си съседка. Най-голямата трудност в двустранните преговори по въпроса за дунавския мост е мястото, където да бъде построен. В това отношение България и Румъния имат различно виждане и подход, тъй като са мотивирани от различни икономически и стратегически приоритети. Румъния към момента следва политика за работа по направление Запад – Изток, с фокус върху пристанище Констанца, докато за България приоритетно е направление север-юг.

В продължение на шест десетилетия откритият през 1954 г. „Мост на дружбата“, построен след решителната намеса на СССР, е единственият мост, свързващ България и Румъния по широката дунавска граница. Вторият мост на р. Дунав при Видин-Калафат става реалност едва през 2013 г. в съвсем различна политическа обстановка, този път с подкрепата на ЕС. А преговорите за строителство на нови мостове между двете държави продължават и до днес.¹³⁶

През последните години се наблюдава активизиране на усилията в тази насока и постигане на договорености между двете държави, които дават основания за известен оптимизъм. По време на проведената на 29 март 2019 г. в Букурещ Пета среща на Съвета за сътрудничество на 136 Вж. повече в: Михайлова, А. (2021). Изграждане на мостове: Дунавската връзка в българо-румънските отношения, Мостът на приятелството. достъпна на <https://friendshipbridge.eu/bg/2021/05/01/bridge-building-bg/> [31.01.2023]

високо равнище между България и Румъния е постигнато споразумение за ускорено изграждане на мостове между двете съседни страни. В подписаният в румънската столица „Меморандум за разбирателство между правителствата на двете страни за изпълнение на съвместни инициативи за подобряване на условията за корабоплаване в общия българо-румънски участък на река Дунав и за транспортната свързаност“ е записано, че експертна група, включваща представители на двете страни, започва проучване за изграждане на трети мост на река Дунав между България и Румъния на едно от следните места: Оряхово - Бекет, Никопол - Турну Мъгуреле, Свищов - Зимнич, Русе - Гюргево, Силистра -Кълъраш.¹³⁷ Между правителствата на двете държави има принципна договорка изборът на локацията за третия мост на Дунав да е на Румъния, тъй като България е избрала Видин - Калафат за втория мост. През април 2019 г. румънското правителство взема решение мостът да бъде изграден при Зимнич - Свищов, но в крайна сметка до договор така и не се стига.

Проектите за изграждане на няколко моста над река Дунав между България и Румъния отново стават обект на обществено внимание почти веднага, след като кабинетът „Петков“ поема властта в София през декември 2021 г. Подходът, който това правителство се опитва да наложи, е споразумението между двете държави да бъде разширено и петте моста да бъдат построени заедно, като вижда времеви хоризонт за това 2026 г. При посещението на Кирил Петков в Букурещ в края на април 2022 г. е потвърдено намерението за строителство на петте моста над р. Дунав и е подписано споразумение между двете държави за откриване на граничен контролно-пропускателен пункт ферибот Русе -Гюргево. В началото на юни 2022 г. е постигнато съгласие предпроектните проучвания за новите мостове над река Дунав да започнат едновременно на всичките пет места, посочени в меморандума от 2019 г. В рамките на Конференцията на пълномощните представители на Международния съюз по далекосъобщения към ООН, състояла се в Букурещ в края на септември 2022 г., България и Румъния постигат съгласие третият мост на р. Дунав да бъде изграден при Русе - Гюргево, като за целта бъде подписано специално споразумение. Същевременно те потвърждават желанието си успоредно с това да работят и по останалите проекти за изграждане на мостове между двете държави.

В контекста на променената глобална ситуация България и Румъния насочват усилията си и към подобряване на плавателността на р. Дунав, така че да може да се използва целият ѝ икономически потенциал. Превръщането на река Дунав в ключов транспортен коридор за Европа се възприема като обща задача на България и Румъния. Особено значе-

---

137 ИА, „Морска администрация“. (2020). Меморандум за разбирателство между правителството на Р България и правителството на Румъния относно изпълнението на съвместни инициативи... достъпен на https://www.marad.bg/sites/default/files/upload/documents/2020-01/Belgrade_conv_priloj.pdf [31.01.23]

ние в тази насока двете държави отдават на реализирането на възможностите по европейската програма „Бърз Дунав“, чиято цел е да улесни транспортната свързаност и да допринесе за развитие на потенциала на Дунав като най-голямата плавателна река в Европа. Река Дунав е във фокуса на разговорите по време на посещението в Букурещ на българския премиер Кирил Петков в края на април 2022 г., на която присъства и еврокомисарят по транспорта Адина Вълян. Обсъдени са възможностите за драгиране на реката, така че да може да се използва целогодишно за превоз на товари. Необходимостта от бързи съвместни действия за подобряване на условията за корабоплаване по р. Дунав е мотивирана с ключовата ѝ позиция за улесняване на новите транспортни маршрути в контекста на войната в Украйна.¹³⁸

В хода на войната в Украйна става все по-необходимо източниците на енергия и енергийните маршрути да се диверсифицират, за да бъде намалена енергийната зависимост от Русия, както и да се ускори енергийната свързаност между България и Румъния. Спирането на руския газ за България в края на април 2022 г. насочва страната към ускорена диверсификация на енергийните доставки, като на първо място усилията се съсредоточават върху бързото завършване на интерконектора с Гърция. Терминалът с Гърция е много важен и за двете държави. Едновременно с това той е важен и за регионалната и европейската енергийна сигурност и дава възможност за пренос на природен газ до Молдова и Украйна. За България газовата връзка с Гърция е възможност да се отскубне от руския енергиен капан. Румъния проявява подчертан интерес към бързото завършване на газовата връзка между България и Гърция, за да може интерконекторът да се свърже с газопровода БРУА и по този начин вертикалният газов коридор да стане действащ.

На 1 октомври 2022 г. дълго чаканата междусистемна газова връзка най-сетне става реалност. Интерконекторът България-Гърция свързва газопреносните мрежи на двете съседни държави и по този начин осигурява достъп до Южния газов коридор и редица нови източници на газ. Той ще транспортира газ от Азербайджан по Трансадриатическия газопровод, както и от други източници през планирания терминал за втечен природен газ в Александруполис в Северна Гърция. Прогнозният му капацитет е до три милиарда кубични метра природен газ. При наличие на пазарно търсене това количество може да бъде увеличено до пет милиарда. В началото на декември 2022 г. в Атина операторите на газопреносните системи на България, Гърция,

138 Guvernul României. (2022). Joint press conference by Prime Minister Nicolae-Ionel Ciucă, Bulgarian Prime Minister Kiril Petkov and European Commissioner for Transport, Adina Vălean. достъпна на <https://gov.ro/en/news/joint-press-conference-by-prime-minister-nicolae-ionel-ciuca-bulgarian-prime-minister-kiril-petkov-and-european-commissioner-for-transport-adina-valean> [23.12.2022]

Румъния и Унгария подписват актуализиран Меморандум за разбирателство за реализацията на Вертикалния газов коридор, ключова част от който е интерконектора България-Гърция. С това четирите държави препотвърждават споразумението си от 2016 г. да започнат разговори по регулаторните и икономическите аспекти на изграждането на необходимата инфраструктура на коридора, който ще позволи двупосочни газови потоци от Гърция през България, Румъния и Унгария към Северна Европа. Сключеното споразумение е за срок от три години с възможност за удължаване с още една.¹³⁹

Активизирането на енергийното сътрудничество между Румъния и България намира израз и в планираното изграждане на две водноелектрически централи по поречието на река Дунав, които да се използват съвместно по модела на водноелектрическите централи „Железни врата“, използвани от Румъния и Сърбия. Предвижда се двете съвместни централи да бъдат построени от румънската държавна компания Hidroelectrica, като първата, с мощност 840 MW, да бъде базирана между Никопол и Турну Мъгуреле, а втората да бъде разположена в Силистра, близо до Кълъраш. Вече са проведени няколко срещи с участието на енергийните министри на Румъния и България и се очаква да бъде подписан меморандум за проекта.¹⁴⁰

В новите условия България и Румъния проявяват интерес и към сътрудничество в използването на възобновяеми източници на енергия. Съчетани с изискванията на Зелената сделка, свързаните с регионалната сигурност проблеми, които са резултат от конфликта в Черно море, поставят на преден план и въпроса за сътрудничеството при използване на възобновяеми енергийни източници. Една възможност в това отношение е идеята на България от пролетта на 2022 г. за съвместно изграждане на офшорен вятърен парк в Черно море.¹⁴¹ В началото на май 2022 г. България и Румъния подписват декларация за трансгранично сътрудничество в областта на възобновяемите енергийни източници (BG-RO Cross-ReGen), която предвижда сътрудничество между министерствата на енергетиката на двете страни в процеса на ускорено развитие и трансгранично интегриране на увеличения потенциал за производство на енергия от възобновяеми източници в регионите на Северна България и Южна Румъния.

---

139 Koutantou, A. (2022). Greece, Bulgaria, Romania, Hungary agree to boost gas grid interconnections, Reuters. достъпна на <https://www.reuters.com/business/energy/greece-bulgaria-romania-hungary-agree-boost-gas-grid-interconnections-2022-12-01/> [15.3.2023]

140 Expert.bg. (2023). Край Никопол и Силистра: България и Румъния строят водноелектрически централи по река Дунав. достъпна на Край Никопол и Силистра: България и Румъния строят водноелектрически централи по река Дунав (expert.bg) [15.2.2023]

141 novini247.com. (2022). България ще предложи на Румъния проект за изграждане на общ... достъпна на https://novini247.com/novini/balgariya-shte-predloji-na-rumaniya-proekt-za-izgrajdane-na-obsht_4384971.html [23.12.2022]

Активизирането на двустранното сътрудничество в сферата на енергетиката и енергийната свързаност, изразената готовност и от двете страни да се ускори работата за подобряване на корабоплаването в общия участък от р. Дунав, както и договореностите за строеж на нови мостове над реката безспорно са напредък в развитието на отношенията между България и Румъния. Румъния е вторият търговски партньор на България в ЕС, като същевременно се отчита устойчива тенденция към активизиране на търговските връзки и значително нарастване на стокообмена, който за 2021 г. възлиза на близо 6,5 млрд. евро. Но все още има сфери, в които двустранното сътрудничество не е издигнато на необходимото ниво. На първо място в това отношение е транспортната свързаност между двете държави, която намалява значимостта на вече изградени или договорени инфраструктурни съоръжения. При липсата на изградени магистрални транспортни коридори мостовете на р. Дунав не носят желаната полза. Доста очевидно доказателство за това е мостът при Видин. В рамките на европейския контекст има доста неизползван потенциал за развитието на пълноценни и многопластови двустранни политически, търговско-икономически, културни, образователни и научно-технически отношения между София и Букурещ.

Въпреки че България и Румъния като държави членки на ЕС нямат неуредени териториални въпроси помежду си и отношенията им се развиват в духа на добросъседството, има някои „висящи“ въпроси в двустранните отношения, които в някакъв момент отново могат да станат актуални. С оглед на целите, които си поставя това изследване, ще се опитам да дам отговор и на въпроса доколко променената геополитическа ситуация в региона създава условия за това.

Съперничество по отношение на залежите на нефт и газ и неуреденият въпрос за границите на България и Румъния в акваторията на Черно море. През март 2012 г. румънският външен министър Кристиян Дяконеску повдига въпроса за наличието на „спорна зона“ между България и Румъния по отношение на държавната граница в Черно море, което от българска страна е окачествено като предявяване на „териториални претенции“ от страна на Румъния. Румънско-българските преговори за определяне на границите на морските пространства в Черно море започват през 1994 г. Към този момент са проведени 16 кръга консултации, но решение няма. Румъния подновява спора за морските граници с България заради богато на газ находище, което е дадено за експлоатация на консорциум от фирми с основното участие на OMV. Концесията се намира на 30 мили от българските териториални води и се предполага, че газовото находище продължава и в българска територия. Румъния заплашва, че ще прибегне към международен арбитраж, както в случая с Украйна за Змийския остров, когато казусът е решен в полза

на Румъния. В крайна сметка обаче уреждането на въпроса се търси в рамките на консултации между двете страни.

Към настоящия момент въпросът за оспорваната акватория в размер до 350 кв.км. все още не е решен и не се набелязва скорошно решение. Не е изключено при наличие на икономически интерес, особено в контекста на изграждането на цялостната нова инфраструктура на енергийните коридори в района на Черно море в условията на войната в Украйна, той отново да бъде повдигнат и това да доведе до изостряне на отношенията между двете държави. Но с оглед на съюзническите си отношения в рамките на ЕС и НАТО България и Румъния ще продължат да търсят решение в двустранен диалог за уреждане на споровете помежду си. В същото време, с оглед на належащата нужда от диверсификация на енергийните източници, която е непосредствен резултат от войната в Украйна, двете държави ще търсят възможности за ускоряване и задълбочаване на сътрудничеството помежду си.

Румъния периодично повдига въпроса за правата на „румънското малцинство“ в България на различни нива. Настоява се България да спазва принципа на реципрочност. Същевременно Румъния се сочи като пример на европейско ниво относно защитата на националните малцинства. (По официални данни от извършеното през 2011 г. преброяване на населението в България 3 598 души са се самоопределили като принадлежащи към влашката етническа група, а 866 - като румънци.¹⁴²) През 2016 г. румънската депутатка в Европейския парламент Моника Маковей настоява в България да се определи румънско малцинство. В писмо до премиера Бойко Борисов и вицепремиерите Ивайло Калфин и Меглена Кунева тя се оплаква, че на румънската общност в България не се дава възможност да учи румънски. Проблемът за правата на „румънското малцинство“ в България е повдигнат и по време на първата официална среща между президентите на Румъния и България Клаус Йоханис и Румен Радев на 28 юни 2017 г. в Букурещ. Йоханис изразява очакване румъноговорящата общност в България да получи по-широк достъп до образование „на своя майчин език“ – т.е. на румънски. В отговор Радев обяснява, че в България всички граждани са с равни права, независимо от своя етнос, религия или майчин език, а българската държава прави всичко възможно да защити правата на своите граждани.

Румъния провежда активна политика по отношение на румънското малцинство в съседните държави и използва всяка възможност, за да защити правата на румънците извън границите на страната. Вероятно тя и в бъдеще ще продължи да повдига въпроса за правата на „румънското малцинство“ в България, най-вече за изучаването на румънски език.

---

142 НСИ. (2011). Преброяване на населението и жилищния фонд в Р България 2011 г. достъпно на <https://censusresults.nsi.bg/census/reports/2/2/r9.aspx> [23.12.2022]

Предвид обстоятелството, че и двете държави са членки на ЕС, Румъния е лишена от възможността да оказва натиск, както в случая със Сърбия, и няма да се стигне до изостряне на отношенията.

Членството на България и Румъния в ЕС и НАТО, общият интерес относно гарантирането на сигурността в Черноморския регион, общите проблеми, с които се сблъскват двете държави в рамките на членството си в ЕС, новите предизвикателства, пред които са изправени в контекста на войната в Украйна - всичко това ще ги тласка към задълбочаване на сътрудничеството помежду им. В условията на големите икономически трудности, пряко следствие от войната в Украйна, двете държави все повече осъзнават необходимостта от задълбочаване на икономическото и енергийното сътрудничество и от ускоряване на взаимната свързаност. България и Румъния имат общи цели, свързани с бързото напредване на проектите, отнасящи се до транспортната инфраструктура, осигуряването на условията за корабоплаване по река Дунав и свързаността в енергийната сфера, които ще допринесат за устойчивото развитие и на двете страни, създавайки също така и възможности за общностите, живеещи по двата бряга на реката. В хода на войната в Украйна се наблюдава интензифициране на двустранните контакти на различни нива. По време на срещите се обсъждат по-обща проблеми, свързани с регионалната и общоевропейската сигурност, но и конкретни въпроси от взаимен интерес и се търсят възможности за сътрудничество. Постоянен фокус на разговорите е задълбочаването на икономическото и енергийното сътрудничество и ускоряването на свързаността между двете страни, както и общи действия по въпроси от взаимен интерес.

Споделям мнението на един доказан експерт по проблемите на външната политика на Румъния и българо-румънските отношения Валентин Радомирски, който смята, че като цяло сближаването на България и Румъния ще следва, както и досега, главно геополитическите тенденции. То няма да получава импулс от осъзнаването на това, че преимуществата от по-голяма съгласуваност на общи политики са повече от недостатъците, които това може да окаже върху сегашните им елити.¹⁴³ Но можем да се надяваме, че именно геополитическите реалности ще накарат в някакъв момент и двете държави да осъзнаят тези преимущества и да им отдадат приоритет. Защото, както показва красноречивото заглавие на една книга¹⁴⁴, ние всички сме „заложници на географията“ и затова е изключително важно държавите, споделящи общите предизвикателства на геополитическата среда, да могат заедно да се справят с тях.

143 Митев, В. (2023). Валентин Радомирски: Румъния се е превърнала в най-важния и надежден съюзник на САЩ в черноморския регион, Мостът на приятелството. достъпно на [https://friendshipbridge.eu/bg/2023/01/08/radomirski-romania-poland-bg/\[10.2.2023\]](https://friendshipbridge.eu/bg/2023/01/08/radomirski-romania-poland-bg/[10.2.2023])

144 Marshall, T. *Prisoners of Geography*, London: Elliott&Thompson, 2019.

ПРЕПОРЪКИ

Предвид приложния характер на изследването на базата на направения анализ на основните приоритети на румънската външна политика и предизвикателствата пред българо-румънските отношения в съвременния геополитически контекст, могат да се направят няколко препоръки към МВНР относно румънския вектор на българската външна политика.

На първо място прави впечатление, че Румъния има ясно изразени външнополитически приоритети, които тя неотклонно следва и около които са обединени всички политически сили в страната. Това ѝ позволява да провежда активна и последователна политика за отстояване на националните интереси и да постига набеязани цели. В България няма консолидация на политическите сили по основните, стратегически важните въпроси на външната политика. Това сериозно ѝ пречи да реагира адекватно на външнополитическите предизвикателства и да провежда последователна политика по важни за страната въпроси. В този смисъл румънският опит показва, че България има нужда от дългосрочна визия за своите външнополитически приоритети, около която да се търси политически консенсус и нова Стратегия за национална сигурност, която да отчита предизвикателствата на променената геополитическа среда. ДИ при МВНР може да стане инициатор на разговори в средите на експертите в областта на външната политика за изработването на тези документи.

Войната в Украйна доведе до безпрецедента промяна на средата за сигурност в Черно море и до увеличаване на заплахите за сигурността на всички държави от Черноморския регион. Като съюзници в НАТО и ЕС България и Румъния имат интерес да засилят сътрудничеството си и да координират позициите си по всички въпроси, засягащи сигурността в Черноморския регион. Въпреки че Румъния показва предпочитание към другия си съюзник от източния фланг – Полша, и през последните години има видимо задълбочаване на сътрудничеството между двете държави, в политиката си към източния фланг НАТО възприема като тандем по-скоро България и Румъния. Българската дипломация трябва да използва именно това обстоятелство при търсене на координирана политика със северната си съседка пред лицето на общите рискове за сигурността в региона. Освен това България няма интерес в рамките на Алианса в Черноморския регион да се формират съюзи, от които тя е изключена. В този смисъл би било добре България да се опита да се присъедини към формата Полша-Румъния-Турция или да се опита да възстанови активния през първото

десетилетие на века формат България-Румъния-Турция, на който да се обсъждат въпроси от взаимен интерес в района на Черно море.

България има интерес да провежда координирана политика с Румъния в рамките на ЕС по въпроси от общ интерес, на първо място по въпроса за приемането на двете държави в Шенгенското пространство, като се изтъкват предимствата на това двете държави да не бъдат разделяни по пътя им към постигането на общата цел. Двете държави трябва заедно да отстояват правото си на членство в европейската свободна зона за движение, както и да координират усилията си в изработването на общи позиции по политиката на ЕС за миграцията. Въпреки изказванията на някои румънски политици, че към настоящия момент България може да се окаже пречка за приемането на Румъния в Шенгенското пространство, преобладаващото мнение в средите на румънския политически елит и изразеното становище на официално равнище е, че Румъния иска двете страни да бъдат приети заедно в Шенген и работи за това. Това обстоятелство е благоприятно за България, защото отделянето ѝ от Румъния носи риск страната да остане неясно докога сама в европейската периферия. Все пак трябва да се има предвид, че един от основните изразители на идеята, че двете държави трябва да бъдат разделени по пътя към членството им в Шенгенското пространство е лидерът на румънските социалдемократи Марсел Чолаку, който по силата на политическо споразумение трябва да оглави румънското правителство през май 2023 г. и може да има промяна на позицията по отношение на България. Освен това, ако възникне благоприятна възможност, т.е. ако Австрия бъде убедена да промени позицията си спрямо Румъния, естествено Румъния няма да се откаже да влезе в Шенген сама, без България.

Енергийната криза и икономическите трудности в общеевропейски план, възникнали вследствие на войната в Украйна, породиха необходимостта от по-близко сътрудничество между България и Румъния в усилията за диверсификация на енергийните ресурси и обезпечаване на енергийната сигурност. Наред с положителните стъпки в тази насока е необходимо българската дипломатия да активизира усилията си за разширяване на трансграничното сътрудничество в социалната и културната сфера, в сферата на образованието и туризма, в реализирането на инфраструктурни проекти, като се използват финансовите инструменти на ЕС. Много важна роля в това отношение може да изиграе Дунавската стратегия.

България трябва да се стреми също към координиране на политиката си с Румъния и в рамките на Югоизточна Европа, където двете държави имат общ интерес за запазване на мира и сигурността и за регионална свързаност. В това отношение България трябва да проявява активност за функциониране на различни формати на международно сътрудничество,

като например инициирания от нея през 2017 г. формат България-Румъния-Гърция-Сърбия, в рамките на който четирите държави обсъждат преди всичко сътрудничеството в областта на транспорта, енергетиката и инфраструктурата. България и Румъния имат еднакви позиции по отношение на европейската перспектива на Западните Балкани и България има интерес от съгласуване на позициите си с Румъния в рамките на ЕС, като се изтъкват аргументите на България относно Северна Македония.

ИЗБРАНА БИБЛИОГРАФИЯ

Бечев, Д. Русия се завръща на Балканите, София: Изток-Запад, 2018.

Михайлова, А. Румъния в началото на 21. век: трудното "завръщане" в Европа. – В: Костов, А., Е. Никова (Съст.) Балканите през първото десетилетие на 21. век, София: Парадигма, 2012, с. 268-293.

Михайлова, А. „Румъния: стремеж към излизане от периферията“. – В: Костов, А. (Съст.) Балканите през второто десетилетие на XXI век. Проблеми, предизвикателства, перспективи, София: Парадигма, 2015, с. 255-282.

Михайлова, А. Румъния и украинската криза: в търсене на нова стратегическа роля. - В: Маринков, Б., Б. Банчев, (Съст.) Балканите и украинската криза, София: Парадигма, 2017, с. 65-93.

Накъде отива светът. Глобалният политически лабиринт през погледа на български дипломати, авт. колектив от „Българско дипломатическо дружество“, София: Изток-Запад, 2020.

Накъде отива Европа. Предизвикателствата пред Стария континент през погледа на български дипломати, авт. колектив от „Българско дипломатическо дружество“, София: Изток-Запад, 2021.

Andrescu, G. Ruleta. Români și maghiari, 1990 – 2000, Iași: Polirom, 2001.

Bideleux, R., I. Jeffries, The Balkans. A Post-Communist History, London and New York: Routledge, 2007.

Carey, H. (ed.) Romania since 1989: Politics, Economics, and Society, Lanham: Lexington Books, 2004.

Dimitrov, P., A. Mihaylova, In Line with Brussels. Romanian and Bulgarian Position on the Ukrainian Crisis, *Europolity*, vol. 11, n. 1, 2017, 87-117.

Dungaciu, D., P. Peiu, Reunirea (realități, costuri, beneficii), București-Chișinău: Litera, 2017.

Gallagher, T. Theft of a Nation: Romania Since Communism, London: C. Hurst & Co. Publishers, 2005.

Goșu, A. The Seizure of Crimea - A Game Changer for the Black Sea Region, *Journal on Baltic Security*, vol. 1, issue 1, 2015, 37-46.

Goșu, A. The Time of the Oligarch. Relations between Romania and the Republic of Moldova (2009-2018), *Romanian Political Science Review*, 2018, vol. XVIII, no. 3, 323-422.

Ivan, R. Patterns of cooperation and conflict: Romanian-Ukrainian bilateral relations (1992-2006). *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 2007, 7(1), 133-153.

Joja, I.-S. Romania's Strategic Culture, 1990-2014. Continuity and Change in a Post-Communist Country's Evolution of national Interest and Security Policies, Stuttgart: Ibidem Press, 2019.

Kruglashov, A. Troublesome neighborhood: Romania and Ukraine relationships, *New Ukraine. A Journal of History and Politics*, 11/2011, p. 114 – 125.

Mihaylova, A. Through Neighbouring Eyes: the Changing Mutual Perceptions of Bulgarians and Romanians in the Process of European Integration, *Revue des Études Sud-Est Européennes*, XLVI, 1-4, 2008, 403–415.

Miscoiu, S. ed. Democratic Consolidation and Europeization in Romania. A One-Way Journey or a Return Ticket? Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2021.

Mungiu-Pippidi, A. Tranziția: primii 25 de ani / Alina Mungiu-Pippidi în dialog cu Vartan Arachelian, Iași: Polirom, 2014.

Papadimitriu, D., D. Phinnemore, Romania and the European Union. From Marginalisation to Membership, London and NY: Routledge, 2008.

Putintsev, I. Romania's Foreign Policy after NATO and EU Accession. *World Economy and International Relations*, 2019, vol. 63, No 11, pp. 66-75.

Roth, E. Romania's Foreign Policy Towards the Wider Black Sea Area in the Aftermath of the 2007 EU-Accession. A by-Product of Exogenous Influences, Colliding Interests and Energy Rivalries, *Romanian Political Science Review*, vol. XV, no. 1, 2015, 21-37.

Stan, L., D. Vancea (eds.) Post-Communist Romania at Twenty-Five. Linking Past, Present and Future, Lanham: Lexington Books, 2015.

Suveica, Sv. Crisis in Ukraine: A Quest for Moldovan Territorial Integrity, *Südosteuropa* 62 (2014), no. 2, pp. 208-220.

Vaduva, S., A. Thomas (eds.) Geopolitics, Development, and the National Security: Romania and Moldova at the Crossroads, N.Y.: Springer International Publishing, 2015.

Weseman, S., A. Kuimova, Romania and Black Sea Security, SIPRI Background Paper, December 2018.

Владимир Митев

**Външната политика на Румъния
в геополитически контекст
и България**

**Редактор
Албена Иванова**

ПРЕДГОВОР

Румъния е държава, за която са в сила думите на някогашните хъшове от повестта на Иван Вазов „Немили-недраги“ по адрес на собствената им родина. Стойки на брега на Дунав откъм Влахия, те възкликват, че другият бряг едновременно е тъй близо и тъй далеч.

Ако се вгледаме в българските медии, изглежда, че всички други съседни са ни по-познати от румънците. От София е лесно да се стигне до Ниш или Белград, до Солун и дори до Скопие. До Истанбул или Одрин пък има редовни автобусни линии, както и влак. Докато Букурещ, Крайова, Клуж-Напока, Тимишоара или Яш остават някак по-трудно достъпни. И това ограничава възможния опит на българите.

Настоящото авторско изследване има за цел да направи Румъния по-позната за българската общественост и да очертае подходите за успешно развитие на двустранните отношения. На базата на анализа на обществено-политическите и икономическите явления и тенденции се изследват процесите и многоаспектността на формирането и осъществяването на съвременната румънска външната политика. Общоприето е схващането, че външната политика е привилегирана територия на дипломатите и специалистите по международна сигурност. Въпреки това издигам тезата, че в съвременните условия на членство в ЕС най-силният подход за развитие на двустранните и регионалните отношения е използването от страна на държавните елити на народната дипломация, т.е. по-активно развитие на отношенията чрез насърчаване на контактите между обикновените хора.

Следя обществено-политическия живот в Румъния от 2009 г. През визириания период се наблюдават сходства в българския и румънския обществено-политически живот по отношение на обществени тенденции, натрупани социални противоречия, както и в използвания в двете страни политически понятиен апарат. Забелязва се и относително взаимно недоверие и апатия между народите от двете страни на Дунава.

Но българо-румънските отношения крият значителен неизползван потенциал за развитие. И в контекста на икономическата динамика, модернизацията на двете страни в рамките на ЕС, и в опита на всяка от тях да търси стратегическа дълбочина на своето развитие. Еволюция в мисленето на двата народа е важна предпоставка за реализацията на този потенциал. Процесът на промяна е налице, но е необходима по-активна роля на ниво държавни ръководства

Съвременното българско общество не осъзнава в достатъчна степен

сложността на своята позиция в света и е склонно да се затваря в себе си, в рамките на познатото, и да гледа с подозрение на новите реалности. В същото време Румъния успява да създаде у своите граждани, включително и у българските експат работници там, усещането за динамика, за по-ясна посока на тяхното житейско и професионално развитие¹. В духа на балканската традиция за конкуриране със съседа, социално-икономическият напредък на Румъния буди известни притеснения в част от българския политически елит. Ето защо настоящото изследване цели да генерира ново външнополитическо мислене у българите, водещо до по-голяма откритост и взаимодействие със северната ни съседка. Извежда се тезата за синхронно развитие на двете държави и засилване на ролята на гражданските общества в общественно-политическия живот на България и Румъния.

Тезата на изследването е, че там, където държавите имат лимити, гражданите, културните и академичните елити имат шанса да достигнат по-далеч, като се възползват от европейските програми за трансграничното сътрудничество.

Насложилите се стереотипи и подозрения във възприятията един към друг (още от периода на социализма и пост-комунистическия преход) са пречка пред сближаването на двата народа и динамизирането на българо-румънските отношения.

Изграждането на „мостове на приятелството“ между двата народа е водещо предизвикателство пред българските и румънските външнополитически, академични и граждански общности. Става дума за утвърждаване на лидери/общественици, които да оглавят съвместни начинания и партньорства, с оглед активизиране на двустранните отношения. В противен случай двата народа ще останат в руслото на своите тясно национални разбирания и интереси. Необходими са стъпки към взаимно опознаване, изграждане на доверие и оползотворяване на скритите възможности за развитие на двустранните и регионалните отношения.

Румъния разполага не само с природни ресурси и многобройно население, но и с индустриална база, както и с амбиции за активна роля в европейските и евроатлантическите дела. Ето три примера за това:

□ в Румъния действат 24 000 германски компании, които са назначили 300 000 работници²;

□ вторият човек по значимост в НАТО е румънецът Мирча Джоана (бивш румънски външен министър и бивш посланик на Румъния във Вашингтон);

1 Правовата държава е основна тема за българите в Румъния. <https://bnr.bg/radiobulgaria/post/101714884/pravovata-darjava-e-osnovna-tema-za-balgarite-v-rumania>, посетено на 22 януари 2023 г.

2 <https://youtu.be/479w7KNoDQ4>, Germania și noua ordine europăna, dezbateri Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 27:10, посетено на 17 октомври 2022 г.

□ председател на парламентарната група „Обнови Европа“ (на т. нар. макронисти или либерали) в Европейския парламент между 2019 г. и 2021 г. е оглавявана от бившия румънски премиер и еврокомисар Дачиан Чолош. Румънката Лаура Кьовеши ръководи европейската прокуратура (EPPO).

Убеждението, че българо-румънските отношения биха спечелили от формирането на т.нар. динамична идентичност т.е., сближаване на техните национални интереси в системата на регионалните (Балканиите), европейските (ЕС и НАТО) и международните отношения, преминава като червена нишка през цялото изследване. България и Румъния имат траен интерес от нарастване на динамиката в търговско-икономическите им отношения, което може да бъде постигнато чрез по-голямо взаимно отваряне в рамките на единния европейски пазар.

Нужни са интернационализация и търсене на нов подход за развитие на регионалното сътрудничество на Балканите и предефиниране на българската идентичност, така че тя да позволи справяне с по-голямата динамика в системата на международните отношения.

Теоретичната и методологическа база на изследването почива върху две значими школи в международните отношения – социален конструктивизъм и либерализъм.

А. Социален конструктивизъм

У нас се е наложило виждането, че интересите на България и нейните съседи са константни. Това означава, че в геополитически план България би трябвало да играе същата игра, която е играла през първата половина на ХХ в. – да е в добри отношения със съседите на своите съседи и водещите държави, но да е предпазлива и подозрителна към своите съседи, да гледа на себе си като остров, заобиколен от враждебни сили.

Категоричен съм, че е време да се отхвърли представата за историческа фиксираност и предопределеност на българската външнополитическа идентичност и интереси. Основни характеристики на съвременния свят са промяната, трансформацията, динамиката. Темпът на развитие, технологичните промени, екзистенциалните предизвикателства пред развитието на съвременния свят поставят на централно място въпроса за идентичността, който е и базисен за социалния конструктивизъм. Нашата идентичност не е вечна и неизменяема, а е социално конструирана. Ако българските външнополитически елити признаят и осъзнаят, че липсва движение в двустранните отношения със северната ни съседка, това може да е катализатор за промяна към ново мислене и идентичност. Само така би могло да се даде тласък на застиналите отношения. В този смисъл промяната може да дойде от личности, които не са били

подвластни на ретроградни политически клишета. Това следва да са лидери, които залагат на потенциала в развитието на съседските взаимовъзрзаности, а не на проблемите, генериращи статичност. Подобна вътрешна трансформация би могла да протече паралелно в българското и румънското общества. Така би се създавала благоприятна среда за по-дълбоката споделена интеграция на българите и румънците в системата на регионалните и международните отношения.

Сред българските и румънските политически елити се наблюдава тенденция автономно да играят ролята на регионални подизпълнители на западните интереси на Балканите. Това в момента се постига за сметка на добросъседските отношения. При управлението на Ливиу Драгна (бивш лидер на Социалдемократическата партия, водещата фигура в румънската политика между 2016 г. и 2019 г.) и в началото на румънското председателство на ЕС, изказвания на тогавашния председател на Европейската комисия Жан-Клод Юнкер отключиха мини кампания в българските медии. Внушението бе, че Румъния едва ли не ще се провали като председател на ЕС³. На този фон България изглеждаше през 2019 г. като бастион на европейското влияние в региона. По аналогичен начин в румънските медии периодично се акцентира на предполагаема българска склонност към русофилство, а това за съседите ни е спирачка по пътя на сближаването. Русофилските тенденции на Германия, Франция, Турция, Италия почти не оказват влияние на двустранните отношения на Букурещ с тези страни. Това е така вероятно защото всички те са силни и значими търговско-икономически партньори на Румъния. Акцентирането върху българската близост с Русия от страна на Букурещ най-вероятно също трябва да бъде обяснено с желанието за конкуренция в нашия регион кой е повече „западен“⁴.

Това своеобразно надхитряне и „ритане по кокалчетата“ възпрепятства българо-румънското сближаване и активизиране на двустранните отношения. То подхранва стари стереотипи. В условията на членството на двете страни в НАТО и ЕС и в условията на войната в Украйна, те би трябвало да отидат на заден план.

Едно от големите предизвикателства пред българо-румънските отношения е как да се оползотворят възможностите, а не да се зацикля върху спорните въпроси. Това предполага взаимна еволюция в мисленето, възприятията и подходите за развитие на двустранните отношения. За-

3 Владимир Митев: Медийното подгриване за румънското европредседателство издава дух на конкуренция, но в региона имаме нужда от повече сътрудничество със съседите <https://friendshipbridge.eu/bg/2019/01/05/vm-europresidency-bg/>, посетено на 23 януари 2023 г.

4 Alegeri în Bulgaria: reinventarea lui Borisov, un Parlament cu mai multe partide pro-ruse și același impas politic <https://www.veridica.ro/acf/alegeri-in-bulgaria-reinventarea-lui-borisov-un-parlament-cu-mai-multe-partide-pro-ruse-si-acelasi-impas-politic>, посетено на 23 януари 2023 г.

силената конкуренцията между София и Букурещ ще попречи на тяхната бърза европеизация и модернизация. Вкопчени в своите противоречия, те биха могли да останат още дълго време в периферия на ЕС.

Отварянето към съседа, трансграничното сътрудничество и синергия, изграждането на доверие и диалог предполага участието на по-широки слоеве от обществеността в двете страни. Двустранното сътрудничество не следва да отразява само настоящето ниво и състояние на отношенията, а да се планира и реализира в дългосрочен план в контекста на споделеното ни членство в НАТО и ЕС и бъдещето присъединяване към ОИСР.

Интериоризацията отличава обществата на центъра в световните и европейските взаимовързки от обществата на периферията. За да се издигнем като нация в йерархията на международните отношения, трябва да преминем през определена еволюция и да усвоим чрез практика и учене опита на другите. Контактите с Румъния могат да предложат възможност за усвояване и прилагане на нейния опит и носят няколко предимства:

□ Румънското общество има сходни проблеми с българското – т.е. е по-лесно да търсим паралели, да констатираме точно какво се случва, да установяваме прилики и разлики и да заимстваме опит;

□ Румъния остава до голяма степен непозната за българските елити и българския народ, което означава, че има голям потенциал за взаимно опознаване и черпене на опит.

За българите е характерна известна консервативност в политически и обществен план, свързана с нагласата на техните елити за „снишаване“, когато в международните отношения има буря. Налице са двусмисленост и нееднозначност, когато трябва да се вземат решения по проблемни ситуации, възникнали с държави извън ЕС, с които имаме традиционно добри отношения. Създаването на динамична идентичност със съседите в региона, обаче, би позволило на българите да черпят опит в по-големи мащаби. България също така би могла да играе ролята на свързващ елемент в рамките на политиките на такива центрове на сила като ЕС и НАТО спрямо Западните Балкани, Черноморския регион и Близкия изток.

Хетерогенността на българското общество и политика могат да бъдат смятани за предимство. Например българските външнополитически елити могат да общуват с всички страни в дадено противоречие. Но стратегическата дълбочина в подхода към тях ще дойде, ако преди това България е изградила трайни връзки с останалите държави от източната част на ЕС. Изправени сме пред общи сродни противоречия във вътрешен и външен план. В този смисъл Румъния е само първата страна в един процес на развитие на динамична идентичност, който би могъл да обхване и страните от Централна и Източна Европа.

Социалният конструктивизъм обяснява понятия и механизми, чрез които да протече предефинирането и еволюцията на идентичността. Негов основен постулат е стремежът към социалното конструиране на идентичността. Нашият опит и нашето „можене“ в международните отношения е свързано с богатството и динамиката на взаимосвързаностите и способностите, чрез които се самоделинираме и изграждаме отношенията с останалите държави

Конструкцията на българското общество е по-сложна и противоречива, отколкото изглежда на пръв поглед. При нас липсва консенсус по редица външнополитически въпроси. Не са достатъчни публичните диспути за параметрите на българската външна политика. Обикновено в медиите и социалните мрежи се призовават хората да вземат едностранно страна в някакво международно противоречие. В същото време българските елити са реактивни по отношение на заемане на позиция и формулиране на цялостни решения съобразно националния интерес и цели. В повечето случаи те се нагаждат към текущите процеси в региона в опит страната ни да избегне евентуални щети.

Във връзка с това мнозинството български граждани съзнават, че печеливша за България позиция е страната ни да избегне положението на прокси в даден международен конфликт. Необходимо е намирането на балансирана позиция, в която да бъдат зачетени българските интереси в контекста на динамично променящата се динамика на конфликтите. Тази позиция трябва да и отчита принципите, върху които функционира системата на международните отношения, световната икономика и културата.

Реален е и още един проблем. Българите са склонни да се взират само в своите национални граници. Полето на маневриране на страната ни в системата международните отношения е ограничено. Очевидна е нуждата от отваряне към региона не само на държавно и бизнес ниво. Обикновените хора също трябва да имат платформи за обмен на информация и споделяне на добри практики и опит (чрез медии, фондации, културни центрове). Динамичната идентичност със съседите ни предполага осъществяване на външна политика на споделени ресурси и възможности в регионален план.

Ще посоча два ярки примера как румънските елити се опитват да следват този път. Първо, Букурещ последователно търси варианти страната да участва в различни външнополитически формати на сътрудничество, където той изглежда като подизпълнител на интересите на Запада в региона. Румъния се стреми включи в двустранните отношения си със западните държави и да получи тяхната подкрепа относно важни за нея теми като европейската интерграция на Молдова или проблемите със сигурността в Черноморския регион. Например, *Платформата „Молдова“*

е формат между Германия, Франция и Румъния, която осигурява средства за реформи в Молдова, управлявана понастоящем от изразено проевропейско правителство. Форматът В-9, който обединява страните-членки на НАТО в Централна и Югоизточна Европа поставя Букурещ в подобна позиция на регионален доверен партньор в евроатлантически контекст.

Второ, най-добрият университет в Румъния – „Бабеш-Бояй“ в Клуж-Напока се отличава с уникална за региона интернационализация в сферата на научно-образователния обмен. Само студентите по медицина от Франция в него са 1500⁵. Хиляди други чуждестранни студенти, включително от африкански държави, учат в него. Висшето учебно заведение разполага с пъстра палитра от специализирани научни издания, които са листнати във водещи международни индекси за научна продукция. То е и част от по-широката стратегия за развитие на Клуж-Напока като „умен“ град на базата на знанието, цифровите технологии и многообразен културен живот, откликващ на нуждите на младите хора и на средната класа в него (¼ от населението на града са студенти).

В този контекст българските елити изглеждат по-предпазливи по отношение на интернационализацията на страната ни. Но социално-икономическият модел на България съдържа в себе си недостатъци, за чието преодоляване се изисква активност. Българите в по-малките населени места остават изолирани от хода на социалните, технологичните и културните промени. Те попадат в категорията на т.нар. статична идентичност, при която социалният опит е белязан от травма, от невъзможност за нейното преодоляване и трупане на неудовлетворение. Свързането на този статичен елемент в колективната идентичност на нашето общество с динамичен елемент, идващ от отношенията със света, е възможност нашата страна да предложи на своите граждани по-добър, достоен живот, и перспектива да се реализират в България вместо да емигрират и скъсат връзките с родината.

Б. Идеализъм

Школата на идеализма в международните отношения почива върху разбирането, че държавите като основни субекти на международните отношения са водени от ценности, идеали, концепции, а не от чисто материални и силови интереси. Застъпвам мнението, че използвания от България външнополитически инструментариум спрямо страните от Западните Балкани и Източното партньорство, се различава от външната ни политика, водена в рамките на евросъюза. Така например, спрямо Република Северна Македония се България очевидно се чувства в по-

⁵ Разговор с директора на Центъра за европейски изследвания в Университета „Бабеш-Бояй“, Клуж-Напока, 14 октомври 2022 г.

зицията на силата си да защити на нейния национален интерес чрез приемането на т.нар. френското предложение. В допълнение София води проактивна дипломация за запазването на независимия статут и българския характер на университета „Григорий Цамблак“ в Тараклия в Молдова. Същото не може да бъде казано, обаче, по отношение на отношенията ни с държави членки в ЕС. Там, където свършва силата на България, започва силата на другата държава. Без конструктивен дух в общуването, без култура на взаимно уважение, отстъпки, доверие не може да се постигнат успехи в двустранните и регионалните отношения.

Резултатността на българската външна политика към съседите и в частност спрямо Румъния зависи и от способността ѝ да ги убеди, че действа в името на ценности, принципи и интереси, които работят и в тяхна полза. Румъния традиционно се възприема като стожер на евроатлантическите интереси в региона. България би могла да позиционира своите икономически искания за повече мостове и фериботи през р. Дунав и изграждането на магистрални и ж.п. връзки, които да осигурят по-добра инфраструктурна свързаност на източния фланг на НАТО. Или пък да се наблегне на пограничните райони – по-интензивно взаимодействие с Румъния в рамките на Дунавската стратегия, програмата за трансгранично сътрудничество и т.н. Това ще мотивира и двете страни до изискат евросредства за своето споделено развитие.

В. Структура на изследването

В първата глава разглеждам водещите фактори, влияещи върху формирането и осъществяването на румънската външна политика. Във връзка с това наблягам не толкова на военно-политическите аспекти на сигурността, а на важността на икономическата динамика в условията на утвърдените пазарно-капиталистически отношения. Анализирани са основните страни-източници на чуждестранни инвестиции, баланса между чуждестранния и местния капитал в румънската икономика, значението на някои по-развити икономически отрасли като автомобилостроенето или ИТ сектора. Очертана е социално-икономическата база на румънското общество, която, от една страна, намира своето естествено възпроизводство в политическата надстройка, а от друга, поражда социални противоречия, за които се търси политическо решение.

Втората глава е посветена на геополитическия контекст, в които с реализира румънската външна политика, където разглеждам някои принципни дилеми, които водят до промени във външнополитическото статукво на страната. В глобален контекст, тези противоречия са свързани с балансите между западноевропейските и американските интереси в нашия регион, с напрежението между технопопулизма (про-Байдън) и

консервативния популизъм (про-Тръмп), както и между Европейската евроатлантическа тенденция (популярна в Германия, балтийските страни, Полша, Дания) и тенденцията за европейска стратегическа автономност (олицетворявана от френския президент Еманюел Макрон). На този фон следва да включи и Турция, която се утвърждава като медиатор между Запада и Изтока на базата на своята стратегическа двусмисленост.

Третата глава очертава различните вектори на румънската външна политика. Изследвам евроатлантическата политика на Румъния, икономическите ѝ връзки с ЕС и отношенията с някои страни извън ЕС, сред които Молдова, Украйна и Турция.

Четвъртата глава е фокусирана върху румънския вектор в българската външна политика. Очертавам спорните въпроси в българо-румънските отношения, и посочвам начините за тяхното решаване.

Петата глава отправя предложения за действия на българската външна политика. Акцентът е поставен върху инициативи, насърчаващи по-доброто опознаване на двата народа, преодоляване на бариерите в общуването и засилване на доверието и сътрудничеството.

Заклучението се опитва да погледне напред към един променен регион, в който българо-румънските отношения имат потенциал да осигурят по-голяма динамика на цяла Югоизточна Европа.

РУМЪНСКАТА ИКОНОМИКА

А. Въведение: значението на икономическата динамика за румънската вътрешна и външна политика и връзката между икономиката и сигурността

Преходът и интеграцията в ЕС са отключили могъщи капиталистически сили в Румъния. Ако някой иска да извършва промяна в това общество, трябва или да инвестира доста пари, или да има комплексно разбиране за локалните противоречия и търсения. Затова опознаването на румънската политика – вътрешна или външна, без разбиране на икономическата ѝ база е невъзможно.

За първите десет месеца на 2022 г. Румъния е привлякла чуждестранни инвестиции от 11,3 млрд. евро⁶. Те се добавят към над 100 млрд. евро чуждестранни инвестиции към края на 2021 г. Румъния развива модел на привличане на икономическа динамика създавайки нормативни и стратегически решения за стимулиране на пътя на чуждите капитали в страната. Мотивите за този подход са, че когато в Румъния има чуждестранни икономически интереси, глобалните сили – т.е. западните държави, ще бранят своите интереси и ще защитават румънската територия от потенциални заплахи, идващи от пространства извън ЕС.

Именно това се вижда след началото на бойните действия в Украйна. В Румъния бяха разположени френски войски – танкове и система за въздушна отбрана МАМВА, американската 101-ва въздушнопреносима дивизия. Испания дислоцира в страната изстребители F-18. Белгия, Нидерландия и много други страни, сред които и България, също изпратиха свои военни. В момента Румъния е единствената държава на източния фланг на НАТО, която има както ракетни системи HIMARS, така и ракети MIM-104 Patriot. Към тях трябва да се добави ракетният щит при Девеселу, изграден от САЩ по-рано. Общият брой на войските на НАТО в Румъния към 19 декември 2022 г. е 5000 бойци⁷.

Румънските елити отделят специално внимание на присъствието в

---

6 Nicolae Ciucă: Investițiile străine directe, nivel record pentru primele zece luni ale acestui an

<https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/nicolae-ciuca-investitiile-straine-directe-nivel-record-pentru-primele-zece-luni-ale-acestui-an-2191747>, посетено на 23 януари 2023 г.

7 Radu Tudor: Avem 5.000 de trupe NATO pe teritoriul României, iar acesta reprezintă semnalul de solidaritate și mesajul că România nu este o țară abandonată ci o țară aliată NATO <http://www.romaniaregional.ro/2022/12/19/radu-tudor-avem-5-000-de-trupe-nato-pe-teritoriul-romaniei-iar-acesta-reprezinta-semnalul-de-solidaritate-si-mesajul-ca-romania-nu-este-o-tara-abandonata-ci-o-tara-aliata-nato/>, посетено на 23 януари 2023 г.

страната на американската 101-ва въздушнопреносима дивизия. Това е нападателна бойна част, която в исторически план извършва десанта в Нормандия. Както съобщава CBS за първи път от почти 80 години тази бойна част е дислоцирана отново в Европа⁸.

Но Румъния винаги е придавала значимост не само и толкова на сигурността, колкото и на осигуряването на икономическа динамика.

Два исторически примера от най-новата история на Румъния са показателни. Страховете, че в СИВ Румъния ще получи ролята на земеделска страна и суровинен придатък (разпалени през 60-те години на миналия век от т.нар. съветски план „Валев“ за развитието на Югоизточна Европа и Бесарабия⁹) допринасят за преориентацията на страната към специфична външна политика, нестандартна за Източния блок. Тя се характеризира с: икономически връзки със САЩ, Великобритания и други западноевропейски страни; дипломатически отношения с Израел, близост с Китай и отдалечаване от Съветския съюз. Румъния се индустриализира с външнотърговски партньори, различни от тези на България, която разчита предимно на привилегированото си партньорство със СССР.

Другият пример е описан от историка Драгош Бекеру в дисертацията му за отношенията между социалистическа Румъния и държавите износителки на петрол¹⁰. Нефтената криза от 70-те години кара Букурещ да намали интензитета на своите връзки с Израел, така че да покаже солидарност с арабските държави в Близкоизточния конфликт. В Румъния битува историческата гордост, че страната е била единствената от Източния блок, която е поддържала връзки с Израел. Неслучайно с голям интерес бе посрещнат румънският превод на мемоарите на Роберт Каплан¹¹. Той описва как през Студената война единствената държава от региона с отвореност към Запада е била Румъния. Но както твърди Бекеру, когато става въпрос за икономически интереси, социалистическа Румъния намира начин да не ги жертва за сметка на лоялност към един или друг приятел.

В политическите и икономическите условия, възникнали след присъединяването на Румъния към НАТО и ЕС, основни източници на ди-

8 The U.S. Army's 101st Airborne is practicing for war with Russia just miles from Ukraine's border <https://www.cbsnews.com/news/ukraine-news-russia-us-army-101st-airborne-nato-war-games-romania/>, посетено на 24 декември 2022 г.

9 http://ipr.ihist.bas.bg/resumees/2016_56/IPr_2016_5-6_87-110.pdf, посетено на 29 януари 2023 г.

10 Dragos Becheru - România și problema petrolului (1969-1981) <https://www.cetateadescaun.ro/eticheta-produs/dragos-sebastian-becheru/>, посетено на 24 декември 2022 г.

11 Robert Kaplan - In Europe's Shadow: Two Cold Wars and a Thirty-Year Journey Through Romania and Beyond <https://www.amazon.com/Europes-Shadow-Thirty-Year-Journey-Through/dp/0812986628>, посетено на 24 декември 2022 г.

намика (търговия и чуждестранни инвестиции) са западноевропейските държави. Така силните икономически връзки със Западна Европа по естествен път се съчетават с културната и историческата евроцентричност на румънците. А традиционно отношението на западноевропейските страни към Русия е различно от това на евроатлантическите сили като САЩ и Великобритания. Показателно в това отношение е разбирането за европейска стратегическа автономия, което предвижда Русия да е част от една бъдеща система за сигурност в Европа. Това разбиране в момента не е актуално, доколкото войната в Украйна води до прекъсване на енергийните и икономическите връзки между Русия и Западна Европа. Но в западноевропейските страни все още са популярни разбиранията за завръщане към „обичайния бизнес“ с Русия след края на войната.

В Румъния не се разглежда сериозно перспективата за отслабване на западното влияние в региона, обяснява Серджу Мишкою – преподавател по политически науки от университета „Бабеш-Боляй“¹². В същото време обаче румънските елити отчитат, че е възможно САЩ да пренасочат своето внимание към Китай и да оставят на западноевропейците да отговарят за отношенията с Русия.

Джордже Скутару – изпълнителен директор на румънския мозъчен тръст New Strategy Center, не изключва в САЩ отново да се появи изолационистки президент като Тръмп, макар това да е малко вероятно. Скутару отчита, че основният интерес на САЩ е да предотврати съюз между Русия и Китай, а не да съдържа Русия, която няма икономически потенциал да е сериозна заплаха за Запада. Затова е възможно Вашингтон да пренасочи вниманието си към Далечния изток. Само че между Западна Европа и Русия „са се случили твърде много неща“, откакто е започнала войната в Украйна и Скутару не очаква отношенията помежду им да се върнат на изходните позиции отпреди войната¹³.

През юли 2022 г. в проведена дискусия в коментарното студио на Лабораторията за анализ и информационна война и стратегически комуникации към Института за политологични изследвания и международни отношения при Румънската академия на науките, румънската експертна общност изразява загриженост от възможно оттегляне на САЩ от Черноморския регион. Предвижда се тяхното военно присъствие да бъде заменено с военно-политическо и икономическо присъствие от европейски тип. Според опасенията на румънската експертна общност европейците и американците могат да видоизменят ролите си по гарантиране

12 Румъния не разглежда сериозно перспективата влиянието на Запада в региона да отслабне <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/08/27/miscoiu-cbt-4-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

13 Джордже Скутару: Двусмислието на България не пречи на Румъния да намери повече точки за сътрудничество с нея <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/12/17/scutaru-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

на сигурността в Черноморския регион. Натовските държави членки на Алианса да бъдат ангажирани със сигурността в Черно море и да съдържат Русия, а САЩ да пренасочат усилията си за съдържане на Китай в Индотихоокеанския регион. Това ще доведе до стратегическа промяна за Румъния, която страната следва да отчита в своето външнополитическо планиране. В този случай Букурещ ще трябва да участва в европейски сили с по-малки способности за охрана на Черно море. В допълнение, тези европейски сили могат да се държат спрямо Москва не по начина, по който източно-европейските ястреби в НАТО биха искали. Във връзка с това Румъния разчита американската военна активност в Черноморския басейн макар и намалена, да бъде запазена. Според г-жа Инайе, представител на Джърмън Маршал фонд в Румъния, Букурещ следва да бъде активен участник в динамично протичащите процеси в региона за да дефинира и отстои своите интереси.

Независимо че на този етап опасността Румъния да бъде изоставена на източния фланг в ръцете на западноевропейските държави е избегната, принципното напрежение и противоречие между външната политика, белязана от сигурността, и тази, белязана от икономическата динамика, остава.

Б. Напрежението между западноевропейските и суверенистките разбирания за развитието на Румъния

Един инвариант на противоречието между икономическа динамика и сигурност е това между западноевропейските сили и суверенистките сили. В Централна Европа се утвърдиха две държави с регионални амбиции, водени от суверенистки правителства – Полша на „Право и справедливост“ с лидер на заден план Ярослав Качински и Унгария на „Фидес“ и премиера Виктор Орбан. Това са две държави, които успяват да привлекат повече американски инвестиции от Румъния. Полша е с проамериканско и пробританско суверенистко правителство, докато Унгария е обвинявана, че разчита на близки връзки с Русия. И двете държави от години имат противоречия с Брюксел, който ту понякога подема по-твърда линия към тях, ту понякога не поставя нужния акцент на проблемите, създавани от тях. (Например спрямо твърдата миграционна политика на Полша по отношение на близоизточните бежанци, идващи от Беларус, или енергийното взаимодействие на Унгария с руски компании).

В периода 2016-2019 г. тогавашният лидер на румънската Социал-демократическа партия Ливиу Драгня се опитва да поведе страната по пътя на Полша и Унгария. Усилията му завършват с изпращането му в затвора. В този случай обяснението отново може да се търси в полето на икономиката и сигурността.

Румънските елити са недоволни, че така и не успяват да привлекат по-значими американски инвестиции въпреки значителното отслабване на силата на румънския работник за сметка на усилване на капитала, което бе извършено от правителството на Емил Бок през 2011 г. Тогава в условията на бушуващата международна икономическа криза, Букурещ променя Трудовия кодекс и Закона за социалния диалог под натиска на Съвета на чуждестранните инвеститори, овластявайки допълнително работодателите (капитала) в отношенията с работниците (труда)¹⁴.

В румънския печат се констатира периодично, че Полша е водеща в привличането на американски вложения в региона, а Унгария ги е удвоила от 2016 г. насам¹⁵. Отсъствието на по-значими капитали от САЩ в Румъния може да се тълкува и като липса на интерес у американския бизнес. Или пък като знак, че страната е в сферата на влияние на други сили, включително такива, разположени източно от ЕС.

Някои румънски медии се опитват да чертаят розова картина на американо-румънските икономически отношения. „Нивото на преките американски инвестиции в Румъния нарасна значително след 1997 г., когато бе подписано стратегическото партньорство между двете държави и достигна 7,6 млрд. долара през 2020 г., според данните, предоставени от ръководството на *AmCham* – румъно-американската търговска камара. САЩ е най-големият чуждестранен инвеститор в Румъния извън Европа. Приблизително 900 са американски компании в Румъния и те осигуряват работа на 102 000 служители. Това са данни от изследване на Румънския икономически монитор, изследователска лаборатория на Университета „Бабеш-Бояй“ от Клуж-Напока, поръчано от *AmCham România*.“¹⁶

49 % от американските инвестиции в Румъния са в областта на производството. Земеделската продукция е на второ място с дял 29 %, здравеопазването е на трето място с 9 %. Следват сферата на услугите и ИТ секторът – с равен дял от по 6 %¹⁷.

Двустранната търговия между САЩ и Румъния през 2020 г. е била на стойност 5,44 млрд. долара. „Говорим за румънски износ към САЩ на стойност 3,4 млрд. долара и внос от малко под 2 млрд. долара. Като обем

14 Botiş reia discuțiile pe legile dialogului social și așteaptă sindicaliștii la ministerul muncii <https://www.mediafax.ro/social/botis-reia-discutiile-pe-legile-dialogului-social-si-asteapta-sindicaliștii-la-ministerul-muncii-8103422>, посетено на 22 януари 2023 г.

15 Investitorii americani nu mai vor în România, din cauza lipsei infrastructurii de la noi din țară și a prețurilor mari la energie <https://www.euronews.ro/articole/investitorii-americani-nu-mai-vor-in-romania-din-cauza-lipsei-infrastructurii-de>, посетено на 22 януари 2023 г.

16 Tabloul economic al relațiilor româno-americane. Peste 100.000 de angajați lucrează în companiile controlate de SUA în România. Cum au evoluat investițiile și care sunt cele mai active sectoare <https://economedia.ro/tabloul-economic-al-relatiilor-romano-americane-peste-100-000-de-angajati-lucreaza-in-companiile-controlate-de-sua-in-romania-cum-au-evoluat-investitiile-si-care-sunt-cele-mai-active-sectoare.html#.Y2TbzdJBxH5>, посетено на 22 януари 2023 г.

17 Пак там.

на директните чуждестранни инвестиции Румъния се намира пред държави като Словакия и България, но след държави като Чехия, Унгария и Полша. Това показва колко голям е потенциалът за развитие на двустранните отношения между нашите държави”, отбелязва Йонуц Симион, председател на *AmCham România*¹⁸.

Въпреки това същата медия отбелязва, че САЩ са едва петият чуждестранен инвеститор. На първо място е Германия (приблизително 15 % от чуждестранните инвестиции), Австрия (приблизително 11 %), Франция (приблизително 10 %) и Италия (приблизително 8 %)¹⁹. Първите четири страни са все от Западна Европа и заедно осигуряват 44 % от чуждестранните вложения в страната. Те са известни и със своята отвореност към икономически отношения с Русия отпреди войната в Украйна.

Тези интензивни икономически връзки със Западна Европа биха могли да доведат до ситуация, в която както обича да казва анализаторът Дан Дунгачу, Румъния „ще трябва да избира между своя баща и своята майка“ с други думи между САЩ и Западна Европа, ако настъпят различия в евроатлантическите отношения. Едно завръщане на републиканска администрация начело на Щатите например би могло да доведе до противоречия между двата стълба на румънската външна политика – САЩ и Западна Европа, политика, която по думите на мнозина се базира на единен Запад²⁰.

Румъния разчита именно на ЕС за икономически отговор на предизвикателствата, създадени от войната в Украйна²¹. Модернизацията на страната, като се започне с инфраструктурата и се стигне до дигитализацията и развитието на човешкия капитал, зависи от Плана за възстановяване и устойчивост, по който Букурещ трябва да получи 29,2 милиарда евро. От друга страна, стратегическото партньорство със САЩ в сферата на сигурността е ключово за румънските елити. Те възприемат американския военен ангажимент към тяхната страна като естествен и възлов за нейното утвърждаване в региона. Близкото сътрудничество със САЩ е източник на самочувствие за румънските елити, които чувстват стратегическата значимост на своята страна като преден пост на НАТО на източния фланг.

Румънската външна политика е белязана от диалектическа връзка между двата полюса – евроатлантически и западноевропейски, първият – по-скоро свързан със сигурността, вторият – повече с икономическата динамика. В условията на война в Украйна ролята на сигурността

18 Пак там.

19 Пак там.

20 Серджу Мишкою: Румъния разчита на ЕС за икономически отговор на войната в Украйна <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/08/27/miscoiu-cbt-1-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

21 Пак там.

безспорно се увеличава. Но усилията на румънските елити вероятно ще бъдат хвърлени да убедят американските компании да инвестират по-активно в страната. Евентуално избиране на проамерикански политик за румънски президент през 2024 г. би могло да помогне в този процес.

Що се отнася до популистката политическа тенденция, която Ливиу Драгня се опита да утвърди, тя така и не успя да надхвърли определени граници. Той се противопостави на технократския сегмент в румънската политика – на чуждестранните корпорации (основно от Западна Европа) и на тайните служби (които са евроатлантически по своя характер). Противопоставянето между Драгня и Европейската комисия доведе до предефиниране на борбата с корупцията и до отстраняването на Лаура Къовеша от ръководството на антикорупционната прокуратура. Румъния обаче не можеше да си позволи да тръгне по пътя на Унгария или Полша, защото ѝ липсва това многообразие на източници на икономическа динамика. Румънската икономика е силно индустриализирана и е тясно свързана със западноевропейската. Докато не се увеличат американските инвестиции в Румъния, перспективата за нова Полша или нова Унгария няма да има потенциал да се разгърне. Въпреки това в Румъния има известни условия за разгръщане на суверенистка тенденция, която намира израз в партията „Съюз за единството на румънците“ и в други по-малки формации. Тази тенденция се засилва в контекста на отрицателния вот на Австрия и Нидерландия за присъединяването на Румъния и България към шенгенското пространство. В Румъния набира сили социалната нагласа на обидата, че румънците са смятани за „европейци втора ръка“. Ако в Европа продължи утвърждаването на консервативни популистки сили, както това се случи в Италия, и ако в САЩ за президент бъде отново избран републиканец, вероятно румънската суверенистка тенденция ще получи възможност да се разгърне още по-широко.

В. Статистически данни за румънската икономика

През 2021 г. БВП на Румъния нараства с 5,9 % и достига 240 млрд. евро²². 12 % от него се падат на автоиндустрията, представена от двама производители на автомобили и 630 доставчици на автомобилни компоненти²³. В този сектор са заети 230 000 души²⁴. Автомобилостроенето осигурява 30 % от общия износ на страната, който възлиза на 88,5 млрд.

22 Economia României a crescut peste așteptări în 2021. PIB-ul a atins un nivel record, în ciuda crizei economice Acest text a fost copiat de pe Ziare.com Economia României a crescut peste așteptări în 2021. PIB-ul a atins un nivel record, în ciuda crizei economice <https://ziare.com/pib-romania/pib-ul-romaniei-a-atins-un-nivel-record-in-2021-1718317>, посетено на 22 януари 2023 г.

23 Адриан Санду: Румънската автомобилна индустрия се намира в перфектна буря, но е устойчива <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/11/05/adrian-sandu-acarom-bg/>

24 Пак там.

евро през 2021 г. и нараства с 24,4 % спрямо 2020 г.²⁵

Желязо и стомана са сред 10-те водещи стоки в експортната листа на Румъния – с ръст от 99,4 % от 2020 до 2021 г. На второ място по ръст на износа са минералните горива, включително петролът – с 81,4 %. Доставкаите на зърнени култури (пшеница, царевица и ечемик) от Румъния са на трето място и бележат ръст от 75,1 %. Най-скромното увеличение сред 10-те най-големи експортни категории на Румъния е при превозните средства - ръст от 6,2 % на годишна база²⁶.

Румънската икономика е силно свързана с ЕС. Последните налични данни за отделните държави показват, че 69,4 % от стоките, изнесени от Румъния, са били закупени от вносители от: Германия (20,5 % от общия обем на Румъния), Италия (10,5 %), Франция (6,4 %), Унгария (5,7 %), Полша (4 %), България (3,9 %), Турция (3,5 %), Нидерландия (3,4 %), Чешката република (3,1 %), Испания (3 %), Обединеното кралство (2,9 %) и Австрия (2,5 %).

В континентален план 83,1 % от износа на Румъния по стойност е за други европейски държави, а 10,5 % - за Азия. Румънският износ за Африка възлиза на 3,1 % , за Северна Америка - 2,7 %, за Латинска Америка (без Мексико, но включваща Карибския басейн) – 0,4% и за Океания, Австралия и Нова Зеландия - 0,2 %.

Икономическата обвързаност на Румъния със страните от ЕС се потвърждава и в списъка с чуждестранните инвеститори и техните вложения в страната. Според Emerging Europe Investment Promotion Report 2022 Румъния е на второ място по привлечени чуждестранни инвестиции в региона през 2021 г. с 8,6 млрд. долара (8,61 млрд. евро) след Полша, която е привлякла 24,82 млрд. долара (24,86 млрд. евро.)²⁷.

В Букурещ и в района около него са се стекли 60 % от чуждестранните инвестиции през 2021 г.²⁸. Налице е регионална диференциация. Това води до големи разлики в развитието между столицата и големите градове.

В края на 2021 г. общият размер на преките чуждестранни инвестиции в Румъния надхвърля за първи път 100 млрд. евро. Най-голям дял от тях се пада на Холандия – над 22,2 млрд. евро, но трябва да се има

25 Romania's Top 10 Exports <https://www.worldstopexports.com/romanias-top-10-exports/>, посетено на 22 януари 2023 г.

26 Romania's Top 10 Exports <https://www.worldstopexports.com/romanias-top-10-exports/>, посетено на 22 януари 2023 г.

27 România, pe locul 2 în topul țărilor din regiune care au atras investiții străine directe anul trecut, însă rămâne mult în urma Poloniei <https://economedia.ro/romania-a-urcat-pe-lucul-2-in-topul-tarilor-din-regiune-care-au-atras-investitii-straine-directe-insa-ramane-mult-in-urma-poloniei.html#.Y2epIJBxH5>, посетено на 22 януари 2023 г.

28 ISD: 2021, cel mai bun an pentru investițiile străine din ultimii 10 ani: Soldul investițiilor străine directe a trecut de 100 mld. euro <https://www.zf.ro/eveniment/isd-2021-cel-mai-bun-an-pentru-investitiile-straine-din-ultimii-10-21208716>, посетено на 22 януари 2023 г.

предвид, че тя е офшорна зона. Следват Германия (12,2 млрд. евро.), Австрия (12,2 млрд. евро), Италия (7,5 млрд. евро), Франция (6,5 млрд. евро). Офшорна зона е и шестата държава в списъка – Кипър, откъдето са дошли 6,3 млрд. евро чуждестранни вложения. САЩ е на 14-то място в този списък с 1,1 млрд. евро²⁹.

Германия продължава да държи, пряко или чрез дъщерни дружества в междинни страни, първата позиция сред страните, които са инвестирани в Румъния, с общо вложения от 14,91 млрд. евро, т.е. 14,9 % от общото количество чуждестранни инвестиции. Следват я Австрия (10,7 %), Франция (9,7 %), Италия (7,9 %), САЩ (7,8 %) и Нидерландия (3,8 %) ³⁰.

Дружествата, създадени чрез вложения „на зелено“, съставляват 64,5 % от общото салдо на ПЧИ, което е 64,6 млрд. евро. „Това потвърждава дългосрочния ангажимент на чуждестранните инвеститори към румънската икономика“, се посочва в доклад на Румънската национална банка, публикуван през октомври 2022 г. ³¹.

Преките чуждестранни инвестиции в предприятия „на зелено“ са ориентирани главно към преработващата промишленост (28,6 % от салдото на ПЧИ в предприятия „на зелено“, при 27,8 % през 2020 г.). Други отрасли, в които тези инвестиции имат значителен дял, са търговията (23,2 %), строителството и недвижимите имоти (18,1 %), както и финансовото посредничество и застраховането (11,0 %).

Според представители на Съвета на чуждестранните инвеститори (FIC) процесът на икономически растеж в Румъния може да бъде ускорен чрез стратегически инвестиции. Според проекта „Va urma“ (от рум. - очаквайте продължение – бел.авт.), стартиран от организацията, БВП на Румъния може да достигне почти 898 млрд. евро през 2040 г., за по-малко от 18 години, т.е. увеличение от около 3,2 пъти спрямо сегашното ниво.

Премиерът Николае Чука обяви в края на януари 2023 г., че през 2022 г. БВП на Румъния е нараснал с 49 млрд. евро като номинална стойност и е достигнал 291 млрд. евро. Това е с 8,9 млрд. евро над правителствените прогнози за същия период ³².

„Проектът „Очаквайте продължение“ е модел за икономическо развитие. Тазгодишното издание е посветено на зелените и цифровите преходи. През следващите четири десетилетия икономиката може да нарасне още 4,5 пъти. Заедно можем да ускорим този процес“, заяви Кристиан

29 Investițiile străine directe au depășit borna de 100 mld. euro la finele lui 2021, după ce fluxul net a crescut de trei ori față de anul precedent <https://cursdeguvernare.ro/investitiile-straine-directe-au-depasit-borna-de-100-mld-euro-la-finele-lui-2021-dupa-ce-fluxul-net-a-crescut-de-trei-ori-fata-de-anul-precedent.html>, посетено на 22 януари 2023 г.

30 Пак там.

31 Пак там.

32 <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/ciucua-pib-ul-romaniei-a-crescut-cu-49-in-2022-fata-de-2021-este-o-crestere-semnificativa-2228937>, посетено на 29 януари 2023 г.

Секошан, председател на FIC, на събитие, организирано от Съвета, цитиран от Ziarul Financiar.

Особеност на румънската икономика е, че значително нараства количеството на реинвестираната печалба от компаниите, които вече присъстват на румънски пазар. „Реинвестираната печалба е определена, като от печалбата след данъци за 2021 г., която се дължи на преките чуждестранни инвеститори в печеливши предприятия за ПЧИ, в размер на 11 млрд. евро, са приспаднати свързаните с тях дивиденди през 2021 г. в размер на 3,72 млрд. евро и загубите, понесени от предприятията с ПЧИ през 2021 г. (2,7 млрд. евро), които се дължат на преките чуждестранни инвеститори. Реинвестираната печалба бележи възходяща тенденция през последните 10 години, като от отрицателни стойности, отчетени през първите три години, показателят отчита положителни стойности от 2015 г. насам (+510 млн. евро), достигайки 4,58 млрд. евро през 2021 г., което е с 52% повече в сравнение с 2020 г.“, пише сайтът *Curs de Guvernare*³³.

Всички изнесени по-горе данни илюстрират мащабите на румънския икономически потенциал.

Г. Напрежението между чуждестранен и национален капитал в Румъния

В годините преди властта да бъде поета от коалицията на старите партии – Националлибералната, Социалдемократическата и Партията на етническите унгарци, в Румъния съществуват напрежения между чуждестранния и националния капитал. Привържениците на втория се оплакват, че страната е станала колония на Западна Европа и че голямата част от държавните помощи отиват за чуждестранните фирми³⁴. Част от аргументите за този дискурс могат да се открият във фундаменталния труд на високопоставения служител на Румънската национална банка Флорин Джорджеску, озаглавен „Капиталът в посткомунистическа Румъния“³⁵. Авторът посочва, че през 2016 г. чуждестранният капитал е представлявал 55 % от целия частен сектор и 48 % от оборота в икономиката, докато националният капитал е бил 45 % от целия частен сектор

33 Investițiile străine directe au depășit borna de 100 mld. euro la finele lui 2021, după ce fluxul net a crescut de trei ori față de anul precedent <https://cursdeguvernare.ro/investitiile-straine-directe-au-depasit-borna-de-100-mld-euro-la-finele-lui-2021-dupa-ce-fluxul-net-a-crescut-de-trei-ori-fata-de-anul-precedent.html>, 22 януари 2023 г.

34 Cristian Grosu / Capitalul autohton și ajutorul statului autohton: O problemă și câteva soluții <https://cursdeguvernare.ro/cristian-grosu-capitalul-autohton-si-ajutorul-statului-autohton-o-problema-si-cateva-solutii.html>, посетено на 22 януари 2023 г.

35 Florin Georgescu - Capitalul in Romania postcomunista, Editura Academiei Romane, Bucuresti, 2018 https://www.researchgate.net/publication/340101413_Capitalul_in_Romania_postcomunista_Vol_I

и 40 % от оборота в икономиката (оставащите 12 % за държавния сектор в нея)³⁶.

В своя прочит на книгата на Флорин Джорджеску политологът Аурелиан Джугъл отбелязва:

„Бизнес средата в Румъния е благоприятна за чуждестранните инвеститори: Румъния е на 25-то място в света по отношение на въздействието на правната рамка върху ПЧИ, Унгария е на 46-то място, Полша - на 65-то място, а България – на 110-то място. Главната роля на чуждестранния капитал в националната икономика се играе от малък брой компании, като първият 1 % от тях с мажоритарен чуждестранен капитал (само 456 фирми, представляващи 0,1 % от общия брой фирми в икономиката) генерират над 60 % от брутната добавена стойност (БДС), създадена от тази категория вложители (и 27 % от общата БДС в икономиката). В тях работят 57 % от служителите на чуждестранните фирми (596 хил. души, т.е. 15 % от броя на служителите в икономиката).

Чуждестранните фирми: (I) отчитат значително по-високи средни загуби от икономическите агенти с мажоритарен местен капитал (155 хил. евро на единица през 2016 г. в сравнение със 17 хил. евро за частните дружества с румънски капитал); (II) имат среден капитализационен дефицит 10 пъти по-висок в сравнение с частните икономически субекти с румънски капитал (626 хил. евро на фирма в сравнение с 64 хил. евро); (III) създават значителни просрочия, като средното ниво на просрочените плащания за чуждестранните фирми е 4 пъти по-високо в сравнение с частните фирми с мажоритарен местен капитал (590 хил. евро на единица в сравнение със 149 хил. евро през 2016 г.).

Тези данни подчертават ясно изразената финансова недисциплинираност на чуждестранните фирми, която оказва отрицателно въздействие върху ефективното функциониране на националната икономика. Освен това в класацията на румънските дружества с най-големи загуби присъстват много дъщерни дружества на мултинационални корпорации. Анализът на рентабилността на техните дъщерните дружества в други страни (включително в Централна и Източна Европа) разкрива една тревожна реалност. Тези мултинационални корпорации, които отчитат огромни загуби в нашата страна, имат по-благоприятно финансово състояние в други страни от региона, като в много случаи генерират положителни резултати.“

Джугъл се позовава на Джорджеску и в друг детайл: „Националният капитал не означава нищо повече от ниски нива на технологии и знания, като румънските фирми работят основно в областта на търговията

36 Capitalul lui Florin Georgescu sau despre eșecurile capitalismului postcomunist <https://ro.baricada.org/capitalul-georgescu/>, посетено на 22 януари 2023 г.

(34 %), обикновено нискоквалифицирани услуги (42 %), строителство и недвижими имоти (12 %).³⁷

Опитите на румънския национален капитал да възстанови баланса на силите в икономика са перманентни. Един такъв опит – управлението на Социалдемократическата партия по времето на Ливиу Драгня, е анализиран от румънския политически икономист Корнел Бан (от Копенхагенското бизнес училище). Според него, устойчивостта на националния неолиберален икономически модел може да бъде защитена от натиска на фискалната парична политика, ако неговите поддръжници формират широка социална подкрепа и използват политико-технологичните възможности за отслабване на опозицията срещу модела и същевременно буферират въздействието на пазарно-регулаторните механизми върху следваните неолиберални политики.³⁸

В периода 2016-2019 г. Ливиу Драгня се опитва да спечели обществена база сред избирателите. Той въвежда редица данъчни иновации (премахва данък общ доход в някои случаи в ИТ сектора, намалява ДДС за различни насъщни продукти и услуги, насърчава прехвърлянето на хората към работа за собствени микропредприятия и т.н.). Облекченията облагодетелстват некорпоративните части от средната класа. Целта е я откъснат от влиянието на популярните партии като Съюза „Спасете Румъния“ и други. В крайна сметка европейските избори от май 2019 г. показват, че подкрепата за коалицията срещу Драгня остава силна, а на следващия ден, след вота той получава ефективна присъда и влиза в затвора.

Вторият опит за управление на националния капитал – управлението на старите партии, започва през 2021 г.. То протича без конфронтация с Брюксел, в условия, в които на страната е нужна стабилност, заради войната в Украйна, а Планът за възстановяване и устойчивост осигурява 29,2 млрд. евро. Съюзът „Спасете Румъния“ (партията на корпоративния сектор с антикорупционни убеждения) е изхвърлена от подялбата на средствата. Междувременно пламва друг скандал – плъзват съмнения, че докторските дисертации на няколко министри и дори на премиера, са плагиатствани. Така балансът между средната класа и градските елити, от една страна, и клиентелистките елити, от друга страна, остава динамичен, независимо, че като цяло желанието за реформи в управлението отсъства.

37 Capitalul lui Florin Georgescu sau despre eșecurile capitalismului postcomunist <https://ro.baricada.org/capitalul-georgescu/>, посетено на 22 януари 2023 г.

38 The Political Economy of National-Neoliberalism https://www.academia.edu/67704554/The_Political_Economy_of_National_Neoliberalism, посетено на 22 януари 2023 г.

Д. Водещи сектори на румънската икономика – автомобилостроене, ИТ, земеделие, енергетика

Автомобилостроенето на Румъния е водещ отрасъл с 30 % дял от износа, 12 % дял от БВП и 230 000 служители, заети в него. Румъния има два производителя на автомобили – *Dacia* (собственост на френската *Renault*) с 3 завода и турската компания *Ford* – с два завода (един за автомобили и един за двигатели). Освен тях има 630 доставчика. Много от чуждестранните компании с инвестиции в Румъния – например *Continental*, *Renault* (с техническия му център в Титу), *Zima*, *Delphi*, *Porsche*, *Bosch*, *Hella*, *Schaeffler* и т.н. имат изследователски центрове в Румъния. В последно време в страната се създават и изследователски центрове за софтуер и за нови автономни превозни средства, за свързани превозни средства и за тестване³⁹.

Продукти на автомобилната индустрия се изнасят в над 40 страни. Този икономически сектор е предимно в ръцете на задграничния капитал, който ползва евтиния труд и техническите знания на местните инженери, за да получи конкурентно предимство и да осигури доставки за своите производствени центрове в Западна Европа и по света. Например, заводът на *Renault* в Румъния традиционно доставя части за производството на коли със същата марка в Иран, а преди войната в Украйна *Renault* има производство и в Русия. От друга страна, *Ford* прехвърля собствеността за своите инвестиции в Крайова към турската компания *Ford Otosan*, която е смесена американо-турска собственост. След прехвърлянето производственият капацитет на завода в Крайова нараства значително. Така в края на 2022 г. Румъния е произвела над 509 000 автомобили, надминавайки рекордната 2019 г., когато са произведени 490 000 возила. Румъния е шести по големина производител на автомобили в Европа⁴⁰.

Изкушаващо е да се мисли, че румънският успех в автомобилостроенето се дължи на традициите, които страната има в него още от времето на социализма. Обяснението обаче е и в системната подкрепа на държавата за сектора. Големи инвеститори в бранша сключват споразумения с правителството, за да получат различни държавни помощи, като в замяна чуждестранните компании се ангажират да вложат още средства и да отворят нови работни места.

Така например в периода 2005-2015 г. румънската държава е дала

39 Адриан Санду: Румънската автомобилна индустрия се намира в перфектна буря, но е устойчива <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/11/05/adrian-sandu-acarom-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

40 Адриан Санду: Румънската автомобилна индустрия се намира в перфектна буря, но е устойчива <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/11/05/adrian-sandu-acarom-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

помощи на инвеститори от различни сектори на обща стойност 778 млн. евро, пише сайтът *Curs de Guvernare*, като се позовава на данни от министерството на финансите. Инвеститорите са вложили 1,9 млрд. евро за същия период. 36 % от най-крупните 50 споразумения за държавна помощ са в сектора на автомобилостроенето⁴¹.

„В Румъния има отдел, който се занимава с държавната помощ. Тя се предоставя не само в автомобилния сектор, а на всички компании, които инвестират в нашата страна. Общата политика на Европейския съюз се следва като рамка. Една и съща политика за държавна помощ важи за целия ЕС. Не могат да бъдат отпускани повече пари от определен праг. Сега, в зависимост от важноста на инвестиционните проекти, идващи в Румъния и показателите за включване в този праг на държавна помощ, кандидатурите се обсъждат на правителствено ниво, на ниво министър-председател, министър на финансите и т.н. Те разглеждат пакет, който може да бъде предложен на съответната компания в зависимост от нейните нужди и намерения. Решенията се вземат в зависимост от важноста на инвестицията за Румъния. Това подлежи на договаряне във всяка страна. Но, внимавайте, ограниченията, наложени от Европейската комисия, не трябва да бъдат надвишени. Изпраща се уведомление на Европейската комисия, след което тя дава съгласието си за инвестиционния пакет. Разбира се, ние подкрепихме много компании да дойдат в Румъния и да направят тези инвестиции. Не можем да участваме пряко в преговорния процес, тъй като този процес на преговори за държавна помощ е тристранен: компания, правителство, Европейска комисия. Дружеството и правителството вземат решение за определен пакет и след това пакетът се обсъжда между Европейската комисия и правителството. Това е почти цялата процедура.“ Това разказва Адриан Санду – генерален секретар на Асоциацията на производителите на автомобили в Румъния (ACAROM) в интервю за блога „Мостът на приятелството“⁴².

Санду добавя, че румънската държава, включително чрез ACAROM полага постоянни усилия да привлече на близко разстояние до производителите доставчици на автокомпоненти, така че да има по-къси вериги за доставки и при шокове да не се стига до прекъсване на производството⁴³.

Друг отрасъл от румънската икономика, ориентиран към износ, е IT секторът. През 2020 г. в него действат близо 20 000 компании. Обор-

41 Държавната подкрепа е тайната съставка за успеха на румънската автоиндустрия <https://friendshipbridge.eu/bg/2017/12/27/romania-autoindustry-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

42 Адриан Санду: Румънската автомобилна индустрия се намира в перфектна буря, но е устойчива <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/11/05/adrian-sandu-acarom-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

43 Адриан Санду: Румънската автомобилна индустрия се намира в перфектна буря, но е устойчива <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/11/05/adrian-sandu-acarom-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

тът им е нараснал от 6 млрд. евро през 2019 г. на 6,63 млрд. евро през 2020 г. Румъния почти няма вътрешен пазар на IT услугите и 75 % от сектора са експорт. За разлика от българския IT сектор в румънския много от компаниите са поделения на международни технологични корпорации. През 2020 г. в бранша са били наети 113 240 служители⁴⁴.

Класацията на най-мощните компании през 2020 г. се оглавява от *IBM Румъния*, която през миналата година отчете оборот от 952,44 милиона леи, печалба от над 77 милиона леи и има 3291 служители. *IBM* е и компанията в топ 10 с най-много служители. Начело на класацията се нареждат *Oracle Romania*, *Ericsson Telecommunications*, *Endava Romania* и *ATOS IT Solutions and Services*, следвани от *Liciuchiciu Web Design*, *Microsoft Romania*, *Oracle Global Services*, *Cognizant Technology Solutions* и *Amazon Development Center*. Румъния има и някои големи свои компании – например производителят на антивирусен софтуер *Bitdefender*, с оборот от 869 млн. леи, печалба от 140 млн. леи и 1354 служители през 2020 г.⁴⁵

Силното чуждестранно присъствие в IT сектора е още една специфика на румънската икономика, която я прави пряко свързана със световните технологични гиганти. Румъния има и своите компании еднорози – с капитализация от над 1 млрд. долара. Трите най-успешни румънски технологични компании са *UiPath*, *eMAG* и *Bitdefender*. Според изследване на *Dealroom*, *Google for Startups* и *Atomico* Румъния е в топ 3 на IT компаниите в региона от гледна точка на тяхната обща капитализация. Любопитно е и че Румъния има добре развита синдикат на IT сектора, който има самочувствието на синдикат от нов тип, избягващ задкулисите договори с партиите⁴⁶.

Румъния е със силно развито земеделие и то е един от малкото икономически сегменти, в които все още националният капитал запазва добри позиции. Един от добре позиционирани земеделски отрасли е животновъдството. Отглеждат се някои породи добитък, които са специално „пригодени“ за района на Карпатите.

В края на миналата година в Европейския съюз е имало над 60 милиона овце, но най-големите стада са били само в две държави: Испания (15 милиона или 25 % от общия брой на ЕС) и Румъния (10 милиона или 17 %

44 Topul celor mai puternice companii de IT din România și o radiografie a industriei. ANIS: „Nu avem o piață internă / 75% din venituri sunt realizate din exporturi” <https://economedia.ro/top-cele-mai-puternice-companii-de-it-din-romania-si-o-radiografie-a-industriei-anis-nu-avem-o-piata-interna-75-din-venituri-sunt-realizate-din-exporturi.html#.Y2gLx9JBxH4>, посетено на 22 януари 2023 г.

45 Topul celor mai puternice companii de IT din România și o radiografie a industriei. ANIS: „Nu avem o piață internă / 75% din venituri sunt realizate din exporturi” <https://economedia.ro/top-cele-mai-puternice-companii-de-it-din-romania-si-o-radiografie-a-industriei-anis-nu-avem-o-piata-interna-75-din-venituri-sunt-realizate-din-exporturi.html#.Y2gLx9JBxH4>, посетено на 22 януари 2023 г.

46 Чудото на синдикализма в румънския IT сектор <https://friendshipbridge.eu/bg/2021/01/07/sitt-bg/>

от общия брой на ЕС), сочат данни, публикувани от Евростат и цитирани от Agerpres. Румъния е сред държавите-членки на ЕС, които са относително специализирани в отглеждането на определени животински видове, заедно с Гърция, на която се падат 25 % от стадата кози в ЕС, Ирландия – 9 % от общите стада говеда, и Дания – 9 % от общите стада свине.

В края на миналата година в ЕС е имало 142 милиона свине, 76 милиона говеда, 60 милиона овце и 11 милиона кози. По-голямата част от добитъка се отглежда само в няколко държави-членки: Испания (24 % от общия брой свине, 25 % от овцете, 23 % от козите и 9 % от свинете), Франция (23 % от говедата, 12 % от овцете и козите и 9 % от свинете) и Германия (17 % от свинете, 15 % от говедата, 3 % от овцете и 1 % от козите). Между 2010 г. и 2021 г. стадата от овце и кози в ЕС показват устойчива тенденция към намаляване, като през 2021 г. те са съответно с 10 % и 13 % по-малко в сравнение с 2010 г. За разлика от това, стадата от свине са с 2 % повече през 2021 г. в сравнение с 2010 г.

В Румъния, данните на Евростат показват, че броят на овцете се е увеличил от 8,8 милиона през 2012 г. до над 10 милиона глави през 2021 г. През същия период броят на козите също се е увеличил – от 1,26 млн. на 1,48 млн. глави. Но броят на свинете рязко спада от 5,2 млн. на 3,6 млн. глави, а броят на едрия рогат добитък намалява от 2 млн. на 1,81 млн. глави⁴⁷. Резкият спад на прасетата се дължи на чумата⁴⁸, която доведе до умъртвяването на над 600 000 свине през 2021 г.

Земеделието привлича чуждестранни инвестиции заради сравнително ниската цена на земята и нейната плодородност. Обработваемата земя в Румъния е 10 млн. хектара⁴⁹.

Производството на зърнени култури в Румъния се е увеличило четири пъти след присъединяването към Европейския съюз. Производството на царевица за зърно от 1,5 млн. хектара – почти 60 % от засетите през пролетта площи – надхвърля 8,4 млн. тона в края на октомври 2021 г., а реколтата от слънчоглед възлиза на 2,97 млн. тона от 97 % от засетите площи, или 1,21 млн. хектара⁵⁰. Румъния е сред най-големите производители на слънчоглед в Европа.

47 Spania și România au cele mai mari efective de ovine din Uniunea Europeană <https://www.ceccarbusinessmagazine.ro/spania-si-romania-au-cele-mai-mari-efective-de-ovine-din-uniunea-europeana-a9609/>, посетено на 22 януари 2023 г.

48 Retrospectivă 2021 - Agricultura românească marcată de producții record și criză energetică <https://www.agerpres.ro/economic-intern/2021/12/30/retrospectiva-2021-agricultura-romaneasca-marcata-de-productii-record-si-criza-energetica--839640>, посетено на 22 януари 2023 г.

49 Documentar: Agricultura românească <https://rural.rfi.ro/documentar-agricultura-romaneasca>, посетено на 22 януари 2023 г.

50 Tabloul agriculturii românești în 2021: De la producții record, la creșterea prețurilor din cauza crizei energetice <https://economedia.ro/taboul-agriculturii-romanesti-in-2021-de-la-productii-record-la-cresterea-preturilor-din-cauza-crizei-energetice.html#.Y2IGkdJBxH4>, посетено на 22 януари 2023 г.

Румънското земеделие е една от базите, на които страната стъпва за търговски и икономически отношения със страни от Близкия изток например Египет или Иран.

Въпреки че селското стопанство е с добри позиции, Румъния е „единствената страна в региона, която внася повече храни, отколкото изнася“⁵¹:

„Румъния е все по-зависима от вноса на храни. По данни на Националния статистически институт търговският дефицит на икономиката като цяло е бил 21,369 млрд. евро през първите 11 месеца на 2021 г., което е с 4,929 млрд. евро повече от същия период на 2020 г.

Ядем повече, отколкото произвеждаме, а статистиката показва, че 70 % от основните храни идват от внос. Въпреки че имаме добро селско-стопанско производство на европейско равнище – през миналата година Румъния зае първо място в ЕС както по количество обработваемата площ, така и по производство на царевица и слънчоглед – от три десетилетия румънските земеделски производители, особено дребните, се сблъскват с един и същ проблем – липсата на заводи за преработка на суровини. Ето защо изнасяме пшеница и внасяме замразено тесто, което се използва в сладкарските изделия или във фабриките за хляб, изнасяме месо и внасяме месни продукти, изнасяме мляко и внасяме млечни продукти.“⁵²

Както пише икономистът Илие Шербанеску, румънците все повече се превръщат в гости, в наемници в собствената си страна, докато чуждестранният капитал е нейният истински стопанин. Той посочва, че Румъния е сред страните с най-нисък дял на данъчните приходи от БВП в ЕС и това е показателно за нейната невъзможност да се развива със свои ресурси. Шербанеску е един от многото привърженици на тезата, че Румъния е икономическа колония на Западна Европа. Решението на този проблем е в развиването на суверенистка тенденция в страната, която да оспори господството на международния капитал.

На пръв поглед може би звучи парадоксално, но господството на чуждестранния капитал провокира по-голямото обособяване и политическо осъзнаване в Румъния на привържениците на нейната национална тенденция. Подобно развитие се наблюдава и в Унгария, където възходът на „Фидес“ е реакция на могъщото навлизане на чуждестранния капитал в страната.

51 Tabloul agriculturii românești în 2021: De la producții record, la creșterea prețurilor din cauza crizei energetice <https://www.mediafax.ro/economic/romania-este-singurul-stat-din-regiune-care-importa-mai-multe-produse-agricole-decat-exporta-20356152>, посетено на 22 януари 2023 г.

52 Agricultura românească: exportăm grâu și importăm aluat congelat <https://www.dw.com/ro/agricultura-rom%C3%A2neasc%C4%83-export%C4%83m-gr%C3%A2u-%C8%99i-import%C4%83m-aluat-congelat/a-61680158>, посетено на 22 януари 2023 г.

Е. Социални проблеми на Румъния

Като страна, намираща се в периферията на западноевропейски капитализъм, Румъния се сблъсква с редица социални неравенства и неравномерно регионално развитие. Силите, които искат да разклатят доверието на румънците в Запада, често използват социално-икономическите противоречия в обществото, за да водят подплатена с факти и емоционално привлекателна пропаганда. На свой ред, силите, които искат да утвърдят принадлежността на румънците към Запада, акцентират на икономически активното и образовано население, за да покажат, че днес румънците имат уникални възможности за развитие и растеж като принадлежащи на НАТО и ЕС.

„В Румъния почти половината от населението живее в селските райони, което е една от най-високите стойности в ЕС. Повече от 30 % от дребните производители живеят на ръба на бедността и това се отразява на децата им. Делът на отпадналите от училище в селските райони достига 40 % след осми клас, средният процент на успешно издържалите матурата е 25 %, а само 30 % от всички завършили средно образование, които продължават в университет, са от селските райони“, пише в анализ DW през май 2022 г.⁵³

Очакванията на румънското Министерство на труда са през 2022 г. дефицитът на пенсионния бюджет да е достигнал 12 млрд. евро. През първите осем месеца на 2022 г. търговският дефицит се е увеличил със 7,381 млрд. евро до 22 млрд. евро спрямо 2021 г., тъй като износът е нараснал с 25,1 %, а вносът – с 31 %, сочат данни на Националния статистически институт на Румъния. След първите седем месеца на 2022 г. текущата сметка на платежния баланс е с дефицит от 14,9 млрд. евро в сравнение с 9,1 млрд. евро за същия период на 2021 г., според Румънската национална банка. До края на годината, платежният баланс би могъл да е достигнал дефицит от над 10 % от БВП – отрицателен рекорд, напомнящ за финансовата криза след 2007 г., когато икономиката отбеляза дефицит по текущата сметка от 14 % от БВП. Външният дълг сега обаче е доста по-голям от този през 2007 г.⁵⁴ Нарастването на външния дълг и на дефицитите в Румъния може да доведе до проблеми, тъй като инфлацията и лихвените проценти също се повишават.

Вероятно това е едно от обясненията защо Румъния наистина има нужда от чуждестранни инвестиции по една чисто икономическа логика – да внася капитал, който да компенсират дефицитите. Румънската данъчна служба е критикувана за слаба ефективност, особено по отношение на чуждестранните корпорации. Авторитетни експерти като Корнел

53 Пак там.

54 Deficitul de cont curent seamănă cu cel din 2007 <https://www.bursa.ro/deficitul-de-cont-curent-seamana-cu-cel-din-2007-04307745>, посетено на 22 януари 2023 г.

Бан дадоха за пример през 2020 г. българската данъчна система, заради нейната ефективност в данъчната събираемост⁵⁵. Цената за евентуални икономически корекции, породени от проблемите с дефицита и дълговете, най-вероятно ще бъде платена от населението, натоварено и със своите социални проблеми.

Парадоксът на социалното неравенство и бедността в Румъния продължава, докато икономическият растеж е над средния за Европейския съюз, заяви на пресконференция в началото на ноември 2022 г. Анджела Кристя, ръководител на представителството на Европейската комисия в Румъния.

„Икономическият растеж е над средния за ЕС. Тази тенденция се запазва. Остава парадоксът на социалното неравенство и бедността, особено в групите в неравностойно положение, като селските райони и децата. Всяко второ дете в Румъния е изложено на риск от бедност. Този растеж се основава на потреблението и по-малко на инвестициите. Бюджетният дефицит се доближава до прага от 3 %, докато структурният дефицит продължава тенденцията на значително отклонение от целта от 1 %. През 2018 г. има риск той да надхвърли 4 %, което е причината за отклонението от средносрочната цел“, казва Анджела Кристя⁵⁶.

Докладът на румънския Национален статистически институт от ноември 2021 г. „Измерения на социалното включване“ констатира:

- Относителният дял на бедността през 2020 г. е 23,4 %. В абсолютни стойности броят на бедните хора, съответстващ на този процент, е 4,5 милиона.

- Около един на всеки четирима жители на Румъния живее в домакинство, чийто доход е под прага, определен на 60 % от средния разполагаем доход на възрастен. През периода 2017-2020 г. равнището на бедност има колеблива динамика, като максимумът за периода е достигнат през 2019 г. (23,8 %), а минимумът – през 2020 г. (23,4 %). Под относителна бедност се разбира положението на лице, чиито ресурси, основно парични, не му позволяват да достигне определено равнище на благосъстояние, постигнато от цялото население на съответната държава.

- Най-висока честота на бедност е регистрирана в периода 2017-2020 г. сред децата на възраст до 18 години и младите хора на възраст 18-24 години, като почти всеки три от 10 са живели под прага на бедността. През последната година, в сравнение с началото на анализирания период, се наблюдава намаляване на бедността както във възрастовата група 18-24 години (с 3 процентни пункта), така и сред децата

55 Фискалната бедност на Румъния – богата държава с празни джобове <https://friendshipbridge.eu/bg/2020/01/21/fiscal-poverty-ro-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

56 „Paradoxul inegalităților sociale și al sărăciei se menține în România“ <https://www.romania-actualitati.ro/stiri/romania/paradoxul-inegalitatilor-sociale-si-al-saraciei-se-mentine-in-romania-id108328.html>, посетено на 22 януари 2023 г.

(с около 2 процентни пункта). Значително увеличение на равнището на бедност през периода обаче се усеща във възрастовата група над 65 години (с 4,5 процентни пункта).

- През 2020 г. равнището на бедност е почти 15 пъти по-високо в Североизточния регион и над 13 пъти по-високо в Югозападния регион Олтения и Югоизточния регион, отколкото в регион Букурещ-Илфов. През 2020 г. най-високите равнища на бедност са регистрирани в Североизточния (35,6 %), Югозападния (Олтения) (32,7 %) и Югоизточния регион (32,6 %), а най-ниските – в Букурещ-Илфов (2,4 %). От анализа на развитието на бедността през 2020 г. спрямо 2017 г. става ясно, че най-голямо намаление е регистрирано в регионите Букурещ-Илфов (3,7 процентни пункта) и Северозапад (3,5 процентни пункта). Бедността е скочила в регионите Център (4,6 процентни пункта), Югоизток (3,0 процентни пункта) и Североизток (2,2 процентни пункта).

- През 2020 г., от всички заети лица, тези под прага на бедността са 14,9 %, което е с 14,7 процентни пункта по-малко, отколкото при лицата, които не извършват никаква икономическа или социална дейност. Сред ангажираните с платена или самостоятелна икономическа и социална дейност, се забелязват различия между половете: 18,1 % от мъжете и 10,4 % от жените са били под прага на бедността. За разлика от тях, сред безработните или неактивните през 2020 г. разликата между дяловете на жените и мъжете е 8,1 процентни пункта, което е с 1,6 процентни пункта по-малко в сравнение с 2017 г.

- Самотните хора са по-заstrasени от бедност, особено жените (40,8 % спрямо 25,6 % при мъжете). С напредването на възрастта самотниците стават все по-бедни: при тези до 65 години равнището на бедност е 25,8%, а при по-възрастните - 42,1%. При домакинствата без зависими от възрастните деца се наблюдава увеличение на риска от бедност с 3,0 процентни пункта за същия период. Ясно изразено увеличение на риска от бедност е регистрирано при самотните хора на възраст 65 и повече години (с 10,1 процентни пункта), при самотните жени (със 7,6 процентни пункта) и при домакинствата с двама възрастни, от които поне един е на 65 и повече години (с 4,1 процентни пункта). Бедността в Румъния е с много по-дълбоки измерения, мнозина нямат големи шансове да се измъкнат от това положение в краткосрочна перспектива.

За икономически активно се смята населението в Букурещ и в окръжните градове, в центровете на региони като Клуж-Напока, Тимишоара, Яш, Крайова, Брашов, Констанца. В резултат на този процес се задълбочават проблемите, свързани с пренаселеността на жилищата, нарастват цените на имотите и се оскъпяват наемите. Възниква жилищен проблем, който провокира и разгръщането на румънско движение

за право на град⁵⁷ – нещо непознато в България, където битуват същите жилищни проблеми.

Селските и периферните райони се обезлюдяват, хората ги напускат и там се установява „връзкашки“ капитализъм, доминиран от партиите. Тези, които остават, се чувстват изолирани и отхвърлени. Създава се прекрасна почва за появата на партии, които залагат на популистки послания, на консервативни ценности и насочват недоволството към привилегированите елити.

Дълбоката Румъния – населението на малките градове и селата, е важен елемент от разбирането на особеностите на румънското общество и неговата народопсихология. Нейните жители често са православни, горди със своето латинско и предлатинско минало и имат и по-изразена отвореност към културното влияние на славянския свят. Тези хора са и по-склонни да гласуват за румънската популистка и суверенистка партия „Съюз за единството на румънците“ (AUR), която към декември 2022 г. има подкрепата на около 15 % от избирателите. AUR е партия, която съчетава различни идеологически течения – национализъм и юнионизъм, суверенизъм, консервативен популизъм, православие, анти-ваксинизъм, протокронизъм (*румънската антизападна културна тенденция – бел. ред.*). Наред с други неща AUR позволява на румънските граждани от Република Молдова да имат изборно представителство в румънската политика. По силата на един тънък социално-психологически нюанс, румънската средна класа – образованите и икономически активните граждани на големите градове – теглят страната към центъра на икономическите отношения, който е на Запад. А хората от по-ниските социални слоеве имат определен интерес към периферните реалности, към региона, в който Румъния се намира и към неевропейските пространства.

Ж. Усилията за интернационализация на румънската икономика и общество (case studies) – Букурещката фондова борса, Университетът „Бабеш-Бояй“

Румънското общество и румънските елити имат по-изразена тенденция за интернационализация от българските. Показателен е случаят на Клуж-Напока като град, базиран на знание, който привлече значителни инвестиции, млади хора и се разви като алтернативен център на Букурещ.

Част от успеха на Клуж-Напока е неговият университет „Бабеш-Бояй“, който е най-добрият в страната. Там се преподава на румънски, унгарски, английски, немски, френски и други езици. Университетът има хи-

⁵⁷ Жилищата на политиките в България ги видяхме. А къде е жилищната им политика? <https://friendshipbridge.eu/bg/2019/04/13/bg-housing-policy-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

ляди чуждестранни студенти. Издава книги на чужди езици – например на френски, и организира събития по представянето им в Клуж-Напока на френски език, където гостуват дори франкофони от Африка.

Университетът е партньор на множество европейски програми за академичен обмен, по линия на които си сътрудничи и с преподаватели от Нов български университет. Той има силно академично издателство и много журнали, индексирани във водещи европейски цифрови библиотеки за научна продукция като CEEOL. Висшето учебно заведение е известно със силните си социални науки и реномираната катедра по международни отношения. Функционира и Център за близоизточни изследвания с членове от Румъния, Унгария, България и други държави.

Другият пример как интернационализацията работи в полза на Румъния и на нейната икономика е Букурещката фондова борса. От години се полагат усилия тя да бъде издигната в ранг в международните класификатори на фондовите пазари. Това позволява достъп до по-големи потоци от капитали, тъй като борсата попада на картата на по-значими мениджъри на финансови портфолия.

Овидиу Петру, генерален директор на сектор „Финансови инструменти и инвестиции“ – орган за финансов надзор в Румъния, обяснява същността на промяната, която настъпва, след като през септември 2020 г. Букурещката фондова борса получава ранг „развиващ се пазар“. Повишаването на статута на Румъния на развиващ се пазар от глобалния лицензодател на индекси *FTSE Russell*, считано от 21 септември 2020 г., прави местния пазар забележим и усилва интересите на чуждестранните инвеститори. Първоначално, по време на повишението в рамките на индекса *FTSE Global All Cap*, предназначен за развиващите се пазари, са включени акции на две румънски институции (*Banca Transilvania* и *Societatea Națională Nuclearelectrică*). От 19 септември 2022 г. вече са листвани ценните книжа на 13 румънски дружества. Акциите, емитирани от Букурещката фондова борса, са включени в индекса *FTSE Global Micro Cap* според последния тримесечен преглед на лицензодателя на индекси.

Букурещката фондова борса може да продължи да привлича нови вложения от институционални инвеститори и инвестиционни фондове, специализирани в нововъзникващите пазари. Откакто Румъния получава статут на развиващ се пазар, в периода 18 септември 2020 г. – 25 август 2022 г., индексът ВЕТ бележи увеличение от 34,9 %, като изпреварва индексите на ЕС. Индексът S&P 500 се увеличава с 26,5 %, а в Обединеното кралство FTSE 100 отбеляза увеличение от 24,52 %. В сравнение с развитието на местния пазар германският индекс DAX се повишава с 0,80 %, а индексът *MSCI Emerging Markets*, който измерва финансовите резултати на ключови компании в бързоразвиващи се страни, поевтиня-

ва през същия период. Средната дневна стойност на трансакциите се е увеличила от 53 823 хил. леи през 2018 г. – септември 2020 г. на 79 477 хил. леи в периода след повишаването на статута.

Основно предизвикателство пред румънската икономика е преминаването ѝ към производство на продукти с по-голяма добавена стойност, покачването на доходите на работещите, осигуряването на повече средства за социална политика (в условията на силно конкурентно общество, което стигматизира нуждаещите се от социални помощи), преодоляването на дисбалансите между различните региони и постигането на по-равнопоставени отношения с международните партньори на страната.

Голямо предизвикателство пред страната е и как да изгради икономика на знанието, да повдигне образователното ниво и функционалната грамотност на широките маси от населението. Президентът Клаус Йоханис разви своята програма за реформи „Образована Румъния“ като национален проект. Мирча Джоана, който загатва за амбиции да бъде кандидат-президент, също акцентира върху образованието, така че Румъния да се впише в технологичния скок, извършван в момента в САЩ и западните държави⁵⁸.

---

58 Mircea Geoană, *agendă prezidențiabilă pentru 2024* <https://politicaexterna.ro/romania/mircea-geoana-agenda-prezidentiabila-pentru-2024/>, посетено на 22 януари 2023 г.

ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ КОНТЕКСТ

Брекзит, войната в Украйна, енергийната криза и други текущи събития преструктурират балансите в ЕС и отправят предизвикателства пред страните, позиционирани на неговите външни граници. Геополитическият контекст се усложнява допълнително от случващото се предефиниране на балансите по сигурността в Източна Европа. То довежда до утвърждаването на Полша, Унгария и Турция като сили с влияние в Източна и Югоизточна Европа и до даването на статут на кандидати за членки на ЕС на Украйна и Република Молдова. А Хърватия стана част от еврозоната и шенгенското пространство.

Германия се отказа от политиката си на *Wandel durch Handel* (вярвата, че интензивните икономически отношения с авторитарни режими като Русия ще доведе до демократични промени в тях), пренасочи се към неруски енергийни и природни ресурси. При управлението на германския канцлер Олаф Шолц и с демократически президент Джо Байдън в Белия дом Берлин преориентира външната си политика по-категорично към евроатлантическия вектор. Това развитие провокира усещането за оттегляне на Германия от Централна и Югоизточна Европа и оставянето им в ръцете на САЩ⁵⁹.

По същия начин идеята на френския президент Еманюел Макрон за европейска стратегическа автономия, която разчита на интензивни връзки в областта на икономиката и на сигурността с Русия е замразена след началото на руската военна намеса в Украйна. Подобно на германското *Wandel durch Handel*, европейската стратегическа автономия на Макрон разчиташе на взаимодействие с Русия, която има своето значимо влияние в Централна и Югоизточна Европа. В условията на военен конфликт и откъсване на Русия точно от Европа, вакуумът в Централна и Югоизточна Европа ще бъде запълнен от външни и регионални сили – например САЩ, Полша, Унгария, Турция, Китай.

В тези условия геополитическата съдба на Румъния и България поражда все още неясноти. На европейския съвет по правосъдие и вътрешни дела през декември 2022 г. Нидерландия и Австрия гласуваха против присъединяването на Румъния и България към шенгенското пространство. Двете съседки все още нямат безвизов режим със САЩ и са извън еврозоната. Те са в някакъв смисъл в междинна позиция между Централна Европа и страните от Западните Балкани и Източна Европа, една вътрешна периферия за ЕС.

---

59 Germany: 'trade-above-all' policy is over <https://www.crossbordertalks.eu/2022/12/11/germany-trade/>, посетено на 29 януари 2023 г.

Този статут поставя пред елитите на двете държави въпроси, свързани със следвания курс за утвърждаване на държавите в регионален и европейски план и проблематизира самите българо-румънски отношения, които в двете страни са по-малко изследвани, отколкото политическите връзки с други съседни. Дали България и Румъния трябва да се конкурират и да продължат пътя си на интеграция в Западните структури едната за сметка на другата? Или обратно, пътят напред изисква по-интензивно взаимодействие на техните политически и държавни елити?

Геополитическият контекст, в който Румъния, а и България действат, се състои от много пластове, които трябва да бъдат разгледани детайлно. В европейския политически контекст, Германия търси предефиниране на балансите в ЕС чрез премахване на правото на вето на страните-членки, така че да почнат реформи за по-нататъшната интеграция на съюза. Страните от източната част на ЕС и Дания са противници на подобна мярка, тъй като тя би облагодетелствала големите държави от неговото ядро в ущърб на малките от периферията. Това предполага Румъния да търси взаимодействие по въпросите за бъдещето на ЕС със страните от своя регион.

Но тя не винаги прави това. През юли 2023 г., в съвместна статия със западноевропейски дипломати, напускащият поста румънски външен министър Богдан Ауреску изрази подкрепа за идеята решенията в ЕС да се вземат с квалифицирано мнозинство. Така се преодолява правото на всяко правителство на страна-членка на общността да наложи вето. Публикацията му предизвика нееднозначни дискусии, но концептуалната тенденция се открие ясно - чрез Ауреску части от румънските външнополитически елити се подготвят за бъдещи еволюции в ЕС⁶⁰.

От друга страна, в икономически план западноевропейските държави, които са водещи инвеститори в Румъния, имаха икономически интереси от сътрудничество с Русия. Смята се, че ЕС не би могъл да изгради стратегическа автономия без активно взаимодействие с Русия и с други страни от Азия – проект, който според Дан Дунгачу и мнозина други европейски анализатори в момента е замразен⁶¹. Но отново по думите на Дунгачу има сценарий, според който САЩ биха могли да пренасочат своето внимание към Източна Азия и да оставят на европейците да защитават границата с руския свят и да регулират отношенията с Русия. Скритото послание на Дунгачу е, че Румъния трябва да е готова за подобни сценарии, което означава, че на страната са нужни хора, организации и инициативи за ситуации, в които в регионалната политика настъпват значителни промени.

60 <https://www.politico.eu/article/eu-foreign-policy-ukraine-russia-war-its-time-for-more-majority-decision-making/>, посетено на 14 юни 2023 г.

61 Marius Tucă Show. Invitat: Dan Dungaciu, analist: „A scăzut interesul Americii pentru război“ <https://youtu.be/u85ydhHQXFg>, посетено на 22 януари 2023 г.

Евроатлантическите отношения също имат своето вътрешно напрежение. ЕС заявява претенции да развива своя армия, паралелни структури на тези на НАТО, да разгърне мощна отбранителна индустрия, да бъде автономен в различни сфери, включително сигурност. Това изисква западната и източната част от ЕС – т.нар. Стара и Нова Европа, да достигнат по-висока степен на доверие и сътрудничество, включително по отношение на сигурността и отбраната. Нова Европа обаче е известна със своята склонност към проамерикански позиции, които изпъкват ясно в случая с Полша, но са изразени във всички страни от региона, включително в Унгария, България и т.н. Всъщност перспективата между САЩ и Западна Европа да възникнат стратегически различия създава притеснения в румънския елит, защото тогава на румънска територия ще се разиграват западните противоречия. Нещо подобно се случи при управлението на Ливиу Драгня, когато напрежението между прогерманските и произраелските сили в обществото изкара стотици хиляди на протести и контрапротести против и за следваната политика от правителството по отношение на борбата с корупцията и други наболели проблеми⁶².

Междувременно се очертава по-ясно евроатлантическа ос в източната част на Европа – Великобритания-Полша-Украйна. Тези страни имат интензивно сътрудничество в областта на отбраната и сигурността, но и близки отношения на човешко ниво. Към 17 октомври 2022 г. над 1,4 млн. украинци за поискали временна закрила в Полша. Преди тях стотици хиляди украинци вече са се установили там като гастарбайтери. Междувременно към 2020 г. в Обединеното кралство живеят около 700 000 души, родени в Полша. От края на ХХ в. поляците се превръщат в едно от най-големите етнически малцинства в страната наред с ирландците, индийците, пакистанците, бангладешците, германците и китайте. Полският език е вторият най-разпространен език в Англия и третият най-разпространен в Обединеното кралство след английския и уелския⁶³.

Тези факти говорят за човешката и културната близост на поляци, украинци и британци, която намира своя политически израз. Сайтът на Центъра за стратегически и международни изследвания пише в края на септември за полската подкрепа за Украйна:

„Полша също така позволи на територията си да послужи като плацдарм за една от най-големите военни помощи след Втората световна война, а по отношение на двустранната помощ Полша е водеща страна, предоставяйки помощ на обща стойност близо 3 милиарда долара, от които 1,8 милиарда долара са пряка военна помощ за Украйна. Не бива

62 Отказва ли се Румъния от борбата с корупцията? <https://friendshipbridge.eu/bg/2018/06/04/romania-iohannis-dragnea-bg/>

63 Polish now England's second language <https://www.dawn.com/news/782692/polish-now-englands-second-language>

да забравяме, че Полша също така демонстрира ангажимента си към НАТО и европейската сигурност, като обяви, че ще увеличи разходите си за отбрана до 3 %.⁶⁴

Създаването на тандема между Варшава и Киев означава, че при евентуално украинско присъединяване към ЕС ще възникне силен славянски, евроатлантически блок в източната част на ЕС, който би могъл да се окаже контратежест на германското влияние в съюза. Отношенията на европейските народи към членство на Украйна в ЕС показват кой би спечелил и вижда интереса си в него и кой не:

„Мнозинството от европейците подкрепят кандидатурата на Украйна за членство в ЕС, сочат резултатите от проучване, поръчано от Европейския съвет за външна политика (ЕСВП). 57 % от анкетираните в участващите в изследването страни подкрепят присъединяването на Украйна към ЕС, а 19 % са против, съобщава ECFR. Полша, която заема централно място в кризата, е най-благоклонна към членството на Украйна в ЕС. Седемдесет процента от анкетираните в Полша подкрепят присъединяването на Украйна към ЕС, следвани от 69 процента в Португалия и Финландия и 66 процента в Швеция. Мнозинството в Испания (58 %) също подкрепя присъединяването. Германия и Италия (*две страни със силна русофилска тенденция – бел. авт.*) проявяват най-голяма опозиция на кандидатурата на Украйна за членство в ЕС”, пише Sofia Globe⁶⁵.

Нарастването на политическото влияние на републиканците в САЩ също е важно за геополитическия контекст, в който съществува Румъния. Те се ползват с подкрепата на консервативните управления на Полша и Унгария. Румъния е демонстрирала многократно, че се базира на единен Запад, на общ фронт на САЩ и Западна Европа. Ако републиканската тенденция отново стане доминираща в Щатите, това би означавало и много от страните в нашия регион да изберат правителства, които да са представители на консервативния популизъм. В Румъния една от тях е AUR. Суверенисти обаче има и в Националлибералната партия, която е членка на Европейската народна партия, и в Социалдемократическата партия, която е на власт. Като се има предвид силното влияние на православната църква в страната и силния европоцентричен уклон на образованите градски елити е възможно в страната отново да има сблъсък между различни видове елити – както беше по времето на Ливиу Драгня.

Развитието на войната в Украйна също е сред важните елементи от геополитическия контекст. Руското отстъпление от Херсон означава, че

64 Poland and the War in Ukraine: A Conversation with Zbigniew Rau, Poland's Minister of Foreign Affairs

<https://www.csis.org/analysis/poland-and-war-ukraine-conversation-zbigniew-rau-polands-minister-foreign-affairs>, посетено на 22 януари 2023 г.

65 ECFR poll: Most Europeans support Ukraine's EU membership bid

<https://sofiaglobe.com/2022/06/21/ecfr-poll-most-europeans-support-ukraines-eu-membership-bid/>, посетено на 22 януари 2023 г.

опасността за страната, която може да дойде от руско завладяване на Одеса, отпада. Суверенистката тенденция изразява скептично отношение към Украйна и вероятно би могла да се засили, ако Русия постигне успех във войната. Но елитите по сигурността като цяло са категорични, че Румъния печели от подкрепата за Украйна, тъй като Киев държи руската заплаха настрана и увеличава пространството на Запада в региона. Това разделение между евроцентрични и суверенистки елити може да се наблюдава не само в Полша и Унгария, но и в Италия, Испания, Франция и т.н.

Последен важен елемент от геополитическият контекст на Румъния е ролята, която Китай и страните от Третия свят ще играят в бъдещата система на международните отношения. Румънските елити още от времето на социализма се чувстват съпричастни към успехите на Китай. В ЕС Румъния е една от силно симпатизиращите на Китай страни. Въпреки това стратегическото партньорство със САЩ означаваше и забрана за реализация на китайски проекти в Румъния. Съответно, част от румънските привърженици на Китай се ориентираха към евроскептични позиции.

В региона ни нараства ролята на стратегическия проект „Триморие“, който цели да утвърди икономически, технологично и отбранително източния фланг на НАТО. Китай се опита да разгърне формат на сътрудничество 16+1 с Централна и Източна Европа, към който впоследствие се присъедини Гърция, но балтийските държави излязоха. Напрежението между евроатлантическата и суверенистката визия за развитието на нашия регион, както и между западноевропейската и американската визия за него ще продължи да е определящо за политиката в тази част на света. Западноевропейските държави в съюз с американските демократи се интересуват от борбата с корупцията, подмяната на старите елити от времето на прехода с нови, защитата на правовата държава (спрямо Унгария и Полша), човешките права (например по отношение на правото на аборт в Полша), зеления преход и дигитализацията. Това са и големите теми на т.нар. технопопулизъм, за който пише британският политолог Кристофър Бикъртън⁶⁶.

В същото време в условията на война в Украйна Европейската комисия и западноевропейските правителства смекчиха значително тона спрямо Полша, която на свой ред предяви към Германия претенции за компенсации заради щетите, които претърпява през Втората световна война.

Румъния е пресечна точка на три цивилизационни влияния – германското (формирало градската култура в Трансилвания), славянското (оказало съществено влияние в историческата област Молдова с център

66 Book Review: Technopopulism. The New Logic of Democratic Politics <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/book-review-technopopulism-the-new-logic-of-democratic-politics/>, посетено на 22 януари 2023 г.

Яш) и османското (към което се смята, че принадлежат Олтения, Мунтения и Добруджа). Унгарското малцинство в Румъния има своя партия и е естествен мост към Унгария на Виктор Орбан, но и към привържениците на неговата опозиция.

Като се отчитат тези вътрешни особености на Румъния, може да се предвиди, че нейната реакция на промените в света ще бъде плавна и добре обмислена, без резки движения. Румънските външнополитически елити държат отворени много възможности за действие. Те са готови за различни варианти за край на войната в Украйна.

Важното е, че те комуникират със своя народ за всички възможни опции. В румънските електронни медии и интернет пространството се излъчват разнолики по жанр предавания с дискусии по ключовите външнополитически въпроси. Страната държи активна връзката между елит и население, защото разчита народът да бъде въввлечен и да подкрепя действията на държавата, когато това е нужно.

РЕГИОНАЛЕН КОНТЕКСТ

Румънските елити традиционно са се държали настрана от т.нар. Балкани и са се възприемали като централноевропейска държава. Личното ми мнение е, че нагласата в Румъния към териториите на юг от Дунава, е за пространство на връзка с капитализъм, шуробаджанщина, мафия и корупция. Регионите в северната ни съседка, повлияни от Балканите са Мунтения и Олтения (т.нар. у нас Влашко). А Северна Добруджа е изпъстрена с традиционни мюсюлмански общности. Но за румънския европоцентричен елит Балканите са пространство, от което той трябва да се оттласне. Това предполага незаинтересованост към славянските народи, защото те са с различен културен код от „латинците“. А са и конкуренти в позиционирането и лавирането между Великите сили в региона.

Румъния обаче има своите традиционни връзки с Балканите – например по линия на румъноговорящите общности в тях. Корените на сътрудничеството с Югославия по времето на Йосип Броз Тито и Николае Чаушеску са от времето на Малката Антанта от 30-те години на миналия век. Дело на големия румънски дипломат Николае Титулеску, тя има ролята да сдържа желанието на България за ревизия на границите след Първата световна война и се разпада с утвърждаването на нацистка Германия в региона.

Днес традиционно позитивното отношение на румънците към сърбите в чисто човешки план продължава да съществува. Но румънските евроатлантически елити осъзнават, че Сърбия се движи плътно в орбитата на Русия и Китай, т.е. на противниците и конкурентите на западния блок и това я прави неблагоприятна. Избухналият през септември 2022 г. шпионски скандал с участието на сръбската компания *Nis Petrol*, за която се предполага, че е изпратила в Русия информация за резултатите от проучвания за залежи на природни ресурси в Румъния, е показателен в това отношение.

На юг от Дунава румънската външна политика се определя от няколко фактора:

□ евроатлантическите интереси в региона (Румъния залага доколкото е възможно на единен Запад);

□ икономическите интереси (двустранната търговия със Сърбия достигна до 2 млрд. евро през 2021 г.⁶⁷, а с Хърватия – 588 млн. евро през 2021 г.⁶⁸);

---

67 Video Aureescu Este important să stimulăm schimburile comerciale dintre România și Serbia <https://www.agerpres.ro/politic/2022/06/27/video-aurescu-este-important-sa-stimulam-schimburile-comerciale-dintre-romania-si-serbia--940839>, посетено на 22 януари 2023 г.

68 Diplomat croat, despre turismul din România: „Resursele naturale sunt ca un diamant neșlefuit” <https://newsweek.ro/actualitate/diplomat-croat-despre-turismul-din-romania->

□ европейските проекти за сътрудничество – например свързани с управлението и поддържането на река Дунав и трансграничното сътрудничество;

□ взаимодействието с румъноговорящите общности в тези страни.

Но всяка страна, която навлезе по-активно в Западните Балкани или в Югоизточна Европа, се сблъсква с множеството противоречия в този регион. Например между Сърбия и Косово, което Румъния не признава официално. Или пък политическата криза в Босна и Херцеговина – страна, която бе сформирана през 90-те години на базата на Дейтънските споразумения, но постоянните граждански и междуобщностни напрежения показват нуждата от предефиниране на политическия експеримент, свързан с нейното държавно устройство. Северна Македония и България имат освен своето сътрудничество и проблеми, отнасящи се до идеологията на македонизма и т.н.

На фона на тези противоречия, България все повече се очертава като възможност за румънския бизнес да навлезе в страните от бивша Югославия. Говорещите български език румънци установяват от практиката, че могат да общуват чрез него на много места в Западните Балкани⁶⁹.

„[...]Според мен България, трябва да бъде първата стъпка за румънските компании, които искат да навлязат на Балканите. България е най-доброто решение, а не Сърбия. Първо, защото тя е част от ЕС, както и Румъния. Това означава, че нямаме проблеми с митниците, данъците и т.н. Ако някой знае български език – няма проблеми да пътува навсякъде на Балканите. Разбирам 20-30 %, в бивша Югославия, но мога да се разбере. Ако някой говори само румънски, няма да се оправи в Сърбия, Македония или Черна гора. Една от нашите цели е да помогнем на българските и румънските компании да разберат, че когато мислят за международния пазар, трябва да мислят първо за съседите си отвъд Дунав“. Това е изявление на Дору Драгомир – председател на Двустранната търговска камара България-Румъния⁷⁰. По подобен начин, понякога представители на румъноговорящите общности от Западните Балкани звучат българофилски⁷¹.

---

resursele-naturale-sunt-ca-un-diamant-neslefit, посетено на 22 януари 2023 г.

69 Двустранната търговска камара България-Румъния създава доверие между българи и румънци <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/08/25/episode-2-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

70 Двустранната търговска камара България-Румъния създава доверие между българи и румънци <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/08/25/episode-2-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

71 Акад. Таки Фити: Надявам се и България, и Македония да отбележим заедно 1100-годишнината от смъртта на Св. Климент Охридски https://epicenter.bg/article/Akad-Taki-Fiti-Nadyavam-se-i-Balgariya-i-Makedoniya-da-oteblezhim-zaedno-1100-godishninata-ot-smartta-na-Sv-Kliment-Ohridski-/92395/11/34?fbclid=IwAR3a0IbXXM6zORCZRrZU7FTAaIc0KtGdd6OtD0Reptm_BhFJhEXMQ5wnKk, посетено на 22 януари 2023 г.

Югоизточна Европа преминава в момента през мащабна промяна на енергийните баланси, свързана с утвърждаването на Гърция, Турция, а може би и на България като центрове за преразпределяне на природен газ в региона. Предизвикателството е да се развият отношенията, но да не се застава на ничия страна в даден конфликт. Да се търси позиция, която работи за утвърждаването на региона и на страните в него в тяхното обществено-политическо, икономическо и културно развитие.

Интересите на Румъния в Черноморския регион също са значими, а бъдещата еволюция на региона зависи от изхода на войната в Украйна и от бъдещето на руско-турските отношения. Румънската дипломация защитава ревностно евроатлантическите интереси в региона. Но румънците са свързани в народопсихологически и културен план с народите в черноморския регион, включително и с рускоговорящите. Румъния има стратегическо партньорство с Турция, Грузия и Азербайджан, което съвпада и с един от основните геополитически коридори за износ на енергийни ресурси от Каспийско море към Европа. През декември 2022 г. в Букурещ бе подписано споразумение между Румъния, Унгария, Грузия и Азербайджан за доставка на електричество от Кавказ към Югоизточна Европа по кабел, който ще бъде монтиран на дъното на Черно море. Тази стъпка е стратегическа възможност за доставка на зелена, неруска енергия в ЕС⁷².

Новата роля на Турция в региона и света също поставя въпросителни пред румънските външнополитически елити. След избухването на войната в Украйна Турция влиза в ролята на медиатор между „Запада“ и „Изока“. Страната се сблъсква със сериозни икономически проблеми. Остава и напрежението през последните години, свързано с гюленистите и кюрдите. В тези условия Румъния не вижда заплаха за сигурността си, идваща от Турция. Букурещ обаче се чувстваше доскоро самотен на югоизточния фланг на НАТО, защото отношението и на България, и на Турция към Русия е комплицирано.

„Вярно е, че отношенията на Турция с Русия са двусмислени. [...] бихме искали Турция да бъде много по-ангажирана по отношение на участието на НАТО в Черно море и начина, по който НАТО се опитва да прилага политиката си на възпиране тук. От друга страна, ние разбираме, че Турция е регионален играч. Тя има определена динамика и амбиции. Но, повтарям, в двустранен план не виждаме и не усещаме Турция като заплаха за интересите на Румъния в областта на сигурността“⁷³. Това е

72 Hungary, Romania, Georgia, Azerbaijan agree to Black Sea electricity project <https://www.euronews.com/2022/12/17/hungary-romania-georgia-azerbaijan-agree-to-black-sea-electricity-project>, посетено на 22 януари 2023 г.

73 Джордже Скутару: Двусмислието на България не пречи на Румъния да намери повече точки за сътрудничество с нея <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/12/17/scutaru-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

мнението на Джордже Скутару, водещ експерт от румънския мозъчен тръст *New Strategy Center*.

Регионът на Черно море и Западните Балкани са естествени пространства за действие на румънската външна политика. Събитията, свързани с войната в Украйна, направиха така, че Румъния започна да играе по-активна роля като гарант за сигурността в тази локация. Тя снабди с ток Република Молдова – както на преференциални, така и на пазарни цени⁷⁴. (Русия спря доставките на газ към Приднестровието и електроснабдяването за Република Молдова от Изток бе блокирано.) Букурещ има и важна роля за координацията на евроатлантическия път на Украйна и Грузия, както и подкрепя еднозначно евроатлантическата интеграция на Западните Балкани. Румъния се стреми и да възпира страните от региона с по-амбивалентна външна политика от прекалено залитане към Русия и Китай.

Ключовото значение на Румъния на източния фланг на НАТО е важно, но не е единственият фактор, определящ външната ѝ политика в региона. След избирането на Клаус Йоханис за президент в края на 2014 г. и особено след технократското управление на премиера Дачиан Чолош Румъния еволюира към проевропейска политика в региона (затова и залага на единен Запад). Тази еврофилска линия се дължи на факта, че ЕС е основният доставчик на икономическа динамика за Румъния. По време на кризата около пандемията от Covid-19 и след избухването на войната в Украйна европейските средства и солидарност помогнаха на Румъния да постигне устойчивост. В последните години се разгръща по-отчетливо и румънският суверенизъм, в чиито рамки се вписват симпатии към Турция, Русия, и антипатия към Украйна и технократските сили в Република Молдова (представявани от президента Мая Санду).

В съвкупността си различните тенденции и „солидарности“ в румънската външна политика очертават променлив баланс помежду си. Между тях има както конкуренция, така и съжителство, и „динамична идентичност“. Те позволяват взаимно овластяване на румънски граждани и организации с партньори от региона и периферията на Запада. Особеност на отношенията с региона обаче е доминацията на западната тенденция в румънската политика – икономически и кадрово. Суверенизмът е реакция на тази силна доминация на евроатлантическото направление в румънското общество. Колкото и влиятелен да е сред населението обаче, неговите възможности за действие ще са ограничени – особено при демократична администрация в Белия дом. Затова и Румъния като цяло не познава така добре държавите на Юг от Дунава и има нужда от изграждане на мрежи на взаимно доверие с народите им.

74 Eugenia Gusilov: Ukraine and Moldova need energy support NOW! <https://www.crossbordertalks.eu/2022/11/16/gusilov-energy/>, посетено на 22 януари 2023 г.

Специфични са отношенията с другата неславянска държава в региона – Унгария. Румъния има сключен договор за стратегическо партньорство с Унгария. *(За такъв документ с България се заговори едва през март 2023 г. До този момент отношенията се определяха от споразумението за сътрудничество, приятелство и добросъседство от 1992 г. – бел. авт.)*. Унгария е най-добрият съсед на Румъния. Въпреки че между румънци и унгарци от време на време припламват противоречия на етническа основа, между тези два народа се формира „динамична идентичност“ през последните години. Унгарците имат свои образователни институции, свои медии в Румъния и участват на високо ниво в управлението на румънската държава. Съществуват обаче граници пред утвърждаването на влиянието на Виктор Орбан в Румъния.

РУМЪНСКАТА ВЪНШНА ПОЛИТИКА В КЛЮЧОВИ РАЙОНИ

Основополагащите документи и стратегии за румънската външна политика са достъпни на сайта на румънското външно министерство⁷⁵. Те са свързани с програмата на правителството, с отбранителната стратегия на държавата и с принадлежността ѝ към ЕС, включително към Европейската служба за външна дейност.

Румънската външна политика е водена от редица принципи и съображения, най-важните от които са:

- евроатлантическата ориентация (като гарант за утвърждаването на страната и за принадлежността ѝ към западния свят);
- търсенето на икономическа динамика (осигуряващо нарастващо благосъстояние и самочувствие на румънските граждани);
- реализацията на международни сътрудничества и на партньорства по европейска линия в синхрон с румънските национални интереси;
- защитата на правата на румънските граждани в чужбина и на румънците по произход (т.нар. *romani din pretutindeni* – „румънци отвсякъде/от всяко място“).

Сред спецификите на румънската външна политика е ключовата роля на Румънската православна църква за изграждането на държавата и в румънското общество.

В тази глава ще представя някои от основните вектори на румънската външна политика.

А. Евроатлантическият елемент в румънската политика и идентичност

Румъния идентифицира себе си като стълб на евроатлантизма в региона. Ролята ѝ бе олицетворявана до юни 2023 г. от външния министър Богдан Ауреску, който преди да заеме този пост дълго време е бил държавен секретар в румънското външно министерство. След избухването на войната в Украйна стратегическата роля на Румъния в региона нарасна. Страната има обща граница с Украйна и излаз на Черно море. Предоставя подслон за украинските бежанци. Съдейства за износа на украинско зърно. Помага за военни доставки за Украйна. Участва активно в евроатлантическата координация с Украйна, Грузия, Република Молдова и в рамките на източния фланг на НАТО.

---

75 Programe și strategii <https://mae.ro/node/35303>, посетено на 22 януари 2023 г.

Румъния е не само член на НАТО, но и на няколко други формации, утвърждаващи евроатлантическата визия. От 2015 г. по инициатива на полския президент Анджей Дуда и на румънския му колега Клаус Йоханис съществува форматът В-9, който обединява страните-членки на НАТО от Източния фланг⁷⁶. В началото на юни 2022 г., в Букурещ, В-9 се събраха, за да координират позициите си преди предстоящата среща на върха на НАТО в Мадрид същия месец. Официално бе заявен ангажиментът на НАТО към Черноморския регион, което успокоява румънските евроатлантически елити. Анонсирано бе изпращането на бойни части от страни на НАТО, които да се присъединят към вече съществуващите.

В момента в Румъния, наред с български бойни части, е дислоцирана 101-ва въздушноприносима дивизия на американската армия. През януари 2023 г. нейното присъствие в страната бе удължено от САЩ с още девет месеца⁷⁷.

В северната ни съседка традиционно битуват нагласи за културна, политическа и цивилизационна принадлежност към Запада. Корените им са разклонени във времената на Наполеоновите войни, периода на т.нар. пашоптисти и Пролетта на народите от края на 40-те години на XIX в., когато националният елит поема курс към позападняване. Тези настроения водят до смяната на азбуката с латиницата и до утвърждаването на могъщи митологеми – например, че румънците са „(латински) остров в море от славяни“. В междувоенния си период Велика Румъния има значителни малцинствени общности, но е и признателна на Антантата за изхода от Първата световна война – управлявана територия от почти 300 000 кв.км и обща граница с Полша. Тогава се утвърждава и крилатата фраза за Букурещ – „Малкия Париж“.

През 1922 г. е построена бетонната Триумфална арка в Букурещ – на мястото, където е имало дървена триумфална арка, посветена на Войната за независимост от 1877-1878 г. Румъния създава и своето прочуто поколение интелектуалци франкофони – Йожен Йонеско, Емил Чоран и други, които по естествен път стават част от европейския културен елит. Социалистическият период е белязан от разлъката между Румъния и СССР, като според популярната история Букурещ не е искал да приеме т.нар. „План Валев“ за развитие на Югоизточна Европа. Стратегията му отрежда ролята на по-скоро земеделски, отколкото индустриален район. Румъния на Чаушеску отказва да изпрати войски, за да потушат Пражката пролет (1968 г.) и преориентира външната си политика, така

76   Formatul București 9 | Apărarea „unitară” pe flancul estic al NATO. Cum se apără Ungaria <https://romania.europalibera.org/a/bucuresti9-b9-10iunie/31890967.html>, посетено на 22 януари 2023 г.

77   NYT: SUA extinde prezența militară în România. Ce trupe sunt gata să apere fiecare centimetru de pământ NATO <https://adevarul.ro/stiri-interne/evenimente/nyt-sua-va-extinde-prezenta-militara-a-celor-2236329.html>, посетено на 29 януари 2023 г.

че да финансира своята индустриализация чрез връзки със Западна Европа, САЩ, Китай. Румънците обичат да се хвалят и че са единствената страна от Източния блок, която е поддържала отношения с Израел по времето на Студената война.

Донякъде парадоксално в началото на 90-те години Румъния има може би едни от най-добрите отношения с Русия от страните в региона. През април 1991 г. е подписан Румъно-съветски договор за сътрудничество, добросъседство и приятелство. Клаузите му гласят: „Потвърждават се неприкосновеността на границите и териториалната цялост (член 3), като подписалите страни се задължават да не участват в никакъв съюз, насочен една срещу друга, да не позволяват територията им да бъде използвана от трета държава с цел извършване на агресия срещу другата страна, да не предоставят на разположение на трета държава средства за комуникация и да не подкрепят по никакъв начин държава, която е влязла във въоръжен конфликт с другата договаряща страна (член 4).”⁷⁸

Впоследствие обаче румънските елити осъзнават историческия шанс да станат част от Запада и през 1995 г. се стига до т.нар. „Споразумение от Снагов“, което представлява съгласие между политическите елити страната да тръгне към евроатлантическа интеграция. От 2000 г. нататък при управлението на Социалдемократическата партия Румъния започва да привлича по-значителни чуждестранни капиталови потоци чрез приватизация или директни инвестиции. Управлението на президента Траян Бъсеску (2004-2014 г.) е свързано с възхода на двете водещи идеологии на румънския преход – антикомунизмът и антикорупцията, жертва на които става самият Бъсеску след падането си от власт. Неговото сътрудничество със Секуритате е доказано в съда, а срещу него е започнато и наказателно производство за пране на пари.

В следващата епоха в румънската политика – тази на Клаус Йоханис (от 2014 г. до днес), страната е ръководена от човек, ползващ се с доверието на евроатлантическите партньори. Но пък специфичният неангажиран, некомуникативен и непрозрачен стил на управление на Йоханис, поражда недоволството на макронистите и суверенистите. Очакванията са бъдещият президент на Румъния (след изборите от края на 2024 г.) да бъде по-ангажиран с интересите на румънските общности на Изток, т.е. да се ползва по-осезаемо с подкрепата на суверенистите⁷⁹.

Няколко пъти Румъния е правила трудни избори, предпочитайки за-

78 La margini și sfârșit de imperiu: Tratatul româno-sovietic din 5 aprilie 1991 și consecințele pentru Republica Moldova <https://revistapolis.ro/la-margini-si-sfarsit-de-imperiu-tratatul-romano-sovietic-din-5-aprilie-1991-si-consecintele-pentru-republica-moldova/>, посетено на 22 януари 2023 г.

79 След войната <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/11/28/after-the-war-bg/>, посетено на 16 юни 2023 г.

падния интерес в региона пред своя собствен. Пример за това е искането тя да окаже логистична помощ по време на Войната срещу Югославия през 1999 г. В други случаи румънските външнополитически елити подкрепят западната линия, но показват по някакъв начин, че от тяхна гледна точка „нещо не е наред с нея“. Пример за това е протакането на румънското признание за Хуан Гуайдо като президент на Венецуела, което е поискано от САЩ⁸⁰. А днес, във време на сериозен исторически катаклизъм – войната в Украйна, очевидно част от румънските елити нямат симпатии към страната на Зеленски.

При нужда Румъния би могла да е с особено мнение или да има позиция с нюанси, различаваща се от исканията на нейните съюзници. И все пак пътеводният жалон е усвояването на стандартите на Запада, превръщането ѝ в част от него. Трябва да се отбележи и още един аспект, свързан с народопсихологията на нацията – румънците смятат, че като наследници на римляните, по право им се полага да са част от (Западна) Европа. И мнозина от младите румънци полагат големи усилия да се оттласнат от периферията, корупцията, изостаналостта или „простотията“ в своята родина, така че да отговорят на идентичността, която самата държава утвърждава за своя народ.

Наред с европоцентричната тенденция в обществото съществува и т. нар. протохронизъм⁸¹. Протохронизмът е реакция на идеята, че Румъния е периферна и подчинена цивилизационно на Запада, че е „неможеща“ и трябва да се учи от развитите западноевропейски държави. Според протохронистите, които се появяват през 70-те години на миналия век, заедно с възхода на Чаушеску, румънците имат собствена цивилизация с изключителни достижения. Те възвеличават даките – твърдят, че древногръцките богове, са взети от пантеона на даките. Но проявяват интерес и към средновековната румънска история, включително към преплитането ѝ с българската. Един от известните румънски протохронисти – проф. Дан Замфиреску, който е доктор хонорис кауза на Великотърновския университет – е изследвал най-важния (по неговите думи) средновековен литературен източник, свързан с българското културно влияние в румънските земи – Търновските Евтимиеви Велики чети-минеи. Замфиреску е известен в българската общност в Букурещ като автор на знаменитата фраза: „Българите и румънците са един народ, който говори два езика!“.

Протохронизмът акцентира върху румънската специфичност и изключителност. Неговите представители имат близост с румънската православна църква, а вероятно и с партията „Алианс за единството на ру-

80 Защо Румъния още не е признала Хуан Гуайдо? <https://friendshipbridge.eu/bg/2019/02/06/romania-guaido-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

81 Protocronism <https://ro.wikipedia.org/wiki/Protocronism>, посетено на 22 януари 2023 г.

мънците". Протохронизмът може да бъде възприет като лице на румънския национализъм, но и на антизападната тенденция в страната. Това са интелектуални течения, които взаимно се преплитат, макар сечението между тях да не е съвсем изразено, защото част от автохтонните румънски елити и от суверенистите имат своите културни връзки на Запад от Румъния, ползват европейски езици и т.н.

Б. Репери на румънската външна политика

Доминацията на северноамериканските и западноевропейските икономически интереси в Румъния, както и лоялността към НАТО, скрепена чрез специални отношения със САЩ и западноевропейските сили – Франция, Германия, Италия, съставлява „гръбнака“ на румънската външна политика. Букурещ действа при всяка възможност като популяризатор на западните ценности в държави, стремящи се към членство в НАТО/ЕС.

Румънската външна политика към региона е многопластова. Тя може да се базира на евроатлантическа, гражданска (НПО или еврофилска) корпоративна солидарност, но има и своята суверенистка тенденция, която е опит за солидарност с перифериите на Запада срещу „центъра“, представителите на джендър идеологията, западните корпорации и мрежите на либералните НПО. Специфика на румънския суверенизъм в момента обаче е, че той не търси директна конфронтация с противниците си, а се опитва да спечели влияние, утвърждавайки свои ценности и пространство. Такива са религиозният консерватизъм (православен или евангелистки/петдесетнически), антиваксинационните настроения, подкрепата за румънските работници, защитата и политическото представителство на молдовците, станали румънски граждани и т.н. Румънският суверенизъм е и политическо пространство, където румънските елити могат да се срещнат с представители на страни от Близкия изток, Латинска Америка и въобще Глобалния юг.

На регионално ниво, отвъд декларациите, външната политика на Румъния фокусира своите действия (икономически, дипломатически) конкретно върху отношенията само с няколко държави, които не са членки на региона. На преден план са нейните съседи – Сърбия, Република Молдова и Украйна и по-малко държави, с които не граничи. Втора линия на румънския интерес е подкрепата за румъноговорящите малцинства (най-вече в Сърбия и Украйна). Предоставят им се възможности за образование в Румъния.

Външнополитическият експерт Драгош Йоница пише:

„Стратегическите интереси на Румъния са тясно свързани с нивото на близост до държавите от региона. По този начин гарантирането на регионален мир и сигурност (военна, енергийна) би представлявало ос-

новния интерес на страната ни в региона. Румъния активно допринася за военни (Косово, Босна) или енергийни проекти (AGRI, газопроводът Яш-Унген и др.), както и към дейности по лобиране в подкрепа на европейската интеграция на държавите от региона. Това е форма за гарантиране на тяхната обществена, икономическа и (отскоро) енергийна сигурност. Друг интерес, разработен след 2014 г. (след анексирането на Крим), е да се избегне ефектът на разпространение на насилието в региона чрез участие в: тристранния формат за сигурност Румъния-Полша-Турция, активно участие в платформи за многонационално сътрудничество (Инициативата „Триморие“, Кримската платформа).“

Според Драгош Йоница основните опасности за Румъния в региона са следните:

□ рискът от (повторно) предизвикване на насилие на Балканите (особено Босна и/или Косово, държави, които преминават през период на политическа нестабилност, засилен от напрежението в отношенията с Белград и Загреб);

□ стагнацията на процеса на европейска интеграция на държавите от Западните Балкани – ситуация, от която регионалните сили (Турция, Русия) или световните сили (Китай) ще се възползват, за да проектират своята мощ и да използват държавите от региона като „портал“ в европейското пространство;

□ нарастващо напрежение между Турция и европейските правителства – ситуация, която (най-вероятно) ще доведе до загуба на подкрепата на Анкара в процеса на посредничество в руско-украинския конфликт.

Букурещ се опитва да помести своите интереси в рамката на западноевропейските или регионалните интереси, така че неговите международни партньори да работят за него, а той да бъде техен подизпълнител. Класически пример за това е т.нар. Платформа „Молдова“, която обединява Германия, Франция и Румъния в желанието им да подкрепят европейското развитие на Република Молдова. Още при обявяването ѝ през април 2022 г. Платформата е събрала 695 млн. евро дарения за Република Молдова, която трябва да осигури подслон към онзи момент за над 100 000 украински бежанци⁸².

На срещата на външните министри на Платформата „Молдова“ през юли 2022 г. средствата се увеличават.

„Държавният бюджет на Република Молдова е под огромен натиск. Насърчавам ви да потърсите всякакви възможности за предоставяне на финансова подкрепа, особено директни безвъзмездни средства, за да

82 REPUBLICA MOLDOVA Platforma de sprijin pentru R. Moldova, lansată de Germania, Franța și România, a strâns donații de 695 de milioane de euro pentru această țară <https://www.caleaeuropeana.ro/platforma-de-sprrijin-pentru-r-moldova-lansata-de-germania-franta-si-romania-a-strans-donatii-de-695-de-milioane-de-euro-pentru-aceasta-tara/>, посетено на 22 януари 2023 г.

помогнете на Кишинев да преодолее настоящите трудности. Трябва да свържем Платформата с дългосрочните реформи на Република Молдова, като създадем съвместни работни групи. Нашите усилия ще имат смисъл само ако помогнем на страната да се доближи до европейските си стремежи”, казва през юли 2022 г. тогавашният румънски външен министър Богдан Ауреску.

„Засега румънските лидери остават силно евроцентрични. Бих казал, че са едновременно проамерикански и проевропейски настроени. Всички висши чиновници във външното министерство смятат, че най-добрият начин да се изгради кариера е да се работи в посолство или консулство в Европа или може би в Северна Америка. А това не допринася за истинска глобализация на Румъния. Предприети са някои стъпки в тази посока. Но все още средствата, с които Румъния разполага, и инструментите, които е мобилизирала за популяризиране на имиджа си в глобалния Юг, за насърчаване на сътрудничеството, основано на взаимноизгодни инвестиции, са разочароващо слаби. Те не отговарят на амбициите, изразени във външнополитическите изявления на правителството, и последиците от това са, че по много от фронтовете на международното сътрудничество Румъния не е на нивото, на което би трябвало да бъде по отношение на присъствието и ефективността си в Африка, Латинска Америка и Югоизточна Азия“. Това е мнението на политолога Серджу Мишкою от Университета „Бабеш-Бояй“. Според него перспективата западното влияние в региона да намалее не се разглежда сериозно в румънското външно министерство.

В. Отношения с държавите от ЕС

Присъединяването на Румъния към ЕС означава отваряне и икономическо обвързване с развитите западноевропейски икономики. Страната е силно зависима за своята икономическа динамика от западноевропейския капитал и търговските връзки със Западна Европа. Това обяснява завоя в нейната външна политика към по-тясно обвързване с ЕС след 2016 г. Важно е да вметна, че Румъния е сред първите страни от нашия регион, изразили желание за членство в PESCO – структурата, на базата на която се изгражда европейската армия.

74 % от износа на Румъния се насочва към ЕС (Германия 23 %, Италия 11 % и Франция 7 %). Извън ЕС отиват 3 % от износа, съответно за Турция и Обединеното кралство.

74 % от вноса идва от други страни-членки на ЕС (Германия 21 %, Италия 9 % и Унгария 7 %). В импорта от страни извън ЕС се откроява този от Китай (6 %) и Турция (4 %)⁸³.

⁸³ https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/romania_ro , посетено на 22 януари 2023 г.

Германия

Германия е ключов партньор на Румъния. Румънският износ за Германия е бил 31 млрд. евро през 2021 г. В Румъния съществуват над 24 000 германски фирми, които са създали над 300 000 работни места⁸⁴. В този смисъл не е учудващо, че румънският президент е етнически германец. Политическите отношения между Германия и Румъния са отлични и постоянно текат срещи на най-високо ниво⁸⁵.

Румъния разчита на Германия за пренос на технологии и производства в различни области – батерии за електроавтомобили, микропроцесори, и други. На среща на Румъно-германската търговско-индустриална камара през септември 2022 г. румънският премиер и председател на Националлибералната партия Николае Чука заявява:

„Ние изразяваме интереса си за сътрудничество с немски експерти и компании, за да включим Румъния в бъдещата рамка на важни проекти от общ европейски интерес в областта на микропроцесорите. Имаме научен и технически капацитет както за изследвания, така и за производство и искаме да оползотворим този потенциал в общите европейски усилия. Румъния може да предложи устойчиви алтернативни съоръжения и капацитет за преместване на германската индустрия от Русия или Азия, а потенциалът на транспорта по река Дунав трябва да бъде разширен. Дунав трябва да стане плавателен европейски транспортен коридор през цялата година и ние ще подкрепим това с конкретни мерки. Това са само част от възможностите, които Румъния има в момента. Убеден съм, че очакваното и заслужено присъединяване на Румъния към Шенгенското пространство ще предложи на бизнес-средите, включително на германските инвеститори, нови възможности за развитие.“

В същото време в обсъждания в социалните мрежи и в някои медии се прокрадва разочарование, а понякога и недоволство от ролята на Клаус Йоханис – „германският човек“, за чието управление явно очакванията са били по-високи.

Привържениците на суверенистката тенденция често вземат Йоханис на мушка, защото очакват той да следва по-силно изразена националистическа линия по отношение на Република Молдова и Украйна. По времето на Йоханис се сформира своеобразна румънска стабилострация на старите партии от времето на прехода. Той бе поддържан от протестиращите срещу Ливиу Драгня румънци през бурната зима на 2016/2017 г. Но в крайна сметка именно по негово време бе спряна румънската борба с корупцията, а Лаура Кьовеши бе освободена от позицията на ръководител на антикорупционната прокуратура. Факт е обаче, че с Йоханис начело, Румъния се ползва с доверието на западните си партньори. А

84 Germania și noua ordine europeană - ISPRI Academia Română
<https://youtu.be/479w7KNoDQ4>, 27:03, посетено на 22 януари 2023 г.

85 Пак там, 26:30

издигането начело на държавата на етнически германец, подобно на избирането на германец за кмет на Тимишоара, са показателни за румънската германофилия, усещането, че германците олицетворяват всичко това, което румънците искат да бъдат, но не са.

Франция и Италия

Сред големите инвеститори и търговски партньори са и Франция и Италия. Италия води в броя на фирми на нейни граждани в Румъния – 51 000⁸⁶.

„Италианските компании участват в почти всички области на дейност, с акцент върху производството, агроиндустрията, енергетиката и високите технологии. В земеделието има около 800 италиански компании, като Италия е първият чуждестранен инвеститор в земеделска земя, а 30 % от румънската земеделска площ е собственост на чуждестранни юридически лица.

В момента областите, привличащи италианските инвеститори са технологиите за събиране, съхранение и преработка на отпадъци, както и неконвенционалната енергия, особено водноелектрическите централи.

През последните години се наблюдава приток на големи инвестиционни компании и индустриални групи в Румъния. Италианските инвеститори са стратегически, дейността им се простира в няколко държави. Регистрираните на фондовата борса се интересуват главно от разработването на нови проекти, често в партньорство с местни разработчици“, пише на сайта си румънската адвокатска кантора *BCH Law*⁸⁷.

Франция се нарежда на 3-то място в списъка на инвеститорите в Румъния с над 4150 местни компании и преки вложения, възлизащи на 8,7 милиарда евро, съобщава президентът на Френската търговска, промишлена и селскостопанска камара в Румъния Франсоа Косте, цитиран от *Agerpres*⁸⁸.

„Почти всички компании от френския борсов индекс CAC 40 (36 от 40) присъстват на румънския пазар и често са лидери или сълидери на своите пазари. 4150 френски инвеститори наемат пряко повече от 125 000 души и имат общ оборот от 17 милиарда евро“, казва Франсоа Косте⁸⁹.

Политическата значимост на процъфтяващите икономически отношения с Германия, Франция и Италия проличава при посещението на

86 Italienii în topul străinilor cu afaceri în România <https://www.rtvdr.ro/italienii-in-topul-strainilor-cu-afaceri-in-romania/>, посетено на 22 януари 2023 г.

87 Italian investments in Romania/ Les investissements italiens en Roumanie / Investitiile italiene în România <https://www.bchlaw.eu/news/italian-investments-in-romania/>, посетено на 22 януари 2023 г.

88 Franța, locul 3 în topul investitorilor în România/ Are un stoc de investiții străine directe de 8,7 miliarde de euro <https://economedia.ro/franta-locul-3-in-topul-investitorilor-in-romania-are-un-stoc-de-investitii-straine-directe-de-87-miliarde-de-euro.html#.Y29ct2TYQzQ>, посетено на 22 януари 2023 г.

89 Пак там

лидерите на тези страни заедно с румънския президент Клаус Йоханис в Киев през юни 2022 г. По онова време вече се е очертал евроатлантическият фронт за подкрепа на Украйна във войната с Русия, от който са част Великобритания и Полша. Германия, Франция и Италия са критикувани, че се опитват да накарат украинския президент Зеленски да направи отстъпки на Русия, за да спре войната и да се завърнат всички към обичайния бизнес. Западноевропейските държави традиционно имат русофилски тенденции и икономически интереси в Русия. Идеята на френския президент Еманюел Макрон за „европейска стратегическа автономия“ се базира на сътрудничество с Русия в сферата на икономиката и сигурността. Продължаването на конфликта в Украйна води до замразяването на тази идея.

Участието на румънския президент в съвместното посещение в Киев е нужно на западноевропейските държави, за да покажат, че имат подкрепа в източната част на ЕС. То обаче е критикувано от гледна точка на евроатлантическия блок на „ястребите“ във войната в Украйна. Причината е, че до 2016 г. Румъния и Полша вървят рамо до рамо в рамките на НАТО като предни постове. Съществува мнение, че с изграждането на ракетния щит при Девеселу румънската стратегическа роля е нараснала за сметка на полската. По мнението на полски наблюдатели и анализатори на посещението на Йоханис в Киев, румънската позиция е по-сложна и би могла да еволюира.

„Шолц, Макрон и Драги са призовали президента Зеленски да започне разговори с Русия и да направи отстъпки при закрити врата, както съобщи *Die Welt*. Тази информация се нуждае от потвърждение, но не е изненадваща. Германия и Франция не искат Русия да бъде победена. Напротив, Москва, доминираща в Беларус, Украйна и Молдова, ще дисциплинира непокорните поляци и ще държи балтийците и румънците в подчинение на Берлин, който има пред очите си съдбата на източните си съседи.“ – пише в статия за *TVP Info* Пшемислав Журавски вел Граевски.

„И така, дали Румъния е „сменила фронта“? Със сигурност не. Изглежда, че президентът Клаус Йоханис се намира в трудна ситуация. Приемането на поканата за пътуване с лидерите на Западна Европа завърши със съмнителен успех. Също толкова неудобно (и дори по-неудобно) обаче би било да откаже да замине. Трябва да продължим да следим действията на румънския президент и да не го съдим през призмата на едно-единствено събитие. Достатъчно е да споменем току-що приключилата среща на върха на Инициативата „Триморие“ в Рига. Клаус Йоханис обяви, че Румъния ще бъде домакин на друга такава среща през 2023 г. Той също така заяви, че страните, асоциирани към Инициативата „Три морета“, ще подкрепят Украйна по всички възможни начини. Подчерта, че Грузия и Молдова също могат да разчитат на същата подкрепа. Труд-

но е да се намери позицията, която да е по-съгласувана с полската”, пише в анализ на *Warsaw Institute* в рубриката *Romania Monitor*.

Нидерландия

Холандският капитал е навлязъл дълбоко в румънската икономика, но когато Букурещ има нужда от подкрепата на Хага за влизане в шенгенското пространство, не я получава. Нидерландия скрива своето вето зад благопристойната формулировка, че България не е приела разделно гласуване за себе си и Румъния, т.е. вината е на София, че не е гласувала против своя интерес.

През Нидерландия в Румъния оперират някои руски компании като Lukoil и производителят на алуминий ALRO⁹⁰. Нидерландия е номинално най-големият чуждестранен инвеститор в Румъния с вложения от 22 млрд. евро през 2021 г., но това се обяснява със статута ѝ на офшорна зона. Холандският скептицизъм към присъединяването на Румъния и България към шенгенското пространство предизвиква въпроси в Румъния. Според министъра на финансите Адриан Къчу директният ефект от принадлежността на Румъния към Шенген ще бъде допълнителен икономически ръст от 0,5 % от БВП.

Румънските бизнес лидери – водеща организация на местните предприемачи – излиза със становище при визитата на холандския премиер Марк Рюте в страната:

„Кралство Нидерландия еднолично води класацията на чуждестранните инвестиции въз основа на страната на произход (това е фалшива статистика за инвестициите, защото записва държавата, в която са регистрирани компаниите – например Vodafone е регистрирана в Нидерландия, въпреки че не е холандска компания, а британска, както и Rompetrol – бел.авт.), с 22 млрд. евро през 2021 г., двойно повече от Германия, която е на второ място. (Реално Германия е основният чуждестранен инвеститор в Румъния – бел.авт.). Румъния посрещна с отворени обятия повече от 5800 холандски компании, които са избрали да инвестират тук – в бирената индустрия, банковото дело, агробизнеса, технологиите, търговията, корабоплаването и много други области [...]. Холандските бизнесмени смятат, че Румъния е едно от най-добрите места в региона за инвестиции. Доказателството е, че те се увеличават от година на година”, се казва в отвореното писмо на предприемачите.

Австрия и Унгария

Инвестициите от Австрия и Унгария са насочени предимно към енергетиката – например *OMV Petrom* или веригата бензиностанции *MOL*. Двете страни са известни и със своята традиционна отвореност към биз-

⁹⁰ Cât de dependent e comerțul Uniunii Europene și cel al României de Rusia? <https://economedia.ro/cat-de-dependent-e-comertul-uniunii-europene-si-cel-al-romaniei-de-rusia.html#.Y29m9mTYQzR>, посетено на 22 януари 2023 г.

несотношения с Русия, както и с известна неутралност в разделението между Запада и Изтока. След гласуването за Шенген Австрия временно бе в „немилост“ в Румъния. Тази нагласа не предизвика сериозни последиствия, които биха могли да доведат до отслабване на австрийските капиталовложения. Държавата не поиска намаляване на австрийския дял в *OMV Petrom* – една от малкото транснационални корпорации с румънски капитал. Но подозрението, че Австрия е обвързала своите икономически и държавни интереси с руските, продължава да битува в някои среди.

От друга страна, Виктор Орбан е смятан не само от Полша, но и в Западна Европа за силно свързан с руските и китайските политически и икономически възделения. Доверието, с което Орбан се ползва в евроатлантическите структури в Румъния, е ниско. Но за част от суверенистите Орбан има ореол на лидер, бранещ интересите на страната. Дан Дунгачу – анализатор, популярен сред привържениците на автохтонната тенденция в румънската политика посочва, че всички страни в региона, дори Полша, имат някаква двусмисленост с Изтока и изглежда само Румъния не си я позволява (или не ѝ е позволена).

Въпреки реториката в румънските медии срещу Австрия и Унгария като „русофилски“ техният капитал шества в страната – доказателство, че Румъния не следва само сигурността като съображение в своята политика, а залага и на икономическата динамика и на взаимозависимостта в ЕС.

Австрия е на първо място в списъка на инвеститорите, избрали търговски имоти в Румъния миналата година, с около една трета от покупките, според *Fortim*, член на *BNP Paribas Real Estate Alliance*. На второ и трето място са Чехия и Унгария.

През 2021 г. австрийски компании са закупили недвижими активи – офиси и търговски площи на обща стойност 323 млн. евро, на второ място са инвеститори от Чехия, с общо 173 млн. евро, а на трето – тези от Унгария, със 150 милиона евро. През първите месеци на тази година чешките и унгарските инвеститори остават на върха на тази класация.

Трансакциите с търговски активи в Румъния са били 919,45 милиона евро през 2021 г. Това е третото най-крупно вложение в исторически план (след максимума от 1,038 милиарда евро през 2008 г. и 1,006 милиарда през 2018 г.). На ниво Европейски съюз през 2021 г. инвестициите в търговски имоти са се увеличили с 15%, спрямо предходната година, достигайки 270 милиарда евро и са достигнали ниво отпреди пандемията.

„И в Румъния, и в ЕС се наблюдава засилване на активността на местни и регионални инвеститори, в ущърб на тези от Близкия изток, Азия и Тихия океан, които вече не са толкова активни (поради пандемията). На тях се падат само 8 % от общите вложения в Румъния, в сравнение с 20% през 2019 г. преди пандемията. В ЕС те също намаляват – до 15% от общия брой чуждестранни инвестиции през 2021 г., в сравнение с 22%

през през 2019 г.", заявява Богдан Канге, управляващ партньор „Бизнес развитие“, на *Fortim T.A.*, член на *Alliance BNP Paribas Real Estate*⁹¹.

Полша

Сред значимите външнополитически и стопански партньори на Румъния е и Полша. В румънското общество съществуват силни позитивни нагласи към поляците, тъй като те успяват да не се огънат пред либералните тенденции на Западна Европа. Смята се, че поляците имат „гръбначен стълб“ и са верни на своите традиции и убеждения. Скептицизъм се проявява към Германия, а на Полша и сегашното ѝ правителство се гледа като на естествен съюзник.

Често като аргумент се посочва оста Полша-Румъния-Анкара като преден пост на евроатлантическите интереси в региона. Премиерът Виктор Понта се обявяваше за привърженик на тази ос, а лоялност към нея изразяват и някои външнополитически коментатори. Нещата обаче започват да се усложняват след неуспешния опит за преврат в Турция през 2016 г. и постепенното сближаване между Турция и Русия. В Румъния, за разлика от Полша, има осъзнаване, че война с Русия ще доведе до плащането на висока цена от народа. Румъния стриктно изпълнява своите ангажимент към НАТО, инсталира ракетния щит в Девеселу, посреща американски, френски и други многонационални войски на своята територия. Но отношението на Румъния към Русия е доста по-комплицирано.

Република Молдова – втората румъноговоряща държава е и рускоговоряща. Отварянето на Румъния към бесарабските жители довежда до приток на рускоговорящи на румънска територия. Посрещането на украинските бежанци допълнително засилва тази тенденция. Затова се наблюдава и различие между полското войнстващо отношение спрямо Русия и румънския евроатлантизъм, който е по-премерен. От значение е и че Румъния не е част от Шенген и еврозоната и няма безвизово пътуване до САЩ – т.е. в този ракурс нейната външнополитическа роля не е напълно уточнена.

Въпреки тези нюанси, румъно-полските отношения са много добри и стъпват на сътрудничеството във форматите В9 и „Триморие“. Евентуално утвърждаване на американската тенденция в румънската политика за сметка на германската би могло да окуражи допълнително румъно-полските взаимовръзки. В Румъния общественото мнение счита президента Клаус Йоханис за „германски човек“, бившия еврокомисар по земеделието и бивш премиер Дачиан Чолош за „френски“, а бившия премиер Флорин Къцу или заместник-генералният секретар на НАТО Мирча Джона – за поддържани от САЩ.

Румънските елити по сигурността обаче отчитат, че Турция не след-

91 *Austriecii au fost cei mai mari investitori în piața imobiliară românească în 2021, urmați de cehi și maghiari* <https://economedia.ro/austriecii-au-fost-cei-mai-mari-investitori-in-piata-imobiliara-romaneasca-in-2021-urmati-de-cehi-si-maghiari.html#.Y29qY2TYQzQ>, посетено на 22 януари 2023 г.

ва политиката на НАТО по отношение на Русия. Като пример посочват искането на Анкара да търгува природния газ в рубли или да стане хъб за доставка на руски природен газ в Югоизточна Европа. Дали Букурещ не се чувства самотен в нашия регион? Едва в последно време България започна да заема открито по-категорични позиции в подкрепа на Украйна. Дълго време София даваше различни знаци по отношение на руския природен газ или на инициативите, свързани с подкрепа за Украйна.

Тази еволюция на българската позиция е свързвана с цялостно усилване на източния фланг на НАТО от пролетта на 2023 г. За него допринесе активната дипломация на Полша и Румъния в региона. Посещението на полския премиер Матеуш Мазовиецки в Букурещ в края на март означава това утвърждаване на евроатлантическия вектор в регионалната политика. То се случи само две седмици, след като румънският президент Клаус Йоханис подписа в София заедно с българския си колега Румен Радев съвместна декларация за стратегическо партньорство между България и Румъния.

Укрепването на източния фланг на НАТО бе свързано и с интензифицирането на дипломатическите посещения между Варшава и Кишинев, Букурещ и Кишинев. То стана факт, след като в Република Молдова дойде на власт правителството на Дорин Речан, привлякло американския интерес към малката страна.

Г. Отношения със страните в региона извън ЕС

Турция

Отношенията с Турция са друг аспект от румънската външна политика, който следва да се анализира. Румъния имаше и човек, считан за „турски“ – бившият премиер Виктор Понта. В последно време той често се появява в различни телевизии и подкасти като коментатор. Съществуват мнения, че неговата политическа роля не е изчерпана, независимо че неуспехът му като политик бе оприличен в медиите като „провал на едно поколение“.

(Той е премиер в периода 2012-2015 г. Свален е след уличните протести, провокирани от трагедията в клуба „Колектив“, отнела живота на 64 души. Вината за трагедията е хвърлена на корумпираната държавна система, която не е контролирала спазването на изискванията за безопасност в клуба. Социалдемократическата партия управлява кметството в Букурещ и правителството и традиционно е асоциирана с корупция и клиентелизъм, така че Понта подава оставка, за да избегне по-големи брожения.)

Румъно-турските отношения обаче са в подем, независимо че епохата „Понта“ е в миналото. Въпреки икономическите проблеми у дома

си, турски компании реализират през 2022 г. инвестиции за десетки милиони евро в Румъния⁹². Заводите на *Ford* в Крайова са собственост на турската компания *Ford Otosan*, която разширява техния капацитет. В румънския ефир се излъчва турска телевизия на румънски – *Canal D*.

Според данни на румънския Търговски регистър общата стойност на търговията между Румъния и Турция възлиза на 7,03 милиарда евро в края на 2021 г. Към януари 2022 г. 16 842 турски компании са били активни в северната ни съседка с обща стойност на записания капитал от 655,5 милиона евро⁹³.

Турция играе ролята на медиатор между „Запада“ и „Изтока“ на базата на своята стратегическа двусмисленост, утвърдила се от 2016 г. насам. Дали възходът на Турция в Югоизточна Европа би довел нашия регион до по-голяма „стратегическа двусмисленост“? Или напротив, нейното утвърждаване ще провокира изграждане на своеобразна евроатлантическа крепост сред членките на ЕС в нашия регион? Турция има различия с общия хор на Алианса – например по отношение на присъединяването на Швеция и Финландия към НАТО, кюрдския въпрос, отношенията с Русия, човешките права, казусът Гюлен и т.н.

Мнението на Серджу Мишкою е, че Турция има ресурси за по-комплексна политика, които България и Румъния нямат, и затова тяхната външнополитическа линия ще остане изключително евроатлантическа. Анализаторът смята, че нито Румъния, нито България ще се осмелят да играят с карта, различна от тази на НАТО и ЕС. И това се дължи на аргументите, които вече посочих (напр. че икономическата подкрепа за двете страни ще дойде от ЕС, а защитата на сигурността им – от НАТО). Мишкою е убеден, че е от ключово значение Румъния и България да бъдат защитени от НАТО и ЕС.

„Смятам, че Турция, заедно с Китай, е един от най-важните бенефициенти на войната в Украйна. В смисъл че Ердоган беше изолиран преди това, а отношенията му с партньорите от НАТО се влошаваха доста бързо. Но войната в Украйна вдъхна на всички тях нов живот като регионални лидери, като преговарящи, като лидери на държави, които са в състояние да съберат на масата за преговори хора Запада, от Изтока, украинци и руснаци, други регионални и международни участници. И освен това играят ключова роля за търговията със зърно от Украйна и Русия към глобалния Юг и Африка, която е една от най-важните цели. В момента съществува реална опасност от продължителна катастрофа

92 Cu toată degradingolada de acasă, turcii fac investiții de zeci de milioane de euro în România <https://www.zf.ro/companii/industrie/cu-toata-degradingolada-de-acasa-turcii-fac-investitii-de-zeci-de-20682322>, посетено на 22 януари 2023 г.

93 „Valoarea anuală a schimburilor comerciale România-Turcia va depăși 10 miliarde de dolari” <https://www.bursa.ro/oficial-turc-valoarea-anuala-a-schimburilor-comerciale-romania-turcia-va-depasi-10-miliarde-de-dolari-69621648>, посетено на 22 януари 2023 г.

в много региони на света поради ограничаването на износа на зърно от двете страни и особено от Украйна.

Досега Турция играеше много добре тази роля на регионален център, който може да разговаря с всички партньори, да запази собственото си мнение, но в същото време се опитва да спечели международна легитимност. Нито Румъния, нито България могат да си позволят да изиграят подобна карта. Да кажем, че могат да бъдат постигнати ограничени ползи, например за пристанищата Констанца и Варна. Но това остава на микроскопично ниво, ако го сравним с голямата стратегия – тази на НАТО и ЕС, която ще бъде повече или по-малко доброволно изпълнявана от двете страни.“

Мишкою описва румъно-турските отношения като много добри. Румъния има малко турско малцинство в Северна Добруджа, което е добре защитено и поддържано както от румънската държава, така и от турската. То е и мост между държавите.

„Разбира се, Румъния не се е колебала да критикува режима на Ердоган, когато различни елементи на авторитаризъм са били на дневен ред. Но тя го направи по един много предпазлив начин, без да ескалира изобщо. И, разбира се, Румъния е отворена за турски инвестиции. Тя показва, че за тях няма почти никакви ограничения. А това ще означава, че в известна степен икономически Румъния ще бъде все по-зависима от Турция[...].

Интересно е също така, че досега е имало много малко случаи, в които Турция се е опитвала да наложи или да предложи определени идеи или културно-идеологически промени в Румъния. В Румъния няма турска пропагандна машина. Разбира се, режимът се защитава гласно, особено чрез служители като посолството. Но почти не се пропагандират идеи на този режим, които биха могли да се приложат в Румъния. И така, докато тюрското влияние остава на квазиикономическо ниво и докато някои теми, като например типът на режима в Анкара, са табу за румънците, нещата изглеждат вървят гладко“, отбелязва Мишкою.

Според него сега страните от региона имат общ враг, който е Русия. Това засилва солидарността. Така предишните инициативи като „Триморие“, обхващаща Балтийско море, Адриатическо море и Черно море, вече са много по-подкрепени от институционална гледна точка. Но Мишкою посочва и различията:

„Полша върви ръка за ръка с Обединеното кралство. Румъния върви по-скоро по линията ЕС-САЩ. България е много по-колеблива между тези стратегии, като за момента положителен елемент е намирането на обща позиция спрямо войната в Украйна и срещу Русия.

Засега няма общ капацитет за изграждане на по-институционализирани области в региона. А силно различаващата се позиция на Унгария

усложнява нещата още повече. Тя дава „алиби“ на държавните лидери да заявят, че докато Унгария не премине на същата линия като останалите, не можем да предприемем съвместни инициативи.“

Ето как анализира ситуацията Себастиан Шефер – ръководител на австрийския Институт за Дунавския регион и Средна Европа, в интервю от есента на 2022 г.:

„Никой не иска да укрепва границите си и да се завърне към някакъв вид окопаване, когато става въпрос за европейска интеграция. Цялостната идея на европейската интеграция е да премахне границите. Ние сега просто ги преместване, както това се вижда в черноморския регион. Разбира се, трябва да се спазват някои правила. Ако това не се случи (например когато става въпрос за Турция), тонът може да значи придвижването ѝ към по-двусмислена международна позиция. Това може да има отношение към руската агресия в Украйна. Но трябва да видим как самата Турция ще еволюира вътрешно. Там предстоят избори.“

Подобна е и позицията на Весела Чернева от Европейския съвет за външна политика – София, която разглежда българо-турските и румъно-турските отношения през призмата на отношенията НАТО-ЕС. Ако между двете организации тече по-активно сътрудничество, това се случва, включително, защото Турция се е съгласила с него⁹⁴.

Не бива да се изключва вероятността България и Румъния на ниво държавни елити да осъзнаят, че островният манталитет от времето на прехода не им върши повече работа и че ползите от взаимодействие помежду им надвишават недостатъците.

В същото време отношенията с Турция ще останат важни и за двете страни. Според Серджу Мишкою – политолог от Университета „Бабеш-Бойй“, турските инвестиции в румънската икономика ще нарастват. Мариян Карагъзов – балканист от Българската академия на науките, припомня, че Турция и България формират специфично дуо, в което всяка страна дава на другата достъп до своя регион. Нивото на взаимно познаване и доверие между българските и турските елити очевидно е добро⁹⁵.

Република Молдова

До 2009 г. Република Молдова на власт са комунистите на Владимир Воронин. След т.нар. *Twitter*-революция страната поема по европейски курс на развитие. Румъния дава гражданство на влиятелния по онова време молдовски олигарх Владимир Плахотнюк. Тази проевропейска ера,

94 Весела Чернева: Полша излиза на преден план в ЕС, но дългосрочно няма да измести Франция и Германия <https://friendshipbridge.eu/bg/2023/01/14/tcherneva-poland-turkiye-bg/>, посетено на 29 януари 2023 г.

95 Турция е съгласна както с европейски, така и с неевропейски Западни Балкани <https://movafaqfarsi.wordpress.com/2022/08/16/karagoyzov-bg/>, посетено на 29 януари 2023 г.

базирана на силен олигарх, започва да запада с т.нар. „обир на века“. Един милиард долара са откраднати от 3 молдовски банки при управлението на „проевропейските“ партии. Последва възходът на Игор Додон и неговата Партия на социалистите, съвпаднал с управлението на Доналд Тръмп. Срещу Плахотнюк избухват протести, обединили проевропейски и проруски сили. Стига се до безпрецедентно съгласие между САЩ, ЕС и Русия за отстраняването на олигарха и той бяга от страната. Сформирано е единно правителство на еврофили и русофили с антикорупционна визия, което обаче не издържа дълго време. В края на 2020 г. Джо Байдън влиза в Белия дом, а за президент на Република Молдова е избрана Мая Санду – бивш министър на образованието със стаж в Световната банка и хардварско образование. Тя идва на власт с гражданска и антикорупционна визия за реформи, с ясна евроатлантическа линия, но и с подкрепата на част от проруските избиратели.

От години Румъния приема за свой стратегически интерес приобщаването на Република Молдова в ЕС. В северната ни съседка е силна юнионистката тенденция, която акцентира на културното и кръвно единство на жителите от двете страни на Прут. Тази тенденция е недолюбвана от рускоговорящите малцинства в страната, сред които българи и гагаузи. Те се страхуват от задълбочаване на тяхната маргинализация при утвърждаването на румънизма (идеологията, стъпваща на румънските традиции, православие и битие) в Република Молдова. Но на ниво външно министерство и президентство Румъния помества външнополитическите си намерения към Република Молдова в рамките на евроатлантическите позиции към региона. По думите на известния геополитически анализатор от *Stratfor* Джордж Фридман, ако Румъния пристъпи към едностранни действия спрямо Република Молдова – например нейното анексиране, тя ще бъде оценена като ревизионистка сила и ще бъде изолирана международно. Изгледите за подобен вариант за засега няма.

На 11 февруари 2022 г. министър-председателите на Румъния и Република Молдова подписват в Кишинев двустранно споразумение за изпълнение на програма за техническа и финансова помощ въз основа на безвъзмездна финансова помощ в размер на 100 милиона евро, предоставена от Румъния на Република Молдова. Периодът на изпълнение е 7 години, с възможност да бъде удължен с още 3 години.

С румънско финансиране са реновирани стотици детски градини в Република Молдова, включително в зоните с българско и гагаузко население. Република Молдова неизменно разчита на Румъния и ЕС, за да запълни дупки в своя бюджет. Началото на войната в Украйна обаче донесе на страната предизвикателството да подслони и да се грижи за 100 000 украински бежанци (към април 2022 г.). А руските бомбардировки на украинската електрическа инфраструктура, както и невъзможността да

се доставя природен газ до електрическата централа в Приднестровието вкараха Република Молдова в хуманитарна и енергийна криза. През октомври 2022 г. Мая Санду се обърна към Румъния с молба за доставки на ток. (По време на посещението на българския президент Румен Радев бе подписан договор с България за доставки на природен газ през нейна територия.) Цените, по които Румъния доставяше електричество на Република Молдова, не бяха ниски и затрудниха държавния бюджет и домашните портфейли. Румъния също внасяше ток през 2022 г – например от България. Капацитетът на румъно-молдовските електропроводи не е достатъчен, за да покрие всички необходими количества ток. Румъния има и изграден газопровод към Кишинев, който обаче едва от декември 2022 г. получава природен газ – през България и Румъния.

Още един финансов щрих от двустранните икономически отношения - през 2018 г. румънската банка *Transilvania* придоби 66 % от молдовската *Victoriabank*. По онова време сайтът на банка *Transilvania* съобщава за мащабната сделка:

„Victoriabank има почти 30-годишна дейност, 540 000 клиенти, 1400 служители и близо 100 звена. Тя бе пионер на местния банков пазар – първата издадена карта, първият инсталиран банкомат, първото ПОС терминално устройство, първите премиум карти. Victoriabank е издала 285 000 карти, с над 17 % пазарен дял и покрива 37% от картовите разплащания в търговски обекти. [...]

Banca Transilvania е втората по големина банка в Румъния, с 2,2 милиона клиенти, повече от 7000 служители и над 500 клона. ВТ е с над 250 000 корпоративни клиенти. [...] ВТ е лидер на местния картов пазар с повече от 3 милиона издадени карти, които се използват за над 1 милион транзакции всекидневно. От януари до септември 2017 г. Banca Transilvania е отпуснала близо 140 000 нови заема на клиенти на дребно, малки и средни предприятия и корпоративни клиенти, възлизащи на повече от 9 милиарда леи. Стратегията на банката е подкрепена от силни международни акционери като Европейската банка за възстановяване и развитие (ЕБВР) и IFC, член на Групата на Световната банка.⁹⁶

Северната ни съседка има либерална политика по отношение предоставяне на румънско гражданство и образователни възможности на молдовците. По информация на румънското външно министерство към юли 2021 г. около 650 000 молдовски граждани (от общо 2,7 млн. жители на Република Молдова) са получили румънско гражданство⁹⁷. Шефът на мол-

96 Banca Transilvania a devenit acționar al Victoriabank <https://www.bancatransilvania.ro/news/comunicate-de-presa/banca-transilvania-a-devenit-actionar-al-victoriabank-bt-si-berd-parteneriat-strategic-pentru-sustinerea-antreprenorilor-si-economiei-din-republica-moldova>, посетено на 29 януари 2023 г.

97 MAE A publicat cifrele oficiale: Câți moldoveni sunt în așteptare pentru cetățenia

довските тайни служби Александру Мустяца е с двойно гражданство. Молдовският президент Мая Санду – също⁹⁸. Подобни факти карат русофилите в Република Молдова да твърдят, че страната е „полуколония на Румъния“.

Румънските елити приобщават Република Молдова чрез различни инициативи за сближаване на двата народа. Сред тях са юнионистки декларации на молдовски общини, възможности за пътуване в Румъния на молдовци в рамките на програмата „Опознай страната си“ и други.

Друг подход е обмяната на опит по линия на различни НПО. Например фондация „Конрад Аденауер Румъния“ от години обучава младите молдовски елити в областта на правосъдието. Румънската неправителствена организация *Expert Forum* също има своите традиционни връзки с Република Молдова, връзки, които по думите на нейния ръководител Сорин Йоница заобикалят действията на румънските елити „с пагони“.

В интервю от 2016 г. Йоница обявява всичко в Република Молдова за фалшиво. Хората били крайно двулични. Заигравали се едновременно с различни лобита и структури. Румънската политика била праволинейна и зле обмислена. Молдовската държава се издържала от румънската икономическа помощ. Например, на изток от Прут са били ремонтирани много детски градини и са били купени училищни автобуси с румънски пари. Но в същото време агресивната и лишена от нюанси румънска политика от времето на Бъсеску отчуждавала молдовците, които не желали да изгубят своята държава.

„Хората, които ръководят румънската външна политика, трябва да бъдат по-деликатни и нюансирани. И повече да залагат на гражданската политика вместо на тази, която се прави от кадри с пагони. Необходима е и по-голяма прозрачност“, смята Йоница.

Енергийната криза в Република Молдова и Украйна, както и отворената врата за членство на двете страни в ЕС предоставя дългоочаквана възможност Румъния и България да заменят молдовската енергийна зависимост от Изтока с доставки, идващи от Юг и Запад. Родената в Република Молдова румънска енергийна експертка Евгения Гусилов обяснява огромната трансформация на енергийните баланси в нашия регион. Според нея България и Румъния трябва да направят всичко възможно максимално бързо да усвоят технократските знания как да пренасят енергия и енергоизточници през своите граници и в региона.⁹⁹

Украйна

Румъния прави всичко, което западните ѝ партньори искат от нея

română <https://www.g4media.ro/mae-a-publicat-cifrele-oficiale-cati-moldoveni-sunt-in-asteptare-pentru-cetatenia-romana.html>

98 Atacul proruşilor la Chişinău: faptul că Maria Sandu are cetăţenie română pune în pericol securitatea Republicii Moldova <https://www.aktual24.ro/atacul-prorusilor-la-chisinau-faptul-ca-maia-sandu-are-cetatenie-romana-pune-in-pericol-securitatea-republicii-moldova/>

99 Евгения Гусилов: Украйна и Молдова се нуждаят от енергийна подкрепа CEFA! <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/12/03/gusilov-bg/>, посетено на 29 януари 2023 г.

по отношение на Украйна – посреща бежанци, доставя оръжие, помага за износа на украинското зърно, съдейства за единния евроатлантически отговор на руската агресия. Мотивите са в нагласата, че Румъния би спечелила в дългосрочен план от разширяване на ЕС, ако центърът на тежестта в него се премести на изток и ако границата на Запада не е румънската, а се намира също по на изток.

Но съществува и друга позиция по тези въпроси. Част от румънските елити виждат своя интерес в разширяването на Запада на изток с Украйна. Друга част обаче би се чувствала по-комфортно, ако Румъния е преден пост на Запада и отвъд нея започва „руският“ свят. Както твърди Юлия Жожа – преподавател по международни отношения в Университета Джорджтаун, част от румънските елити възприемат Украйна като конкурент – например по отношение на евроатлантическата лоялност. А и през последните години в Румъния се чуват критики за начина, по който украинската държава се отнася към румъноговорящото си малцинство¹⁰⁰.

Две изказвания на румънци от Клуж-Напока, поддържащи автохтонната политическа тенденция, очертават това особено мнение.

Информация на *Romanian Insider*¹⁰¹:

„Андрей Марга, бивш министър на външните работи и образованието, ръководител на университета „Бабеш-Бояй“ в Клуж-Напока (но без политическо участие в този момент), направи поразителни изявления, очевидно в подкрепа на руската реторика срещу Украйна по повод представяне на книгата му „Съдбата на демокрацията“ на панаира на книгата в Алба Трансилвана.

Той говори за „изкуствените“ граници на Украйна, която трябва да отстъпи още територии на Русия, Унгария, Полша и Румъния.

„Тя трябва да отстъпи територии: Закарпатието – на Унгария, Галиция – на Полша, Буковина – на Румъния и Донбас и Крим – на Русия. Те са територии на други държави“, казва той, цитиран от *Hotnews.ro*.

В заявление на Министерството на външните работи на Румъния се казва, че подобни коментари са неприемливи и нарушават официалната позиция на страната.

Посолството на Украйна в Румъния също реагира на реториката на Марга с изявление на официалната си страница във Фейсбук: „Съжаляваме, че бившият министър на европейска и демократична държава –

100 Interviu PressHub. Expert militar: „În România, leadershipul politic nu se ridică la nivelul așteptărilor populației. Și nu e vorba doar de ajutor militar“ / „Nu ne poziționăm la fel de radical cu Ungaria, dar suntem pe aceeași linie și pe aceleași priorități“ <https://www.g4media.ro/interviu-presshub-iulia-sabina-joja-in-romania-leadershipul-politic-nu-se-ridica-la-nivelul-asteptarilor-populatiei-si-nu-e-vorba-doar-de-ajutor-militar-nu-ne-pozition.html>, посетено на 22 януари 2023 г.

101 Former Romanian foreign minister makes controversial statement on Ukraine's „artificial“ borders <https://www.romania-insider.com/andre-marga-controversial-statement-ukraine-borders>, посетено на 22 януари 2023 г.

Андрей Марга прави изявления, които поставят под съмнение основните принципи на международното право, особено ненарушимостта на държавните граници. Осигуряването на пълно зачитане на тези принципи е основата на сигурността и стабилността на континента“.

(Андрей Марга, сега на 76 години, е външен министър в първото правителство, съставено от бившия премиер социалдемократ Виктор Понта, министър на образованието в правителствата на дясноцентристките премиери Виктор Чорбеа, Раду Василе и Мугур Исареску, но също и най-дълго управляващият ректор на университета „Бабеш-Бояй“ в Клуж-Напока (1993-2004 и 2008-2012). Ръководил е и Румънския културен институт. - бел.ред.)

Второто изказване е на министъра на отбраната Василе Дънку, който след тези свои думи е принуден да подаде оставка. А президентът Клаус Йоханис трябва да поправя щетите.

„Войната ще продължи и единственият шанс за мир може да са преговорите с Русия. Разбира се, това са сложни преговори. Страните по света, НАТО, САЩ да преговарят за гаранции за сигурност на Украйна и мир с Русия. Сама Украйна няма да може да преговаря с Русия, тъй като политическата класа в Украйна в този момент не може да си позволи да приеме загуба на територии, в крайна сметка несправедлива загуба на територии. Това би било твърде голямо поражение за политиката“, каза Василе Дънку по *Prima TV* на 8 октомври 2022 г.

Президентът Клаус Йоханис го посъветва да чете по-често пресата:

„В тази война Русия напада Украйна. Украинците плащат цената с кръв в тази война и всички ние трябва да приемем идеята, че само Украйна ще решава кога, как и какво да преговаря. Тази позиция е нашата официална позиция, това е официалната позиция на Европейския съюз и вероятно някои от нашите високопоставени лица трябва да четат по-често пресата, за да научат тези позиции“, каза Клаус Йоханис на 11 октомври.

По-късно изявленията на Дънку са атакувани и от президента на Социалдемократическата партия Марчел Чолаку, който през юни 2023 г. стана ротационен премиер: „Когато сте министър на отбраната в страна с най-дълга граница с държава във въоръжен конфликт, моето мнение е, че вече нямате вероизповедания. Имате политика на румънската държава“.

На 17 октомври министър-председателят и председател на Национал-либералната партия Николае Чука извиква Василе Дънку в двореца „Виктория“ и го помоли в бъдеще да адаптира публичната си реч към официалната комуникационна стратегия. Седмица по-късно оставката на Дънку става факт, тъй като по собствените му думи, той не можел повече да работи с президента Йоханис.

Особеното мнение на част от румънския елит към Украйна е показателно за съществуването на суверенистка, автохтонна тенденция в румънската политика.

Глобалният Юг

В последните години румънските външнополитически елити постепенно се отварят към „периферията“ – към зони, в които социалистическа Румъния е имала влияние – например Глобалния Юг (наричан до 1989 г. Третия свят). Дейността на базирания в Букурещ *Middle Eastern Political and Economic Institute*, е показателна в това отношение¹⁰². Румъния е имала традиционни отношения със страни като Иран (откъдето е внасяла много петрол за своите рафинерии по времето на социализма и където е изнасяла производства и технологии – например за трактори), със Сирия, Ливан, Ирак, Египет и т.н. Що се отнася до новите партньори от Близкия изток – арабските държави от Персийския залив, отношенията с тях се развиват с подкрепата на САЩ.

Съвременните отношения с Третия свят са предимно икономически. Заводът на *Renault* в Румъния доставя автомобилни компоненти за подобен завод в Иран и така генерира голяма част от двустранната търговия, възлязла на над 400 млн. долара през 2021 г.¹⁰³ Основен дългогодишен акционер в румънския гигант за онлайн търговия eMag е южноафриканската компания *Naspers*. Египет е основният търговски партньор за Румъния в региона на Северна Африка и Леванта със стокооборота от над 900 млн. долара през 2018 г.¹⁰⁴

Глобалният Юг заема необвързана позиция по отношение на войната в Украйна. И поне част от румънските връзки с Третия свят създават впечатление за отвореност към Русия, която има своето традиционно влияние там още от времето на Студената война. Румъния обаче може да влезе в Третия свят и през европейска врата. В Университета „Бабеш-Бойай“ се обучават много студенти, които са франкофони от Западна Африка. Средиземноморските страни, с които Румъния споделя принадлежността към латинския свят, имат своите връзки с Латинска Америка, Северна и Западна Африка и също позволяват отваряне към региона.

Но контактите с Латинска Америка не са особено динамични. „Отношенията с латиноамериканските държави охладняват дълго след 1990 г. в резултат на стратегическата преориентация на румънските власти. Ди-

102 Middle East Political and Economic Institute (MEPEI) <https://mepei.com/>, посетено на 22 януари 2023 г.

103 AMBASADORUL IRANULUI LA BUCUREȘTI, SADAT MEIDANI: „Suntem pregătiți să dezvoltăm relațiile bilaterale cu România” <https://www.bursa.ro/ambasadorul-iranului-la-bucuresti-sadat-meidani-suntem-pregatiti-sa-dezvoltam-relatiile-bilaterale-cu-romania-61846548>, посетено на 22 януари 2023 г.

104 România și Egipt au înființat Camera de Comerț. „Înființarea Camerei de Comerț România-Egipt deschide oportunități pentru export în toată Europa” <https://adevarul.ro/economie/romania-si-egipt-au-infiintat-camera-de-comert-1930843.htm>, посетено на 22 януари 2023 г.

пломатическият персонал беше намален, няколко посолства бяха закрити или дейността им беше намалена. Нивото на търговия е прилично, но има какво да се подобрява.

Румъния вече не дава приоритет на отношенията с държавите от този регион и това е във взаимен ущърб. Бразилия, Аржентина и Мексико са големи пазари и властите на съответните държави са отворени за разширяване на своите политически и икономически хоризонти¹⁰⁵, обяснява Драгош Йоница.

В исторически план идеята за Третия свят и идеологията на тиермондизма имат връзка с утвърждаването на Китай. По времето на Студената война необвързаните държави (чиято организация е учредена през 1955 г. на форума в Бандунг, Индонезия) се стремят да са трети полюс в международните отношения, различен от западния и социалистическия свят.

Румъния не се присъединява към Движението на необвързаните и остава част от Източния блок, но нейният лидер – Николае Чаушеску, симпатизира на Тито и на неговата политика на необвързване. Социалистическа Румъния поддържа много добри отношения с Китай. Нейните елити се чувстват като посредник между САЩ на Ричърд Никсън и китайското ръководство¹⁰⁵. Впоследствие дипломатията между САЩ и Китай води до американското отваряне към Пекин и полага началото на китайското икономическо чудо.

Румъния е една от китαιοфилски настроените държави в ЕС. Излизат много научни, икономически и политически трудове за достиженията на китайското развитие и китайския модел. Автор на един от тях – „Възходът на Китай“ е вече споменатият Андрей Марга. В Букурещ има голям китайски търговски център – „Червения дракон“. Но започналата конфронтация между САЩ и Китай доведе до ситуация, в която Румъния забрани на китайски компании да участват в обществени поръчки в Румъния¹⁰⁶.

Очакваше се китайска компания да построи блок 3 и 4 на ядрената централа в Черна вода, но северната ни съседка прекратява сътрудничеството. В началото на ноември 2022 г. идва новината, че американската *Exim Bank* ще предостави заем на Румъния от 3 млрд. долара ($\frac{1}{3}$ от стойността на нужните инвестиции), за да бъдат построени от американски компании 3 и 4 блок на АЕЦ „Черна вода“.

Според либералния политолог Сорин Йоница и от китайска, и от румънска страна участниците в румъно-китайските отношения са съмнителни хора, които в крайна сметка реализират твърде малко или нищо¹⁰⁷.

105 Dan Tomozei - Statul in secolul xxi. Modelul chinez, Corint, București, 2016

106 Guvernul va interzice participarea companiilor din China la licitațiile publice. Drulă: Se va aplica pentru procedurile viitoare

<https://www.digi24.ro/stiri/economie/transporturi/guvernul-va-interzice-participarea-companiilor-din-china-la-licitatiile-publice-drula-se-va-aplica-pentru-procedurile-viitoare-1469693>, посетено на 23 януари 2023 г.

107 Дискусия за китайския интерес към черноморския регион в Австрийската

Йоница е убеден, че Китай няма истински интерес да инвестира в Юго-източна и Централна Европа¹⁰⁸.

Критиката на Дан Дунгачу е насочена в друга посока. Според него всички държави в региона, освен Румъния, имат някаква отвореност към Изтока. Дори Полша, която е известна с китайските си контакти. Унгария строи ядрена централа в сътрудничество с Русия, и т.н. Дунгачу деликатно намеква, че Румъния би могла да спечели от известно разнообразяване на своите външнополитически партньори и нюансиране на своята западна принадлежност.

В този аспект вероятно отношенията с Унгария, с която Румъния има стратегическо партньорство, могат да помогнат. Унгария често е давана за пример от Дунгачу като ревностен защитник на националните си интереси и умел маневрър в международните отношения.

библиотека в Русе, септември 2022 г.

108 Sorin Ioniță: China is not interested in investing in Central and Southeastern Europe <https://www.crossbordertalks.eu/2022/10/05/sorin-ionita-china-is-not-interested-in-investing-in-central-and-southeastern-europe/>, посетено на 22 януари 2023 г.

РУМЪНСКИЯТ ВЕКТОР НА БЪЛГАРСКАТА ВЪНШНА ПОЛИТИКА

Румъния е традиционно труден вектор на българската външна политика поради натрупани взаимни културни предубеждения и нерешени спорни въпроси в двустранните ни отношения. Но през последната година се наблюдава цялостно активизиране на отношенията. Възобновяват се разговорите за инфраструктурно-транспортна свързаност на двете страни. Въпреки, че българските очаквания от 2019 г., след договорката между бившите премиери Бойко Борисов и Виорика Дънчила за мост при Свищов-Зимнич не се оправдават¹⁰⁹, през пролетта на 2022 г. премиерите Чука и Петков подписват меморандум за изграждане на пет моста над река Дунав. По-късно е решено единият от тях да бъде при Русе-Гюргево¹¹⁰.

Друг знак за българския интерес към развитие на отношенията с Румъния е откриването на пресклуб на БТА в Букурещ в края на октомври 2022 г.¹¹¹ и на румънска секция на Радио „България“ седмица по-рано. Така българските държавни медии демонстрират желанието на двата народа за директни медийни информационни канали помежду си, а не да научават едни за други от западната преса или само от преводни материали.

Това обаче са само първи стъпки в процес, който има нужда от мъдро и зряло насърчаване от двете държави. Години наред в отношенията между тях цареше безразличие. Те стояха с гръб една към друга – Румъния, обърната на североизток към Република Молдова, България – обърната на югозапад към Северна Македония. Резултатът е липса на познание и доверие към съседа отвъд Дунава.

Българските предприемачи, експертите в различни области, дори творците, са първите, осъзнали възможностите, които Румъния предлага за утвърждаването им. Това се вижда в мащабната дейност на Българо-румънската търговско-промишлена палата, базирана в Русе. Тя реализира голям брой европейски проекти с партньори в България, Румъния

---

109 Йон Ликсандру: Дошло е времето за мащабно българо-румънско сътрудничество в инфраструктурата <https://friendshipbridge.eu/bg/2020/07/18/lixandru-infrastructure-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

110 New Bulgaria-Romania Bridges: How Many, Where Exactly, and When? <https://www.bta.bg/en/news/economy/278897-za-nadya-new-bulgaria-romania-bridges-how-many-where-exactly-and-when->, посетено на 22 януари 2023 г.

111 БТА откри пресклуб в Букурещ <https://www.bta.bg/bg/news/balkans/351300-bta-otkri-presklub-v-bukuresht>, посетено на 22 януари 2023 г.

и други страни. Камарата съветва правителствата, когато става въпрос за развитие на инфраструктурните и бизнес връзките с Румъния.

В контекста на общите заплахи за евроатлантическата общност (и респективно за България и Румъния като неразделна част от нея), произтичащи войната в Украйна, се очаква активизиране на българо-румънския стратегически диалог в сферата на сигурността в Черноморския регион. Това следва да даде допълнителен импулс на двустранните отношения.

Българското етническо присъствие, формирало се още в периодите на преселение на българи от Османската империя във Влашко следва да разглеждаме като мост на приятелски и добросъседски отношения. Според Даниел Стойчу, било редно патриотично настроените българи да осъзнаят, че в Румъния се оценявали мостовете на приятелството между народите и взаимността.¹¹² Следва да се отчита фактът, че румънските българи са лоялни граждани на румънската държава. Не следвало да смятаме, че това ги прави по-малко българи и повече румънци. Румънските българи, особено сред изповядващи православието, няма да изоставят лоялността си към румънската държава и общество.

Популярната теза сред част от българската патриотична общност, че румънците са един друг вид българи, т.е. отричането на румънската национална специфичност е контрапродуктивна за двустранните ни отношения. Много по-полезен е подходът на т.нар. динамична идентичност. Тя позволява съвместно развитие, постоянен диалог и единство в различията на ясно дефинирани субекти. Разбирането, че България „граничи със себе си“ може да има легитимност от гледна точка на патриотите, но предизвиква съпротива, води до изолация на етническите българи в Румъния и затвърждава островния им манталитет. Днес предизвикателството повече от всякога е не да се изолираме в някаква наша изключителност, а да създадем условия да можем да интериоризираме динамиката на света.

Българската общност в Румъния е малка и разделена. Българите католици се възприемат като различни от православните българи. Лидерите на различните организации по места в страната често са в стари вражди. Опитите на Федерацията на българските общности в Румъния да обедини всички български организации под своя егида не срещат подкрепата на Съюза на банатските българи в Румъния, чиито членове имат най-разпознаваемата българска идентичност. Това дружество има достъп до 1,7 млн. евро годишна субсидия от румънската държава за българската общност¹¹³.

112 Пак там.

113 Букурещ увеличи държавната субсидия за българското малцинство в Румъния <https://bnr.bg/radiobulgaria/post/101793526/bukuresht-uvelichi-darjavnata-subsidia-za-balgarskoto-malcinstvo-v-rumania>, посетено на 16 юни 2023 г.

Българският депутат в румънския парламент и български консул в Тимишоара Георги Наков е и председател на дружеството на банатските българи. През лятото на 2022 г. той обяви, че предстои нов начин на финансиране за активността на българското малцинство в Румъния – на базата на проекти. Този подход вече се реализира и според Наков резултатите са видими - събития инициират различни български организации - както в Банат, така и в Южна Румъния¹¹⁴. Георги Наков активно взаимодейства с новия български посланик в Румъния Радко Влайков. Влайков проведе вече срещи, на които присъстваха всички значими български организации в Румъния. Усилията за укрепване на общността на румънските българи обаче изискват много постоянство, позитивизъм и последователност.

Българската външна политика в Румъния е затруднена и от традицията двете страни да се позиционират различно в региона и спрямо дущите в района геополитически ветрове. Двете страни са свикнали да се конкурират кой е „по-западен“ и кой „по-европейски“ настроен. При управлението на Ливиу Драгня, когато Румъния тъкмо започваше своето председателство на Съвета на ЕС, в София се разгърна мини кампания, че Румъния ще се провали в своето усилие. Тогава правителството на Бойко Борисов се опитваше да се представи за европейски форпост в региона. То получи и добра оценка за борбата с корупцията, без да има знакови присъди срещу корумпирани политици. Регресът, който румънската антикорупция отбеляза по времето на Драгня, доведе до по-лош доклад по механизма за сътрудничество и проверка, независимо че Румъния е вкарала редица министри зад решетките по времето на Лаура Кьовеша.

Същевременно в румънските медии периодично се критикува т.нар. русофилство в България. В същото време русофилството на Германия, Франция, Австрия или Турция не изглежда да е проблем. Но българското русофилство представлява пречка пред двустранните отношения. Това вероятно се обяснява с конкуренцията между двете държави, с борбата кой е по-добър подизпълнител на западните интереси в региона.

Липсва третирането на съседа като приятел и партньор, с който да се върви в синхрон, и да не се набляга върху различията в позициите или да се гледа на съседа през призмата на национално-центричния миоглед. Необходимо е осъзнаване за богатството, което всеки от народ носи чрез многообразието си. Вместо това се наблюдава тенденция на търсене на негативи у съседа, умело експлоатирана от политици от двата бряга на Дунава в краткосрочен план.

114 Банатските българи са посланиците на България в Румъния <https://bnr.bg/radiobulgaria/post/101790777/banatskite-balgari-sa-poslanicite-na-bulgaria-v-rumania>, посетено на 16 юни 2023 г.

Според Весела Чернева, външнополитически съветник на бившия български премиер Кирил Петков, разглеждането на двете страни в пакет е възможност за тях, а не неудобство. Вместо да търсят как да се откачат от съседа си, те трябва да изградят всякакви видове инфраструктура помежду си ¹¹⁵.

През 2017 г. старото поколение български дипломати лансират идеята заедно с Румъния да се иска създаване на черноморски макрорегион на ЕС. Обаче, идеята не предизвика нужния интерес. ¹¹⁶ През 2016 г. Румъния неуспешно се опитва да привлече България за създаването на флотилия на НАТО в Черно море с антируска насоченост. Става ясно, че никоя от държавите не е готова да изостави своите приоритети, за да се впише в проектите на другата. По-подробно разглеждам този проблем в книгата „Трудното сътрудничество: Външнополитическите взаимодействия и инфраструктурните проекти на Румъния и България десет години след влизането им в ЕС“¹¹⁷.

Според Валентин Радомирски, посланик в северната ни съседка в периода 2009-2012 г. Румъния е успяла да се утвърди като ключов регионален фактор в НАТО. Според него че българо-румънските отношения ще останат изключително подвластни на геополитическата динамика и двете страни няма да осъзнаят, че могат да имат ползи от по-тясно сътрудничество.

Назряла е необходимостта да се търсят възможности за насърчаване на двустранните връзки в един чисто човешки, междуличностен план. Взаимните отношения трябва да стъпят на база, различна от наложилата се през векове историческа или геополитическата регионална матрица. Катализатори на промяната следва да бъдат личности в двете страни, които има готовност да насърчат развитието на трансграничните отношения, а не да се зацикля върху спорните въпроси. Българо-румънските противоречия, например, изглеждат незначителни по сравнение с различията между Полша и Беларус. Между поляци и беларуси съществуват сериозни противоречия в сферата на сигурността, породени от различнатаблокова и геополитическа принадлежност. Варшава е форпост на НАТО в Централна и Източна Европа, докато Минск е част от съюзната обща държава с Русия. В исторически план се е наложила металната матрица, според която поляците са градските жители, които са доминирали беларуските селяни. Българите и румънците нямат такива

115 Весела Чернева: Пакетирането на България и Румъния заедно е възможност, а не неудобство <https://friendshipbridge.eu/bg/2023/01/10/tcherneva-infrastructure-bg/>, посетено на 29 януари 2023 г.

116 Румъния и България – приятелство с противоречия в ЕС <https://friendshipbridge.eu/bg/2017/07/26/romania-bulgaria-friendship-difficulties-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

117 Дигитална книга за румъно-българските отношения изследва трудното взаимодействие между двете страни <https://friendshipbridge.eu/bg/2017/12/18/digital-book-bilateral-relations-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

противоречия. Те принадлежат към споделени съюзи, имат една и съща религия, сходен социален състав и т.н. Българите и румънците формират специфичен огледален свят, в който дори обидите им едни за други са едни и същи¹¹⁸.

За какво спорят България и Румъния? Северната ни съседка иска да има гимназия с преподаване на румънски език във Видин, район, населен с определен процент от романо-говорящи власи, преселили се през вековете от Влашко. Букурещ посочва, че българите в Румъния имат депутат и щедра субсидия от румънската държава, за да защитават своята културна идентичност. Букурещ настоява за реципрочност от българска страна по отношение на власите, които смята за етнически румънци. Във връзка с това позицията на София, че всички български граждани имат правата да се самоорганизируют и учат. В този смисъл техните индивидуални граждански права са защитени. Във същото време според унитарния характер на българската държава и националното единство, закрепени в конституцията ни, в нея няма понятие за колективни права на етнически малцинства. В условията на засилващ се румънски суверенизъм въпросът за власите в България от години е една от разделителните линии в двустранните отношения.

На свой ред България от години се бори чрез своята църква да има храм в Букурещ, но напредък по този казус почти няма. Също така в Букурещ има исторически сгради, свързани с българското минало, като Солаковия хан. Тяхното реставриране или префасониране в български културни центрове е желано от години, но все още не е напълно ясно дали и как ще се реализира.

България и Румъния са се разбрали относно дунавската си граница за последен път през 1908 г. Според достигнатите договорености е трябвало на всеки десет години границата да бъде преразглеждана заради измененията на фарватера и промените, свързани с островите. Но до днес не се е стигало до съгласие нито веднъж¹¹⁹. През десетилетията са се водили съвместни заседания и дискусии, но никой не е имал политическата воля да направи компромис, защото е щял да бъде веднага обвинен в предателство.

В условия, когато не сме в измеренията на Студената война, а част от НАТО и ЕС, има случаи на арестувани от румънски гранични полицаи български граждани на остров, който според България е български, а според Румъния е румънски¹²⁰.

118 Българи и румънци в огледалния свят <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/04/04/mirrorland-bg/>, посетено 22 януари 2023 г.

119 Българо-румънската граница по река Дунав <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/01/23/danube-border-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

120 Наши рибари на война с румънски граничари https://www.standartnews.com/balgariya-obshtestvo/nashi_ribari_na_voyna_s_rumanski_granichari-370746.html, посетено на 22 януари 2023 г.

Сред нерешените въпроси е и този, касаещ разграничението на изключителната икономическа зона между България и Румъния в Черно море. През 2012 г. този проблем предизвика търкания в двустранните отношения, след като беше публично повдигнат от тогавашния румънски външен министър Кристиан Дяконеску. Подобен спор с Украйна, Букурещ решава чрез международен арбитраж, като придобива изключителните икономически права върху морска акватория в района на Змийски остров (останал под украински контрол), където впоследствие са открити природни ресурси.

Това изследване лансира две понятия, които могат да динамизират българо-румънските отношения и да ги изведат на качествено ново ниво – „мост на приятелството“ и „динамична идентичност“. „Мостът на приятелството“ може да бъде интерпретиран като подход в двустранните отношения, при който всяка от страните е наясно, че ще остане на своя бряг и няма да изостави своята специфика в името на отношенията с другия. Но глобалният контекст и вътрешното любопитство и интерес към общуване със съседите подтиква и двете страни да имат инфраструктура, по която да обменят идеи, знания, опит, творчество.

Тезата, която това изследване се опитва да защити, е за еволюция на страните и народите в динамична свързаност със съседите, така че да могат да израстват заедно вместо да хабят енергия в това да си пречат и да се конкурират. Ние не трябва да мислим за себе си като българи, румънци, сърби, македонци и т.н. с идентичност-крепост. Нашата идентичност е в постоянен обмен, диалог и учене със съседите и света. Ние имаме динамична идентичност.

Нужни са личности, които да бъдат „мостове на приятелството“, а на този етап те липсват. Те трябва да се ползват с доверието и на двете страни. Елитите имат лимит на възможностите в отношенията, защото неизбежно мислят „силово“ и в националноцентрични категории. Народите са тези, които могат да създадат човешката динамика в отношенията, която да трансформира двустранните контакти.

Малки стъпки в тази насока се правят в икономиката и културата. Икономическите връзки между България и Румъния са на отлично ниво – 7,5 млрд. евро двустранна търговия през 2022 г.¹²¹ Тази търговия обаче основно е дело на чуждестранните корпорации, уточнява Дору Драгомир – председател на Двустранната търговска камара „България-Румъния“. Според него Румъния е логичната първа стъпка, когато български бизнес иска да се разраства в региона, защото е голям пазар. Цените и законодателството са сходни с българските. България пък може да е база за

121 Volumul schimburilor comerciale dintre România și Bulgaria a ajuns la valoarea record de 7,5 miliarde de euro <https://bnr.bg/ro/post/101770717/volumul-schimburilor-comerciale-dintre-romania-si-bulgaria-a-ajuns-la-valoarea-record-de-75-miliarde-de-euro>, посетено на 29 януари 2023 г.

румънския бизнес при навлизането му в Западните Балкани, защото е страна от ЕС с правила, стандартни за съюза, и езикова близост с народите от региона.

Румъния се оказва предпочитано място за изяви на български музиканти от жанровете джаз и блус. Там има много клубове и се провеждат фестивали, посветени на тези стилове. А българските музиканти са очаровани от условията, които им се предоставят за изява¹²². Известни наши драматурзи като Александър Морфов, Христо Бойчев и други, поставят спектакли или свои пиеси на сцените на съседите. В Румъния кариера градят и български оперни певци. Един от тях дори е арт директор на Букурещката опера¹²³.

Динамичната идентичност е начин да се преодолее островното мислене, което е така популярно в нашия регион – разбирането, че сме заобиколени от врагове. За новото мислене, което това изследване се опитва да утвърди, е че врагът не е някой наш съсед или глобална сила, а травмата, статичната идентичност, която социализацията в условията на Югоизточна Европа е създала. Проблемът, включително за националната сигурност, е нашето източноевропейско и балканско „неможене“. То ни кара да реализираме само част от своя потенциал, да търсим външен покровител, да сме недоверчиви и подозрителни към новото, като в същото време сме фрустрирани от добре познатото.

Преодоляването на статичната идентичност (травмата) става чрез отваряне към света и чрез развитие в диалог и общност със съседите и хората по света. Така можем да интериоризираме динамика отвън, да усвоим нов опит и понятия, да израснем като общество с по-зрели и по-хармонични отношения.

122 Анди Райчев, The River of Blues: Румънската публика цени блус музиката <https://friendshipbridge.eu/bg/2023/01/13/andy-raichev-bg/>, посетено на 16 юни 2023 г.

123 Букурещката национална опера се подготвя за първото си гостуване в България <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/08/14/bucharest-opera-bulgaria-bg/>, 16 юни 2023 г.

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ДЕЙСТВИЯ КЪМ БЪЛГАРСКАТА ДИПЛОМАЦИЯ

Идват по-добри времена за българо-румънските отношения, включително заради променената ситуация на сигурността в Източна Европа. Предизвикателството е взаимното сътрудничество да намери корени в дълбините на душите на двата народа. Контактите на всички нива да се превърнат в потребност и тя да развие собствена динамика. А това няма как да стане без изграждането и насърчаването на инфраструктура и на култура на общуването помежду им.

Нужни са медийни проекти, културни инициативи, по-интензивен академичен обмен, създаване на НПО в различни сектори и др., които да насърчават българо-румънските отношения на ниво личности.

Ако двете съседки не влязат скоро в шенгенското пространство, си струва да се обмислят съвместни инициативи за преодоляване на този проблем и за постигането на други външнополитически цели.

Например въвеждането на българо-румънски „мини-Шенген“. Това би означавало да отпадне или под някаква взаимно приемлива форма да се облекчи граничният контрол между двете страни. Това ще улесни транспортните компании и туристите, често принудени да чакат часове по граничните контролно-пропускателни пунктове. Подкрепа за подобна идея бе изказана от Камарата на автомобилните превозвачи в България и от Съюза на автомобилните превозвачи в Румъния, както и от независими външнополитически анализатори и медии¹²⁴.

Транспортните компании губят много средства от чакането с часове на границите. Гражданите и туристите губят време и нерви. Проблемът с трудното преминаване на българо-румънската граница трябва да намери своето решение и не е проблем само на граничните райони, той е национален¹²⁵.

Наличието на обща информационна база данни, подобна на шенгенската, би задълбочило доверието и сътрудничеството между органите на реда от двете страни, така че да се противодейства на улеснената трансгранична престъпна активност. Българо-румънски „мини-Шенген“ би означавал нараснала икономическа активност между двете държа-

---

124 Мини-Шенген за България и Румъния. Възможно ли е да се отмени граничният контрол между двете държави? <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/12/25/mini-schengen-presshub-bg/>, посетено на 29 януари 2023 г.

125 Какво могат да направят Румъния и България, за да намалят опашките на граничните си пунктове? <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/08/12/queues-solutions-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

ви¹²⁶. Идеята е интересна, подкрепят я представители на различни институции. Бизнес средите са отворени за дискусии по нея и смятат, че е въпрос на политическо решение^{127 128}.

„Мисля, че тази инициатива би била по-скоро стремеж към култура на европеизъм. Тъй като маргиналните пространства никога не се събират заедно, те са в конфликт и са маргинални, защото зависят от централните пространства. Именно този „мини-Шенген“ между Румъния и България би показал, че тази зона не е маргинална и може да бъде оперативно интегрирана вътрешно [...]“ – убеден е Серджу Мишкою, който отговаря за международните контакти в Университета „Бабеш-Бойа“ в Клуж-Напока.

Шотландецът Дейвид Бисет, изследовател и стратег в най-голямото НПО за социални услуги в България, базирано в Русе, също вижда смисъл в българо-румънски мини-Шенген:

„Трябва да се научим какво можем да постигнем заедно на местно ниво, като използваме местните ресурси и ноу-хау, а не да се оставяме да бъдем ръководени от по-големи сили като Европейския съюз или централните сили в ЕС. Трябва да видим какво можем да направим за себе си тук, в този регион. Бихме били по-добре разположени, ако изложим аргументите си и кажем какво можем да предложим на Европейския съюз. В тази част на Европа има голям потенциал за една „мини-Шенгенска“ ситуация. Ако се управлява правилно, тя ще ни отвори очите за това какво всъщност можем да постигнем като група държави и как да използваме нашите активи, силни страни, природни ресурси и хора.“

Според Бисет един „мини-Шенген“ може да помогне за връщането на хора в Румъния и България, след голямото „изтичане на мозъци“ и от двете страни.

По думите на българския посланик в Румъния Радко Влайков не се дискутира и не е на дневен ред отварянето на културни центрове между България и Румъния на реципрочна основа. Вместо това той смята, че български туристически-информационен център в Букурещ би бил много по-полезен за двустранните отношения.¹²⁹

Въпреки това подкрепя за взаимно отваряне на културни центрове е изказвана публично и неофициално – например от румънци, които раз-

126 Кодру Врабие: Българо-румънският мини-Шенген изглежда добра идея <https://friendshipbridge.eu/bg/2019/10/29/vrabie-schengen-bg/>, посетено на 29 януари 2023 г.

127 Тихомир Методиев: Милиони евро рушвети ще бъдат загубени, ако трафикът на тирове при Дунав мост се облекчи <https://bnr.bg/horizont/post/101692704/ruse>, посетено на 22 януари 2023 г.

128 Йон Ликсандру: Дошло е времето за мащабно българо-румънско сътрудничество в инфраструктурата

<https://friendshipbridge.eu/bg/2020/07/18/lixandru-infrastructure-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

129 Радко Влайков: България заема достойно място в бъдещите намерения на Румъния <https://friendshipbridge.eu/bg/2023/05/03/radko-vlaykov-bg/>, посетено на 16 юни 2023 г.

виват културни и академични отношения с България¹³⁰. Може да се помисли за създаването на български културен център в Тимишоара, където са банатските българи и румънски – в Русе (във Видин вече съществуват два румънски културни центъра). В тях интелектуалци, преводачи, артисти и художници ще служат като посланици на своята култура в другата страна.

В момента в България има утвърдена практика – румънски съвременни и класически романи се превеждат от български професионални преводачи в сътрудничество с Румънския културен институт. Различни активности предлага културният център „Двореца“ в Балчик. Наши творци в различни области често имат изяви в северната ни съседка. Но всичко това се случва на базата на лични познанства и различни културни проекти без посредничеството на Министерството на културата.

Една организирана и добре обмислена българска културна стратегия, насочена към Румъния, би повдигнала имиджа на страната ни и би утвърдила нейната европейска принадлежност.

Преводът на румънски на книгата „Граница“ на Капка Касабова предизвика голям интерес сред румънските младежи с интелектуални интереси до 35-годишна възраст. Младите румънци видяха как мисли за своята югоизточноевропейска идентичност една модерна българска интелектуалка и това ги спечели¹³¹.

Превеждани са и български писатели от влашки произход, които пишат за своето детство в дунавските села. Те също предизвикват интерес. Но трябва да се търсят още възможности и начини да се предизвика интерес у съседите към българското културно наследство.

През 2021 г. едва 24 % от икономическата активност (БВП) в България (29 млрд. лева) се създава в Северна България, срещу 41 % за София и 35 % за другата част от Южна България. Северна България би могла да компенсира изоставането си, само ако се развият инфраструктурните връзки с Румъния и се създадат условия българите от този район да могат да генерират трансгранична динамика. Става дума не само за пътища обаче, не само за мостове, газопроводи и електропроводи, а за съвместни виртуални пространства, културни общности, трансгранични проекти и т.н.

Нужна е политическа воля за развитие на мащабните инфраструктурни съвместни проекти, както и обмяна на опит в търсене на нови източници и възможности за финансиране. Румънският еврокомисар по транспорта Адина Вълян обясни през ноември 2022 г. пред румънски политици от Националлибералната партия, че новият мост при Русе-Гюрге-

130 Мирела Петреску: Има нужда от български културен център в Букурещ <https://friendshipbridge.eu/bg/2019/05/12/petrescu-interview-bg/>, посетено на 16 юни 2023 г.

131 Капка Касабова: Мисията ми като писател е да лекувам <https://friendshipbridge.eu/bg/2022/04/08/kassabova-bg/>, посетено на 22 януари 2023 г.

во може да бъде изграден с европейско финансиране за железопътни връзки в размер на 1,6 млрд. евро¹³². Очаква се ресурсите и активността на проекта „Триморие“ също да нарастват.

Според Костин Лиану – румънски експерт в областта на административното управление, бизнеса и европейските въпроси, България и Румъния не използват достатъчно потенциала на Дунавската стратегия, не я разбират и не инвестират в нея. Той смята, че държавите трябва да се преборят поотделно и заедно за своя специализация в нейните рамки.

„Процесът на интелигентна, макрорегионална специализация трябва да се случва на ниво практически общности, т.е. на клъстери, обединения на предприятия, университети, изследователски институти, които са насочени към определени тематични области. Това е обширен процес и зависи много от предприемаческия интерес [...]“

Клъстерите, за които говори Костин Лиану, ще стимулират трансфера на опит за този тип обединения в района на горното течение на Дунав (Бавария, Баден-Вюртемберг, Австрия) към нашия район. Както и ще търсят ресурси за създаване на собствени структури за интелигентна специализация между нашите държави. Според Лиану България и Румъния могат да се специализират в области, в които имат ресурси, производствени фактори, знания и професионалисти. Това може да са биоземеделие, агроекология, зелена енергия, речно корабоплаване и други.

„Големият проблем, ако говорим за Дунавската стратегия, е, че тя, както и другите макростратегии, няма ясно финансиране, освен Interreg, те нямат специални фондове, като проекта „Хоризонт Европа“ или други проекти. Тази стратегия е един вид акумулатор на проекти и платформа, чрез която можете да обосновате определени проекти като имащи макрорегионално значение.“

Румъния и България биха могли да финансират създаване на някакви изследователски или експертни звена, свързани с Дунавската стратегия, така че тяхната тежест в нея да се увеличи.

Българският политически елит трябва да осъзнае, че развитието на дунавският регион е от стратегически интерес за страната ни. Нужно е да се мисли не само за финансиране на българското участие в европейски проекти, но и за ефективни информационно-комуникационни кампании.

Българо-румънските отношения имат голям нереализиран потенциал, защото двата народа не се познават и имат тенденция да се negliжират. Предложените тук възможности са за развитие на културните и междучовешките отношения, защото в тях е най-голям потенциалът за взаимноизгодни контакти. В областта на търговията и бизнеса взаимните контакти се движат във възходяща крива, но не бива да се забравя, че

132 <https://www.facebook.com/danstefan.motreanu/posts/pfbid02qkq1FsE5bhvrebUxWEspSdH87Ae7SY68HbYdeJC9Vks6HpqhV2KpEtPPR5Ymbml>, посетено на 22 януари 2023 г.

румънският пазар изисква голям финансов, производствен и човешки ресурси, за да бъде овладян. Румънската икономика е силно конкурентна, с мащабни чуждестранни играчи и е предизвикателство да се намерят ниши в нея. Политическите отношения между държавните елити вероятно ще са най-трудните за реализиране, защото изискват напасване на много фактори, за да се случи нещо, както и много документи, експертиза и не на последно място доверие.

Ето защо е най-логично и най-реалистично обикновените хора, гражданите, румъноговорящите от България и българоговорящите от Румъния, франкофоните, хората от средната класа, професионалистите – да изградят своите мостове на приятелството и динамична идентичност с хора от другата страна. Това съществуване в диалог и в обмен на личности, опит и идеи, ще доведе до динамизация на двустранните отношения, до повече взаимно опознаване и повече доверие.

Съвместната декларация за стратегическо партньорство между България и Румъния, подписана от президентите на двете страни – Клаус Йоханис и Румен Радев на 15 март 2023 г. в София, демонстрира осъзнаването от съседските държави, че техните отношения имат голям потенциал¹³³. Документът посочва редица сфери за засилено взаимодействие – сигурност, инфраструктурно свързване, съгласуване на позиции на европейско ниво и т.н. Посочено е, че при Русе–Гюргево ще се изгради нов мост, което от българска страна се счита за пробив. След подписването на декларацията за стратегическо партньорство в интервю за Радио „България“ посланик Радко Влайков заяви, че България заема достойно място в бъдещите намерения на Румъния¹³⁴.

През последните месеци, обаче, не са провеждани публични дискусии в медиите в двете страни относно българо-румънското взаимодействие. До средата на юни 2023 г. не са реализирани никакви събития, свързани с намеренията от декларацията.

Българският външнополитически експерт и дипломат Любомир Кючуков вижда просто обяснение за тази липса на действие – по-ниските нива, от които зависи вземането на решение и маркирането на действия в двете държави, не се ангажират засега с нея¹³⁵. За да се случи промяната в българо-румънските отношения, Кючуков разчита на създаването на „мрежа на мрежите“ от хора в различни сектори, които развиват двустранните и международните отношения.

Поне на ниво документи съвместната стратегия за ефективни добро-

133 <https://friendshipbridge.eu/bg/2023/03/25/declaration-for-a-strategic-partnership-bg/>, посетено на 15 юни 2023 г.

134 Радко Влайков: България заема достойно място в бъдещите намерения на Румъния <https://bnr.bg/radiobulgaria/post/101817616/radko-vlaikov-bulgaria-zaema-dostoino-mastov-badeshtite-namerenia-na-rumania>, посетено на 16 юни 2023 г.

135 Kyuchukov: The line between being part of conflict and part of war is ever thinner for Europe https://youtu.be/50QSQkH1U_s, посетено на 15 юни 2023 г.

съседски взаимноизгодни отношения е факт. Бъдещето е в изграждането на всякакъв вид инфраструктура между двете страни, включително социална и човешка (по Весела Чернева) и на „мрежа на мрежите“ (по Любомир Кючуков). Инициативи като българо-румънския блог „Мостът на приятелството“ генерират динамика на ниво обикновени хора и са полезни за ангажиране на гражданските общества двете страни. В Русе вече се случват неформални българо-румънски културни събития, организирани без участието на структури на държавната или местната власт, които показват потенциала и жизнеността на българо-румънския интернационализъм¹³⁶.

---

136 A discussion with Gabriel Amza on the Planeta Petrila movie and civic activism in Romania <https://youtu.be/n85WpVg7Vs0>, посетено на 15 юни 2023 г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Мотивът ми да напиша това изследване е да развенчая едно социално-политическо клише. В българското общество битуват клиширани и недотам достоверни представи за румънците и страната им. Те са възприемани ту като изключително евроатлантически настроени, ту като свързани с латинските държави в ЕС, ту като отявлени русофоби, в остър конфликт с унгарците и в тесни връзки с поляците в региона. В най-добрия случай, това е само едно от многото „лица“ на съседите.

Процесите, движещи Румъния, са сложни и дълбоки. За да бъдат разбрани те се изисква осъзнаване на нейната специфична вътрешна динамична идентичност между лобитата по сигурността и икономическите фактори, между евроатлантици, евроцентристи и суверенисти, между стари и нови елити, между различните региони и т.н.

Румъния има много „лица“, които изграждат нейната интегрирана същност в взаимодействие и в противоречие. Развитието на отношенията с нея изисква комплексен подход, така че да може румънския вектор на българската външна политика да генерира ползотворни, пълноправни и взаимноизгодни връзки на различни нива, институции и тенденции в румънското общество. За целта е необходимо безпристрастно отношение, и ангажираност.

Ние българите, имаме съзнанието за историческа несправедливост спрямо нас, свързана с неуспешните войни за национално обединение. Вместо да преживяваме повторно травмата от нереализирания национален идеал за обединение на българското землище, ЕС ни предлага исторически шанс да възобновим отношенията със северните ни съседи на базата на динамична идентичност, на взаимно признаване и чрез изграждане на мостове на приятелството. Подобен подход може да бъде изтълкуван като пораженчески или като прекалено оптимистичен. В условията на членството на двете страни в ЕС, той е единственият възможен, който да допринесе за постъпателното развитие на българо-румънските и регионалните отношения.

Динамичната идентичност има потенциала да се превърне в един от основните лостове в българската външна политика в региона и въобще. Тя може да бъде видяна както като средство да приобщим аспекти от своето близко съседство, които чувстваме като забравени или отчуждени, така и ние самите да се интегрираме в системата на международните отношения. Опасността да останем „архипелаг от острови“ на Балканите е по-голяма от тази да се разтворим в световното битие. В първия случай

потоците от енергия, капитали, знание и опит ще ни заобикалят. Във втория – ще еволюираме към жадуваната от поколения българи европейска „нормалност“ и ще стоим гордо изправен и достойно забележими на картата на света.

Има една древна мисъл: *„Проблемът с мостовете е, че в мирно време конете се изхождат върху тях, а по време на война те са първото нещо, което се взривява“*. Приемането и развитието на мостова идентичност е нещо рядко и е проява на кураж в общество, което е свикнало отношенията в него да са изключително отношения на доминация. Българската държава трябва да създаде условията за подкрепа на хора, които действат като мостове – навсякъде. Нека си спомним случаите на успешно сформирани правителства в България през последните години – третият кабинет „Борисов“ и кабинетът „Петков“. Те акцентираха именно върху мостовете между различните външнополитически сили в нашия регион. В периода на служебните правителства президентът Румен Радев развива отношения с акцент върху Турция и Австрия – две страни, играещи традиционно ролята на мост и посредник между Запада и Русия. Така че идеята за мост не е чужда на българите. Важно е обаче какви брегове свързва мостът, каква форма има и какво е съдържанието на трафика по него...

Надеждата на това изследване е за универсализация на мостовете в международните отношения на България. Нашето общество има нужда да е будно, да се интересува от съседите си, да се развива заедно с тях и да формира идентичност във взаимен диалог. Има нужда и от мир. В мира, в доверието, в приятелството се крие огромна енергия, която може да изведе нашите общества на ново ниво – там, където *„...времето е в нас, а ние сме във времето; то нас обръща и ние него обръщаме...“* (В. Левски в писмо до П. Хитов – бел.авт.)

БИБЛИОГРАФИЯ

Цитирани книги

Dragoş Becheru - Romania si problema petrolului (1969-1981), editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2022 [Драгош Бекеру - Румъния и въпросът за петрола (1969-1981 г.), издателство „Четатя де скаун“, Търговище, 2022 г.]

Christopher J. Bickerton, Carlo Invernizzi Accetti - Technopopulism. The New Logic of Democratic Politics, Oxford University Press, 2021 [Кристър Дж. Бикъртън, Карло Инвернизи Ацети - Технопопулизъм. Новата логика на демократичната политика, Университетско издателство на Оксфорд, 2021 г.]

Florin Georgescu - Capitalul în România postcomunistă, Academia Română, Bucureşti, 2018 [Флорин Джорджеску - Капиталът в посткомунистическа Румъния, Румънска академия, Букурещ, 2018 г.]

Robert D. Kaplan - În umbra Europei, Bucureşti, Humanitas, 2016 [Робърт Д. Каплан - В сянката на Европа, Букурещ, издателство „Хуманитас“, 2016 г.]

Kapka Kassabova - Frontiera. O călătorie spre marginea Europei, Pandora, 2021 [Капка Касабова - Граница. Пътуване към границата на Европа, издателство „Пандора“, 2021 г.]

Andrei Marga - Ascensiunea globală a Chinei, Bucureşti, Niculescu, 2015 [Андрей Марга - Глобалният възход на Китай, издателство „Никулеску“, Букурещ, 2015 г.]

Dan Tomozei - Statul in secolul xxi. Modelul chinez, Corint, Bucureşti, 2016 [Дан Томозей - Държавата през XXI век. Китайският модел, издателство „Коринт“, Букурещ, 2016 г.]

Ползвани книги

Спаска Шуманова - Българо-румънски политически отношения (1944-1989 г.), София, „Парадигма“, 2020

Stefano Bottoni - Moştenirea lui Stalin în România. Regiunea autonomă maghiară (1952-1960), Bucureşti, Humanitas, 2021 [Стефано Ботони - Наследството на Сталин в Румъния. Унгарският автономен регион (1952-1960 г.), издателство „Хуманитас“, Букурещ, 2021 г.]

Dan Dungaciu, Petrişor Peiu - Reunirea. Realităţi, costuri, beneficii, Bucureşti-Chişinău, 2017 [Дан Дунгачу, Петришор Пею - Повторното обединение. Реалности, разходи, ползи, Букурещ-Кишинев, 2017 г.]

Dan Dungaciu - Enciclopedia de diplomaţie, Bucureşti, RAO, 2019 [Дан

Дунгачу - Дипломатическа енциклопедия, издателство РАО, Букурещ, 2019 г.]

Armand Goșu - Rusia, o ecuație complicată, Polirom, București, 2021
Rusia, o ecuație complicată [Арманд Гошу - Русия, едно сложно уравнение, издателство Polirom, Букурещ, 2021 г.]

Cătălin Gomboș - Piano man în casa războiului. Însemnări din Irak și Afghanistan, București, Corint Books, 2021 [Каталин Гомбош - Пианист в дома на войната. Записи от Ирак и Афганистан, издателство „Коринт“, Букурещ, 2021 г.]

Dan Luca - Bruxelles european. Context românesc, București, Comunicare.ro, 2016 [Дан Лука - Европейски Брюксел. Румънски контекст, издателство Comunicare.ro, Букурещ, 2016 г.]

Alexandru Madgearu - Istoria politico-militară a statului dinastiei Asan (1185-1280), Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2014 [Александру Маджару - Политико-военна история на държавата на династията на Асеновци (1185-1280), Търговище, издателство „Четатя де Скаун“, 2014 г.]

Mircea Malița - Și totuși se învârte, București, Scripta, 2015 [Мирча Малица - И все пак се върти, издателство Scripta, Букурещ, 2015 г.]

Andrei Marga - China ca supraputere, București, Niculescu, 2021 [Андрей Марга - Китай като свръхсила, издателство „Никулеску“, Букурещ, 2021 г.]

Valentin Naumescu - Marile schimbări, București, Trei, 2015 [Валентин Наумеску - Големите промени, издателство „Трей“, Букурещ 2015 г.]

Valentin Naumescu - Politica marilor puteri în Europa Centrală și de Est, București, Humanitas, 2019 [Валентин Наумеску - Политиката на Великите сили в Централна и Източна Европа, издателство „Хуманитас“, Букурещ, 2019 г.]

Дигитални книги:

Владимир Митев – „Трудното сътрудничество: Външнополитическите взаимодействия и инфраструктурните проекти на Румъния и България десет години след влизането им в ЕС“, публикувана в блога „Мостът на приятелството“ през декември 2017 г. (посетена на 29 януари 2023 г.)
<https://friendshipbridge.eu/wp-content/uploads/2017/12/trudnoto-satrudnichestvo-1-0.pdf>

Сайтове

Българска телеграфна агенция <https://bta.bg/>

Българско национално радио <https://bnr.bg/>

Институт за исторически изследвания към Българската академия на науките <http://ipr.ihist.bas.bg/>

Мостът на приятелството <https://friendshipbridge.eu/>

Персийският мост на приятелството <https://movafaqfarsi.wordpress.com/>
 Стандарт нюз <https://www.standartnews.com/>
 Adevărul <https://adevarul.ro/>
 Agerpres <https://www.agerpres.ro/>
 Aktual 24 <https://www.aktual24.ro/>
 Australian Institute of International Affairs <https://www.internationalaffairs.org.au/>
 Banca Transilvania <https://www.bancatransilvania.ro/>
 Baricada România <https://ro.baricada.org/>
 BCHLAW (Bogaru Christian Law Firm) <https://www.bchlaw.eu/>
 Bursa <https://www.bursa.ro/>
 Calea Europeană <https://www.caleaeuropeana.ro/>
 CBS News <https://www.cbsnews.com/>
 Ceccar Business Magazine <https://www.ceccarbusinessmagazine.ro/>
 Center for Strategic and International Studies <https://www.csis.org/>
 Cross-border Talks, <https://www.crossbordertalks.eu/>
 Curs de Guvernare <https://cursdeguvernare.ro/>
 Dawn <https://www.dawn.com/>
 Deutsche Welle <https://www.dw.com/>
 Digi 24, <https://www.digi24.ro/>
 Economedia <https://economedia.ro/>
 Editura Cetatea de Scaun <https://www.cetateadescaun.ro/>
 Europa Liberă România <https://romania.europalibera.org/>
 Epicenter <https://epicenter.bg/>
 Euronews <https://www.euronews.ro/>
 G4 Media <https://www.g4media.ro/>
 MediaFax <https://www.mediafax.ro/>
 Ministerul Afacerilor Externe România <http://mae.ro/>
 Newsweek România <https://newsweek.ro/>
 Politica Externă <https://politicaexterna.ro/>
 Radio România Actualități <https://www.romania-actualitati.ro/>
 Radio România Regional <http://www.romaniaregional.ro/>
 Radioreleviziunea Diasporei <http://www.rtv.d.ro/>
 Revista Polis <https://revistapolis.ro/>
 Rise Project <https://www.riseproject.ro/>
 Romania Insider <https://www.romania-insider.com/>
 România - Europa.eu <https://european-union.europa.eu/>
 Sofia Globe <https://sofiaglobe.com/>
 Veridica <https://www.veridica.ro/>
 Ziare <http://ziare.com/>
 Ziarul Financiar <https://www.zf.ro/>

БИОГРАФИЧНИ СПРАВКИ НА АВТОРИТЕ

Д-р Анета Михайлова е главен асистент в Института за балканистика с Център по тракология „Проф. Ал. Фол“ при БАН. Основните ѝ научни интереси са насочени към съвременната история на Балканите и по-специално към историята на Румъния. Изследователската ѝ дейност е фокусирана върху проблеми от областта на културната политика, елитите, колективната памет и националната идентичност. Има множество публикации и по въпросите на международните отношения на Балканите и външната политика на Румъния. Специален обект на научен интерес за нея е търсенето на исторически паралели в съвременната история на Румъния и България и изследването им в сравнителен план. Специализирала е в Колеж Нова Европа – Институт за академични изследвания, Букурещ.

Владимир Митев е български журналист. Владее румънски и персийски език. Той е редактор на румънската секция на Радио България и кореспондент на Радио Румъния за България. През 2015 г. създава българо-румънски блог „Мостът на приятелството“ (<https://friendshipbridge.eu>), който се стреми да допринесе за по-доброто опознаване между българи и румънци и разбирането на българската и румънската политика, икономика, култура от външния свят. Сайтът публикува своите статии на английски, румънски и български език. От 2020 г. Владимир, който е завършил специалностите Иранистика и Международни отношения в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, развива и персийско-българско-румънски блог, наречен „Персийският мост на приятелството“, отново с цел по-доброто опознаване и разбирателство между персийския свят, Югоизточна Европа и ЕС. „Трансгранични разговори“ е третият негов медиен проект, който е базиран в Полша и се осъществява в сътрудничество с полски и чешки журналисти. Статии и интервюта на Владимир Митев са публикувани в Open Democracy (Великобритания), Voxeurop (Франция), Other News (Италия), Merce (Унгария), Argument (Чехия), редица румънски медии (Digi24, Libertatea, PressHub, Decât o Revistă, Revistă 22 и други), Bilten (Хърватия), и иранските новинарски агенции Ina и Mehr News.

**гл. ас. д-р Анета Михайлова
Владимир Митев**

**Външната политика на Румъния
в геополитически контекст
и България**

Дизайн, предпечатна подготовка и печат:
Издателска къща „Св. Георги Победоносец“ ЕООД

Печатни коли: 11

Формат: 165×235 мм

ISBN 978-619-7200-36-2

